МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ
БИТОЛА
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ФАКУЛТЕТ ЗА ПРАВНИ НАУКИ

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

ТЕМА:

ПОЛОВАТА ДИСКРИМИНАЦИЈА: ПРАВНИ АСПЕКТИ И ПРЕДИЗВИЦИ ВО ЕВРОПА И ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Ментор: Проф. др – Марија Гроздановска

Студент: Кате Стеваноска

Број на индекс: М237001

Насока: Казнено Право

Битола, 2025

АПСТРАКТ i

Половата дискриминација е сложен и упорен проблем што продолжува да ги обликува општествата во Европа и во Република Македонија, влијаејќи врз јавниот и приватниот живот. И покрај постоењето на софистицирана законска рамка и бројни институции насочени кон борба против дискриминацијата, бројни празнини во спроведувањето и културолошките стереотипи создаваат сериозни предизвици. Ова истражување се фокусира на правните аспекти и специфичните предизвици што произлегуваат од половата дискриминација, особено во сферата на казненото право, со цел да се предложат ефективни мерки за подобрување на правната заштита и условите во институциите.

Во рамките на истражувањето беше применета мултидисциплинарна методологија, која вклучуваше преглед на постојните правни документи и анализи, емпириска анкета со репрезентативен примерок на 70 испитаници од различни возрасни, етнички и религиозни групи, Користени се и податоци од национални и меѓународни извори, со цел да се утврди степенот на усогласеност на македонската правна рамка со европските стандарди. Методолошкиот пристап овозможи длабинско разбирање на природата на половата дискриминација, нејзините ефекти врз различни општествени групи и слабостите на постојните институционални механизми. Преку ова истражување понудивме голем број препораки за подобрување на состојбата, но и за идни истражувања во оваа област.

КЛУЧНИ ЗБОРОВИ: полова дискриминација, казнено право, родова еднаквост.

ABSTRACT ii

Gender discrimination is a complex and persistent issue that continues to shape societies across Europe and the Republic of North Macedonia, impacting both public and private life. Despite the existence of a sophisticated legal framework and numerous institutions dedicated to combating discrimination, significant gaps in enforcement and entrenched cultural stereotypes pose serious challenges. This study focuses on the legal aspects and specific challenges arising from gender discrimination, particularly in the realm of criminal law, with the aim of proposing effective measures to improve legal protection and institutional conditions.

A multidisciplinary methodology was employed, including a review of existing legal documents and analyses, an empirical survey with a representative sample of 70 respondents from various age, ethnic, and religious groups, as well as data from national and international sources to assess the alignment of North Macedonia's legal framework with European standards. This methodological approach enabled an in-depth understanding of the nature of gender discrimination, its effects on different social groups, and the weaknesses of current institutional mechanisms. The study offered a range of recommendations for improving the current situation and identified areas for future research in this field.

KEY WORDS: gender discrimination, criminal law, gender equality.

СОДРЖИНА iii

ВОВЕД **1**

ГЛАВА I: ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА ДИСКРИМИНАЦИЈА СО ОСВРТ КОН ПОЛОВАТА НЕЕДНАКВОСТ **3**

1.1. Родовата дискриминација: Поим, дефиниции, типови и разлики со други облици на дискриминација во казненото право 5

1.2. Историски развој на родовата еднаквост: од антиката до сегашност 9

1.3. Правни теории: теории за правдата и нивната примена во казненото право 11

1.4. Интерсекциски пристап: заемното влијание на половата дискриминација со други форми на дискриминација, особено во затворскиот систем 12

ГЛАВА II: МЕЃУНАРОДНА И ЕВРОПСКА ПРАВНА РАМКА **14**

2.1. Меѓународни договори 14

2.2. Универзална декларација за човекови права: казнено-правни аспекти 15

2.3. Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW): имплементација во казненото право 17

2.4. Европска правна рамка 18

2.5. Директиви на Европската унија за родова еднаквост во казнениот контекст 20

2.6. Европскиот суд за човекови права: случаи поврзани со казненото право и полова дискриминација 22

2.7. Советот на Европа: Препораки за казненото право и затворскиот систем 32

ГЛАВА III: НАЦИОНАЛНА ПРАВНА РАМКА И ИНСТИТУЦИИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА **35**

3.1. Национално законодавство: Поим, значење и цел 35

3.2. Уставот и заштитата на родовата еднаквост во казненото право 36

3.3. Кривичен закон и специфични казнени одредби поврзани со трговијата со луѓе и насилството врз основа на пол 37

3.4. Закон за кривична постапка и неговата улога во заштитата од полова дискриминација 39

3.5. Закон за заштита од дискриминација 40

3.6. Комисија за заштита од дискриминација: Улога во казненото право 41

3.7. Народен правобранител: Надзор врз казнено-поправните установи 43

3.8. Судска практика: Случајот „Јанкуловска“ и правата на затвореничките 44

3.9. Фемицидот во Република Македонија: Полова дискриминација во казнените санкции 45

3.10. Полова пристрасност во сведочењето и перцепцијата на жртвите во судската кривична практика 46

3.11. Влијанието на новите технологии врз половата дискриминација во казненото право 48

ГЛАВА IV: РОДОВАТА ДИСКРИМИНАЦИЈА ВО КАЗНЕНОТО ПРАВО ВО ЕВРОПСКИТЕ ДРЖАВИ 51

4.1. Норвешка 51

4.2. Данска 52

4.3. Финска 53

4.4. Русија 55

4.5. Италија 58

4.6. Графикон 1. Компаративна анализа на перформансите на земјите според разгледаните категории 59

ГЛАВА V: ПРЕДИЗВИЦИ, ПРЕЧКИ ВО СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ПРАВАТА И СТРАТЕГИИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ, СО ФОКУС КОН МАКЕДОНИЈА. 61

5.1. Предрасуди и стереотипи во постапувањето со жртвите на кривични дела 61

5.2. Родови перцепции и нивното влијание врз казнените процеси 62
5.3. Културни фактори и стереотипи 63
5.4. Религиозни фактори и религиозни учења 65
5.5. Социјални и економски фактори 67
5.6. Морал и етика 68
5.7. Синергијата меѓу културата, моралот и етиката 70
ГЛАВА VI. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО 73
6.1. Мотив на истражувањето 73
6.2. Цели на истражувањето 74
6.3. Задачи на истражувањето 75
6.4. Хипотези на истражувањето 77
6.5. Метод на истрашување 78
6.6. Тек на истражувањето 79
РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА 87
ЗАКЛУЧОК 100
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА 105
АНКЕТЕН ПРАШАЛНИК 110

ВОВЕД

Половата дискриминација е длабоко вкоренета појава во многу општества, која се манифестира преку нееднаквостите меѓу половите во различни области од јавниот и приватниот живот. Во современиот правен контекст, оваа форма на дискриминација се третира како сериозен општествен и правен предизвик што бара системски пристап за нејзино елиминирање. Иако законите и институциите се развиваат за да обезбедат заштита од дискриминација, постојат значајни празнини во нивната примена, особено во казненото право.

Историската борба за родова еднаквост, иако со многу успеси, се уште се соочува со пречки како резултат на културните предрасуди, економските нееднаквости и неефикасната правна заштита. Половата дискриминација е особено видлива во сфери како работните односи, здравството и образованието, но е особено проблематична и во сферата на казненото право, каде жртвите на родово базирано насилство, трговијата со луѓе и нееднаквиот третман на осудените лица се соочуваат со значителни предизвици.

Во Европа и во Република Македонија, правната рамка за заштита од полова дискриминација е делумно усогласена со меѓународните и европските стандарди, преку закони кои ја гарантираат родовата еднаквост и ги санкционираат облиците на дискриминација. Сепак, правните текстови често не се доволни.

Нивната примена во пракса, особено во казненото право, зависи од ефикасноста на институциите, како што се судовите, казнено-поправните установи и телата за заштита од дискриминација. Анализата на овие аспекти е од суштинско значење за разбирање на предизвиците и празнините во заштитата што ја нуди правниот систем.

Проблемот на половата дискриминација не е ограничен само на жените како жртви, туку вклучува и поширока перспектива која ги зема предвид мажите, лицата со различна родова идентификација, како и различните интеракции со другите форми на дискриминација.

Во контекст на казненото право, ова подразбира анализа на пристапот до правда за жртвите, ефективноста на казнените санкции за сторителите и условите за задржување на лицата во казнено-поправните установи.

Ова истражување има цел да понуди длабока анализа на правните аспекти и предизвиците на половата дискриминација во казнено-правниот систем, со посебен осврт на Европа и Република Македонија.

Преку идентификување на правните и институционалните слабости, истражувањето ќе предложи мерки за унапредување на правната заштита, подобрување на состојбите во затворите и зајакнување на механизмите за спречување на дискриминацијата.

На овој начин, истражувањето ќе се стреми да даде придонес во градењето на поинклузивен и праведен правен систем кој ќе биде во согласност со современите стандарди за човекови права и родова еднаквост.

ГЛАВА I: ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА ДИСКРИМИНАЦИЈА СО ОСВРТ КОН ПОЛОВАТА НЕЕДНАКВОСТ

Дискриминацијата како правна и социјална појава е една од најзначајните пречки за остварување на принципите на еднаквост и недискриминација, кои се темел на современите правни системи и човековите права. Во правната теорија и практика, дискриминацијата се класифицира во две основни форми: директна и индиректна дискриминација, при што секоја од нив има свои специфични карактеристики и импликации во различни општествени и институционални контексти. Разбирањето на овие форми е неопходно за изработката и имплементацијата на ефективни правни механизми за заштита од нееднакво постапување и социјална неправда.

Директната дискриминација претставува јасно и експлицитно нееднаков третман на одредено лице или група врз основа на нивна лична карактеристика како што се пол, раса, етничка припадност, религија, возраст, сексуална ориентација или инвалидитет. Оваа форма на дискриминација е препознатлива по тоа што лицето или групата се свесни за дискриминаторскиот однос и може да го идентификуваат како таков.

<u>Најчести примери на директна дискриминација се:</u>

- **<u>Расна дискриминација</u>** – кога работодавец одбива да вработи лице поради неговата етничка припадност, и покрај тоа што ги исполнува сите критериуми за позицијата.
- **<u>Полова дискриминација</u>** – се манифестира кога мажите и жените се платени различно за иста работна позиција, иако ги извршуваат истите задачи.
- **<u>Религиозна дискриминација</u>** – кога на работник му се забранува да носи религиозни обележја на работното место, со што се нарушува неговото право на верска слобода.
- **<u>Дискриминација врз основа на возраст</u>** – кога работодавец одбива да ангажира постар кандидат под претпоставка дека нема да биде доволно продуктивен.
- **<u>Дискриминација врз основа на инвалидитет</u>** – кога компанија одбива да прилагоди работно место за лице со инвалидитет, со што го оневозможува неговото професионално ангажирање.

Во правен контекст, директната дискриминација често е полесно докажлива бидејќи жртвата може да посочи конкретен случај на нееднаков третман. Судовите, во вакви случаи,

бараат конкретни докази дека лицето било ставено во неповолна положба исклучиво врз основа на неговата лична карактеристика, без објективна и легитимна правна причина за таквиот третман.

Индиректната дискриминација е потешка за идентификација и докажување, бидејќи таа не се јавува како директен акт на нееднаков третман, туку како резултат на наизглед неутрални правила, политики или практики кои во реалноста доведуваат до непропорционално неповолен ефект врз одредени групи.

Примери на индиректна дискриминација вклучуваат:

- **Политики за работно време** – ако компанија воведе правило дека сите вработени мора да работат во сабота, тоа може индиректно да ги дискриминира лицата кои имаат верски обврски во тој ден, како што се евреите или муслиманите.
- **Физички тестови за работа** – ако работна позиција која не бара физичка сила вклучува ригорозни тестови за издржливост, тоа може да ги дискриминира жените или лицата со инвалидитет.
- **Јазични барања за работа** – доколку од кандидатите се бара напредно познавање на официјалниот јазик, иако работата не бара такво ниво, ова може индиректно да ги дискриминира имигрантите или припадниците на етнички малцинства.
- **Нееднакви можности за професионално напредување** – кога неформалните професионални мрежи се организираат во простори што не се пристапни за лица со инвалидитет, со што им се ограничува пристапот до можности за напредување.
- **Неприлагодени политики за родителско отсуство** – ако компанијата нуди само минимални привилегии за мајчинство, но не и за татковство, тоа може да ги стави жените во неповолна положба бидејќи тие почесто преземаат родителски одговорности.

За разлика од директната дискриминација, индиректната дискриминација е структурен проблем кој често се наоѓа во законски и институционални практики што наизглед важат за сите, но имаат негативни последици за одредени категории луѓе. Доказите за ваква дискриминација често се базираат на статистички анализи и компаративни истражувања кои покажуваат дека одредени мерки создаваат несразмерно неповолни ефекти за одредени групи.

Директната и индиректната дискриминација претставуваат две клучни форми на нарушување на правата на еднаквост и достоинство, кои имаат значајни правни и социјални последици. Директната дискриминација е поочигледна и полесно се идентификува во правните процеси, додека индиректната е посуптилна, но подеднакво штетна, бидејќи создава системска нееднаквост која е потешко да се искорени.

Затоа, современите правни системи мора да применуваат сеопфатни механизми за заштита од дискриминација, кои ќе вклучуваат не само казнени мерки против директното дискриминаторско однесување, туку и политики за идентификација и елиминација на структурните бариери кои доведуваат до индиректна дискриминација. Само на тој начин може да се обезбеди реална, а не само формална еднаквост на сите граѓани.

1.1. Родовата дискриминација: Поим, дефиниции, типови и разлики со други облици на дискриминација во казненото право

Половата дискриминација се однесува на секоја форма на нееднакво третирање базирано на пол, што резултира со ограничување на правата или пристапот до одредени можности. Во контекст на казненото право, ова може да се однесува на неправедно постапување кон жртви, обвинети или осудени лица врз основа на нивниот пол. Разбирањето на оваа појава бара јасно дефинирање на нејзините облици и нејзиното разграничување од другите видови дискриминација.

Во продолжение, ќе наведеме неколку дефиниции од различни автори кои го разгледуваат феноменот на половата дискриминација од различни перспективи, со цел да понудиме поширок увид во неговото значење.

Gordon Allport (1954): Во својата книга *The Nature of Prejudice*, Allport ја дефинира дискриминацијата како последица на „формирање на лојалност кон групата“, што доведува до „одбивање на надворешните групи“ и дискриминаторски однесувања[1]. Тој тврди дека ова однесување произлегува од вкоренетите предрасуди и резултира со ограничување на правата и можностите на оние кои не припаѓаат на доминантната група.

Pager and Shepherd (2008): Овие автори ја дефинираат дискриминацијата како „политики и практики кои систематски ги поставуваат во неповолна положба припадниците

[1] Allport, G. (1954). The Nature of Prejudice. Addison-Wesley. стр. 123.

на одредени групи“[2]. Во нивното истражување, тие ја истакнуваат важноста на институционалните структури кои создаваат и одржуваат нееднаквости, особено во однос на половата дискриминација.

Ronald Craig (2007): Craig во својата работа опишува дискриминацијата како „однесување кое има за цел да компензира неправедност врз основа на нееднаков третман“[3]. Тој нагласува дека постигнувањето рамноправност бара длабоки промени во организациската култура, со цел елиминирање на предрасудите и неправедните практики.

Oxford Research Encyclopedia (2020): Според оваа енциклопедија, дискриминацијата е дефинирана како „пракса која исклучува, негира или разликува поединци или групи врз основа на карактеристики кои се сметаат за различни“[4]. Овој пристап особено ја нагласува неповолната положба на маргинализираните групи.

Центарот за правни истражувања и анализи. Родовата дискриминација во затворскиот систем и кривичната постапка претставува значаен предизвик за правдата и човековите права. Според нивниот извештај за правни истражувања и анализи, родовата дискриминација во правосудството може да се манифестира преку нееднаков пристап до правдата и различен третман на жените и мажите во судските постапки[5]. Понатаму, според анализата на родовите аспекти во правосудството, обезбедувањето родова еднаквост во правосудството е клучно за правичноста и ефективното владеење на правото, што подразбира елиминирање на родовите стереотипи и дискриминаторските практики во сите фази на кривичната постапка[6].

Roscigno et al. (2007): Авторите во нивната студија за работните односи истакнуваат дека дискриминацијата не се манифестира само како директно исклучување, туку и преку „различен третман во текот на вработувањето, кој одржува хиерархиски системи на статус“[7].

---

[2] Pager, D., & Shepherd, H. (2008). The Sociology of Discrimination. Annual Review of Sociology, 34(1), стр. 182.
[3] Craig, R. (2007). Systemic Discrimination in Employment and the Promotion of Ethnic Equality. Martinus Nijhoff Publishers. стр. 94.
[4] Oxford Research Encyclopedia of Psychology (2020). Oxford University Press. стр. 203.
[5] Достапно на: https://cpia.mk/mk/%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8-%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%81, (Превземено и пристапено на ден 07.07.2024).
[6] Достапно на: https://cpia.mk/mk/анализа-на-родовите-аспекти-во-правос, (Превземено и пристапено на ден 07.07.2024).
[7] Roscigno, V. J., et al. (2007). Discrimination in the Workplace. American Sociological Review, 72(4), стр. 590.

Dipboye & Colella (2005): Во својата книга *Discrimination at Work: The Psychological and Organizational Bases*, тие ја дефинираат дискриминацијата како „систематски третман на поединци или групи, што го ограничува нивниот пристап до ресурси и можности во организацијата“[8].

Hebl et al. (2002): Овие автори ја разгледуваат суптилната дискриминација, дефинирајќи ја како „манифестација на негативни ставови и предрасуди кои не се секогаш очигледни, но имаат директен ефект врз можностите за вработување на поединците“[9].

Cortina (2008): Cortina ја опишува дискриминацијата како „институционална нееднаквост која резултира во неповолни услови за работа и кариерно напредување на маргинализираните групи“[10].

Blau & Kahn (2017): Во нивната анализа на родовата дискриминација, тие истакнуваат дека таа се манифестира преку „разлика во плати и пристап до можности, што произлегува од нееднаквото третирање на мажите и жените во слични позиции“[11].

Williams (2020): Во својот труд *Equality and Rights in Enlightenment Thought,* Williams ја дефинира дискриминацијата како „несвесни предрасуди и системски политики што ги одржуваат нееднаквостите“[12].

Хелсиншкиот комитет за човекови права укажува дека родовата дискриминација во кривичната постапка може да резултира со неповолни услови за жените, особено во случаи на семејно насилство, каде што жртвите често се соочуваат со предрасуди и стереотипи кои влијаат на исходот на постапката[13].

Постојат три основни типа на полова дискриминација кои се особено релевантни во контекст на казненото право: директна, индиректна и структурна дискриминација. Овие категории го овозможуваат систематското разбирање на различните начини на кои половата дискриминација се манифестира во рамките на правосудниот систем и ја нагласуваат потребата за нејзино елиминирање.

[8] Dipboye, R. L., & Colella, A. (2005). Discrimination at Work: The Psychological and Organizational Bases. Psychology Press. стр. 312.
[9] Hebl, M., et al. (2002). Subtle Discrimination in the Workplace. Journal of Applied Psychology, 87(4), стр. 815.
[10] Cortina, L. M. (2008). Unseen Injustice. Social Justice Research, 21(3), стр. 263.
[11] Blau, F. D., & Kahn, L. M. (2017). Gender Wage Gap. Oxford Academic, стр. 45.
[12] Williams, J. (2020). Equality and Rights in Enlightenment Thought. Routledge. стр. 78.
[13] Достапно на: https://mhc.org.mk/rodova-ednakvost, (Превземено и пристапено на ден 07.07.2024).

Директната дискриминација претставува најочигледниот облик на полова дискриминација. Таа се јавува кога едно лице се третира полошо во споредба со друго лице во идентични или слични околности само поради неговиот пол. Во казненото право, ова може да се забележи во различни форми, како што се одлуките за почеток на истрага, начинот на спроведување на истражните постапки, или во самите судски процеси. На пример, ако жените жртви на родово базирано насилство не се земаат сериозно во полициските или судските постапки, тоа претставува директна дискриминација. Слично, ако на мажите обвинети за одредени кривични дела им се изрекуваат построги казни од оние на жените во слични ситуации, тоа исто така може да биде случај на директна дискриминација. Овој тип на дискриминација најчесто произлегува од предрасуди или културни стереотипи што го обликуваат однесувањето на институциите и поединците.

Индиректната дискриминација се појавува кога наизглед неутрални закони, правила или практики доведуваат до несразмерно неповолен третман на одредена група врз основа на пол. Овој тип на дискриминација е помалку очигледен, но има значително поголеми импликации, бидејќи често е вграден во системите и процедурите. Во казненото право, индиректната дискриминација може да се забележи преку правилата за одредување на условите за притвор или во затворските казни, кои можеби несразмерно влијаат врз жените или мажите. Пример би биле законските одредби кои наметнуваат задолжителни минимални казни за одредени дела, кои несразмерно ги засегаат жените поради нивната социјална или економска положба. Индиректната дискриминација често се јавува како резултат на недоволно размислување за различните потреби и услови на различните групи во општеството.

Структурната дискриминација се разликува од претходните два типа, бидејќи не произлегува од одредена лична намера или одредено правило, туку од системски и историски вградени нееднаквости во институциите и процедурите. Таа создава долготрајни последици за одредени групи и ги одржува нееднаквостите преку одлуките и политиките што ги спроведуваат институциите. Во контекст на казненото право, структурната дискриминација може да се види во начинот на кој функционираат затворските системи, каде жените затворенички можеби се соочуваат со недоволно приспособени услови, како што се недостиг на здравствени услуги или соодветни програми за рехабилитација. Исто така, структурната дискриминација може да се манифестира во отсуството на

специјализирана поддршка за жртвите на родово базирано насилство, што доведува до ограничен пристап до правда.

Овие три типа на дискриминација не функционираат изолирано. Тие често се испреплетуваат, создавајќи сложени системи на нееднаквост кои ги засегаат луѓето на различни нивоа. За да се елиминира половата дискриминација во казненото право, потребно е темелно разбирање на секој од овие облици и нивните манифестации. Само преку препознавање и адресирање на сите форми на дискриминација може да се постигне праведен и ефикасен правосуден систем кој обезбедува еднакви права и заштита за сите.

Разликите меѓу половата дискриминација и другите облици на дискриминација, како што се расната, религиската или економската, лежат во основата на нееднаквоста. Додека половата дискриминација е базирана на биолошки и социјални аспекти на полот, другите видови дискриминација произлегуваат од фактори како етничката припадност, верувањата или економскиот статус. Во контекст на казненото право, сите овие облици можат да се преклопуваат, но половата дискриминација има посебен импакт врз пристапот до правда и социјалната правда.

Препознавањето и разбирањето на типовите на полова дискриминација е суштински дел од евалуацијата на правната рамка и нејзината примена. Тоа овозможува идентификација на предизвиците и формулирање на стратегии за спречување на неправедниот третман во казнените постапки и институции.

1.2. Историски развој на родовата еднаквост: од антиката до сегашност

Историјата на борбата за родова еднаквост е длабоко вкоренета во општествените трансформации и правните промени кои го обликуваат концептот на правата и слободите на жените и мажите. Оваа еволуција опфаќа повеќе историски периоди, почнувајќи од античките цивилизации до современите стандарди за човекови права.

Во античките општества, како што се оние на Месопотамија, Египет, Грција и Рим, жените генерално биле ограничени на улогата на домаќинки и мајки. Иако постоеле исклучоци, како жените владетелки во Египет (Клеопатра), или жените кои биле свештенички или учествувале во религиозни церемонии, родовата еднаквост била непознат

концепт. Во античка Грција, жените немале право на глас или учество во јавниот живот, а правните системи биле создадени за да ги поддржат патријархалните структури[14].

Средновековието носи религиозни и социјални норми кои ја зацврстуваат подредената позиција на жените. Жените во феудалните општества главно биле зависни од своите сопрузи или татковци. Црковните учења биле значајни во ограничувањето на нивните права. Меѓутоа, религиозните заедници, како што се женските манастири, понекогаш обезбедувале простор за образование и културен развој.

Ренесансата и просветителството (XV–XVIII век) носат промени, но и контрадикции. Иако овие периоди се обележани со напредок во уметноста, науката и филозофијата, жените сè уште биле исклучени од овие процеси. Меѓутоа, некои мислители, како Мери Волстонкрафт, започнуваат да се залагаат за правата на жените. Волстонкрафт во својата книга *A Vindication of the Rights of Woman* (1792) ги оспорува традиционалните улоги и бара еднакво образование за жените.

Индустриската револуција ја менува улогата на жените во општеството, бидејќи тие почнуваат да работат во фабрики и да придонесуваат за економијата. Ова води до појавата на првите феминистички движења, кои се фокусираат на правото на глас, образование и еднаков пристап до работните места. Женското движење за право на глас (suffrage movement) се засилува во САД, Велика Британија и Европа, а до крајот на XIX век, некои земји им го доделуваат правото на глас на жените.

Дваесеттиот век е период на значајни правни и институционални реформи. По Првата и Втората светска војна, жените добиваат поважни улоги во економијата и општеството, што доведува до правни промени. Во 1948 година, со усвојувањето на Универзалната декларација за човекови права, родовата еднаквост станува дел од меѓународното право.

Во 1979 година, Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW) поставува основа за глобална заштита од полова дискриминација. Во овој период, многу земји воведуваат закони за еднакви плати, заштита од сексуално вознемирување и заштита на правата на жените на работното место.

Во XXI век, борбата за родова еднаквост се проширува, вклучувајќи нови аспекти како родовата перспектива во политиката, економијата и правосудството. Сепак, предизвиците остануваат, особено во областа на казненото право. Жените и понатаму се соочуваат со

[14] Lorber, J. (2010). Gender Inequality: Feminist Theories and Politics (4th ed.). Oxford University Press, стр. 25–47.

родово базирано насилство, трговија со луѓе и нееднаков третман во казнено-поправните установи[15].

Меѓународните институции, како Обединетите нации и Европската унија, промовираат инклузивни политики и законодавство. Во Република Македонија, националното законодавство е делумно усогласено со европските стандарди, но постојат предизвици во спроведувањето.

Секој период носи нови предизвици, но и можности за напредок. Современите општества мора да продолжат со унапредување на правната рамка и институционалната поддршка за да се обезбеди вистинска родова еднаквост во сите области, вклучително и во казненото право.

1.3. Правни теории: теории за правдата и нивната примена во казненото право

Правните теории за правдата се темел на создавањето на принципите што го регулираат казненото право. Тие обезбедуваат теоретска основа за формулирање на законите и ја насочуваат нивната примена во правосудниот систем, со акцент на обезбедување правичност и еднаков третман.

Една од најзначајните теории е теоријата на реципрочната правичност, која се фокусира на идејата дека казната треба да биде пропорционална на тежината на стореното дело. Оваа теорија е особено значајна во контекст на казненото право, каде што се настојува да се одржи баланс помеѓу потребата за казнување на сторителите и заштитата на жртвите.

Друг пристап е утилитаристичката теорија на правдата, која ја оправдува казната врз основа на нејзините општествени последици, како што се превенцијата на идни кривични дела и рехабилитацијата на сторителите. Оваа теорија нагласува дека казнените санкции треба да имаат практична корист за општеството и да придонесат за намалување на криминалитетот.

Ресторативната теорија на правдата е уште еден пристап што добива значење во современото казнено право. Таа се фокусира на обновување на нарушените односи меѓу

[15] Scott, J. W. (1986). Gender: A Useful Category of Historical Analysis. The American Historical Review, 91(5), стр. 1053–1075.

сторителите, жртвите и заедницата, наместо само на казнување. Во контекст на родовата еднаквост, оваа теорија е важна за решавање на проблемите со родово базирано насилство и за обезбедување поддршка за жртвите.

Правни теории ја нагласуваат потребата од преиспитување на традиционалните концепти на правдата, особено во однос на системските нееднаквости. Овие теории потенцираат дека законот често го одразува доминантниот општествен поредок и може да биде инструмент за одржување на нееднаквоста, вклучително и родовата дискриминација.

Примената на овие теории во казненото право овозможува подобро разбирање на начините на кои законите можат да обезбедат правичност и да одговорат на предизвиците поврзани со родовата дискриминација. Овие теории ги нагласуваат разликите меѓу казнувањето, превенцијата и рехабилитацијата, при што секој пристап има свои предности и ограничувања во контекст на современите правосудни системи.

1.4. Интерсекциски пристап: заемното влијание на половата дискриминација со други форми на дискриминација, особено во затворскиот систем

Интерсекцискиот пристап претставува аналитичка рамка која го испитува преплетувањето на различните форми на дискриминација, вклучувајќи ги полот, етничката припадност, социоекономскиот статус, возраста и други фактори. Овој пристап ја нагласува комплексноста на дискриминацијата, која ретко се манифестира само преку еден аспект, и е особено значаен во анализа на состојбите во затворскиот систем.

Во контекст на затворскиот систем, половата дискриминација се надополнува со другите облици на нееднаквост, создавајќи специфични предизвици за жените затворенички. Жените од ромската етничка припадност може да се соочат со повеќекратни бариери кои произлегуваат од нивниот пол, етничка припадност и социоекономска положба. Овие бариери може да се манифестираат преку ограничен пристап до здравствени услуги, недостаток на програми за рехабилитација, или стигматизација во рамките на институциите[16].

[16] Европски центар за правата на Ромите:
Достапно на: http://www.errc.org, (Превземено и пристапено на ден 15.07.2024).

Жените затворенички често се соочуваат со системски проблеми, како што се недостатокот на ресурси или несоодветната инфраструктура во затворите, кои се дизајнирани главно за машките затвореници. Проблемите со здравствената грижа, како и недостигот на програми за ментално здравје или образование, ја продлабочуваат нееднаквоста.

Интерсекцискиот пристап ја потенцира потребата од создавање правни и институционални политики кои ќе ги земат предвид овие сложени форми на дискриминација. Преку ваков пристап, законодавството и затворските практики можат да обезбедат индивидуализирана поддршка и рехабилитација, со фокус на специфичните потреби на различни групи затвореници.

Меѓународните стандарди за човекови права, како што се препораките на Обединетите нации и Советот на Европа, ја истакнуваат важноста на интерсекцискиот пристап во креирањето политики за затворите. Овие стандарди предлагаат обуки за затворскиот персонал, кои ќе ги едуцираат за препознавање и адресирање на интерсекциските форми на дискриминација, како и воспоставување на програми што ќе одговараат на специфичните потреби на жените затворенички.

Во Република Македонија, иако постојат напори за унапредување на заштитата од дискриминација, интерсекцискиот пристап сè уште не е доволно имплементиран во затворските институции. Потребата од подобрување на условите за жените затворенички, особено за оние од маргинализираните групи, останува значаен предизвик. Анализата покажува дека системските пречки во практичната примена на законите и политиките значително ја ограничуваат ефикасноста на постоечките правни механизми[17].

Примената на интерсекцискиот пристап во казненото законодавство и во затворските системи е неопходна за обезбедување праведен и инклузивен правен поредок.

[17] Хелсиншкиот комитет за човекови права:
Достапно на: https://mhc.org.mk/rodova-ednakvost, (Превземено и пристапено на ден 16.07.2024).

ГЛАВА II: МЕЃУНАРОДНА И ЕВРОПСКА ПРАВНА РАМКА

2.1. Меѓународни договори

Меѓународните договори претставуваат формални спогодби меѓу држави или меѓународни организации, со кои тие се обврзуваат да ги почитуваат и спроведуваат одредбите што ги содржат. Тие се основен елемент на меѓународното право и служат како средство за регулирање на односите меѓу државите, како и за заштита на фундаменталните човекови права.

Поимот „меѓународен договор“ се дефинира во член 2 од Виенската конвенција за правото на договорите (1969), каде што е наведено дека тоа е „меѓународна спогодба склучена меѓу држави во пишана форма и подлежи на меѓународното право“. Овие договори можат да бидат билатерални (помеѓу две држави) или мултилатерални (помеѓу повеќе држави).

Меѓународните договори ја поставуваат основата за создавање правна хармонија и соработка помеѓу државите, обезбедувајќи унифицирани стандарди и норми за различни аспекти на општествениот живот, вклучително и заштитата на човековите права. Нивното значење произлегува од:

- Регулирањето на односите меѓу државите: Договорите служат како инструмент за воспоставување правни рамки за меѓусебна соработка и решавање на спорови[18].
- Заштитата на човековите права: Меѓународните договори, како Универзалната декларација за човекови права или Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW), поставуваат универзални стандарди за човековата слобода и достоинство[19].

[18] Регулирање на односите меѓу државите: Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи воспоставува правни обврски за државите потписнички во однос на заштитата на фундаменталните права. Достапно на: echr.coe.int, (Превземено и пристапено на ден 20.08.2024).

[19] Заштита на човековите права: Универзалната декларација за човекови права и Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW) поставуваат универзални стандарди за човековата слобода и достоинство. Достапно на: un.org (Превземено и пристапено на ден 20.08.2024).

- Обезбедување одговорност: Тие ги обврзуваат државите на почитување и спроведување на правата и обврските што ги преземаат[20].

Главната цел на меѓународните договори е воспоставување и одржување на меѓународен поредок што ќе ја промовира правдата, еднаквоста и мирот. Ова подразбира:

1. Кодификација на правата и обврските: Тие ги формулираат основните принципи и обврски што државите мора да ги почитуваат.
2. Промоција на соработка: Договорите ја охрабруваат државите да работат заедно во решавањето на глобалните предизвици, како што се човековите права, климатските промени или безбедноста.
3. Правна сигурност: Преку унифицирани правила и стандарди, тие придонесуваат за правна сигурност и предвидливост во меѓународните односи.
4. Превенција на конфликти: Преку создавање правни механизми за решавање на спорови, тие служат како средство за спречување на меѓународни конфликти.

Тие поставуваат основа за државите да ги усогласат своите национални закони со универзалните стандарди, што ќе биде подетално разгледано во следните точки.

2.2. Универзална декларација за човекови права: казнено-правни аспекти

Универзалната декларација за човекови права (1948), усвоена од Генералното собрание на Обединетите нации, е основен документ кој ги утврдува универзалните стандарди за заштита на човековите права. Иако декларацијата првенствено има општа примена, нејзините принципи имаат значајни импликации во казненото право, особено во обезбедувањето правичност и еднаков третман на сите лица во рамките на кривичноправниот систем.

<u>Примена на принципите од декларацијата во казненото право</u>

- **Право на еднаков третман (член 1 и 7):** Универзалната декларација ја утврдува еднаквоста и достоинството на сите луѓе како фундаментални принципи. Во казненото право, ова подразбира дека секое лице, без оглед на неговиот пол, етничка

[20] Обезбедување одговорност: Советот на Европа нагласува дека државите имаат обврска да ги почитуваат и спроведуваат правата и обврските што ги преземаат со меѓународните договори. Достапно на: coe.int, (Превземено и пристапено на ден 20.08.2024).

припадност или социоекономски статус, треба да биде третирано со правична и еднаква постапка.

- **Забрана на дискриминација (член 2):** Декларацијата забранува дискриминација врз основа на пол, што е особено значајно во контекст на кривичноправните процеси. Ова обврзува државите да го спречат родово базираниот дискриминаторски третман во сите фази на кривичната постапка.
- **Право на правична судска постапка (член 10):** Овој член гарантира право на секое лице да има пристап до независен и непристрасен суд. Ова е клучен принцип во казненото право, бидејќи обезбедува дека обвинувањата ќе бидат разгледани правично и без пристрасност.
- **Презумпција на невиност (член 11):** Принципот дека секој е невин додека не се докаже спротивното е основа на современото казнено право. Ова правило ги обврзува судовите и институциите да не постапуваат на начин што би нарушил нечија слобода или достоинство без соодветен правен процес[21].

<u>Казнено-правни аспекти во практиката</u>

Примената на Универзалната декларација за човекови права во казненото право има директно влијание врз заштитата на правата на жртвите, обвинетите и затворените лица. На пример:

1. **Жртвите кои имале** насилство врз основа на пол**:** Декларацијата ги обврзува државите да преземат мерки за заштита на жртвите од дискриминација и неправеден третман.
2. **Правата на обвинетите:** Обвинетите, без оглед на нивниот пол или статус, имаат право на правична постапка, правна помош и пристап до суд.
3. **Затворени лица:** Декларацијата ја нагласува потребата од хумано постапување кон сите лица, што е значајно за подобрување на условите во затворските установи.

Иако Универзалната декларација служи како основа за многу национални законодавства, постојат предизвици во нејзината имплементација. Ова е особено видливо

[21]Обединети нации, Универзална декларација за човекови права (1948). Достапно на: https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights (Превземено и пристапено на ден 20.08.2024).

во случаи на родова дискриминација, каде што жртвите, особено жените, често се соочуваат со ограничен пристап до правда и недостиг на ефикасна правна заштита.

Примената на казнено-правните аспекти од Универзалната декларација ја нагласува потребата од реформи во законодавствата и институциите, со цел да се обезбеди целосна усогласеност со овие универзални принципи. Ова е клучно за создавање праведен и инклузивен правен систем кој ги почитува човековите права.

2.3. Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW): имплементација во казненото право

Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW) е усвоена на 18 декември 1979 година од страна на Генералното собрание на Обединетите нации и стапи во сила на 3 септември 1981 година. Таа е формирана со цел да ги адресира структурните, културните и законските причини за дискриминацијата врз жените, поставувајќи универзални стандарди за нивната заштита и унапредување на родовата еднаквост. CEDAW претставува „повелба за женските права“ и е темелот врз кој многу држави ги градат своите национални стратегии за заштита од родова дискриминација.

Целта на конвенцијата е да обезбеди елиминација на дискриминацијата во сите сфери на животот, вклучувајќи ги политичките, економските, социјалните, културните и семејните односи. Особено важно е што конвенцијата ја разгледува дискриминацијата не само како индивидуален проблем, туку и како системски феномен кој бара правни, институционални и социјални реформи.

Во контекст на казненото право, CEDAW ги обврзува државите потписнички да го унапредат законодавството за инкриминирање на дела како родово базираното насилство, трговијата со луѓе и други облици на експлоатација кои особено ги засегаат жените. Конвенцијата исто така бара воведување на механизми за заштита на жртвите, вклучувајќи специјализирани судови, обуки за правосудниот персонал и рехабилитациони програми.

Член 2 бара државите да усвојат политики кои ќе ја елиминираат дискриминацијата врз жените, да ги вклучат овие принципи во своите национални устави или закони и да воведат соодветни казнени санкции за прекршување на овие права. Член 5, пак, ги обврзува

државите да се справат со културните и социјалните обрасци кои ја одржуваат дискриминацијата, што е особено релевантно во случаи на родово базирано насилство.

Значајна е и препораката бр. 19 на Комитетот за CEDAW од 1992 година, која го препознава родово базираното насилство како форма на дискриминација и го сместува во рамките на кривичното законодавство. Ова ги охрабрува државите да преземат мерки за превенција, истрага и санкционирање на насилството врз жените, вклучувајќи развој на посебни програми за заштита и поддршка.

Таа ја нагласува потребата од индивидуализиран пристап кон жртвите, вклучително и правната помош, психолошката поддршка и рехабилитацијата. Конвенцијата, исто така, ја обврзува државата да обезбеди соодветни услови за сите жени во затворските системи, како и да развие програми кои ќе ги адресираат специфичните потреби на жените кои се засегнати од казненото право.

И покрај ратификацијата на CEDAW од повеќе од 180 држави, меѓу кои и Република Македонија, постојат значителни предизвици во нејзината практична примена. Затоа, примената на оваа конвенција во казненото право не само што подразбира законодавни реформи, туку и создавање на сеопфатен пристап што ќе обезбеди елиминирање на родовата дискриминација на сите нивоа[22].

2.4. Европска правна рамка

Европската правна рамка претставува систем од закони, регулативи, судска практика и политики што ги применуваат Европската унија (ЕУ) и Советот на Европа. Таа има цел да обезбеди правна хармонизација, заштита на човековите права и промовирање на еднаквост, вклучувајќи ја и родовата еднаквост. Оваа рамка ја опфаќа имплементацијата на унифицирани правни стандарди кои ги насочуваат националните законодавства на земјите-членки и потписничките држави кон усогласување со меѓународните принципи за правда и недискриминација.

Основата на европската правна рамка се темели на два основни столба. Првиот е законодавството на Европската унија, кое преку своите директиви, регулативи и препораки

[22] Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW), Достапно на: https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm (Превземено и пристапено на ден 20.08.2024).

ги поставува обврските за државите-членки, особено во поглед на елиминацијата на дискриминацијата. Вториот столб е Советот на Европа, чија најзначајна алатка е Европската конвенција за човекови права, која обезбедува правна основа за заштита од дискриминација и повреда на фундаменталните права.

Европската правна рамка има повеќекратно значење за модерното право:

- ***Гарантирање на правна усогласеност:*** Овој систем поставува единствени стандарди за сите држави-членки и потписнички држави, со што се обезбедува кохерентност во заштитата на правата[23].
- ***Интеграција на принципот на еднаквост:*** Европската правна рамка ги вклучува основните принципи за недискриминација и родова еднаквост, кои се составен дел од правото на ЕУ и Советот на Европа.
- ***Механизми за спроведување:*** Европската правна рамка вклучува механизми кои им овозможуваат на индивидуалните граѓани да бараат заштита на своите права, преку институции како (ЕСЧП) и Судот на правдата на Европската унија.

Оваа рамка е клучен фактор за создавање праведно општество и социјална кохезија, бидејќи не само што поставува законски обврски за државите, туку и обезбедува платформа за мониторинг и санкции за оние што не ги почитуваат овие принципи. Европската правна рамка не функционира изолирано, туку постојано се развива преку нови закони, одлуки на судовите и интернационални договори, што овозможува усогласување со современите предизвици[24].

Во следните потточки ќе бидат обработени специфичните елементи на оваа рамка, како што се директивите на ЕУ, Европската конвенција за човекови права и судската практика, со посебен акцент на нивната примена во контекст на родовата еднаквост и казненото право.

[23] Прирачник за европското право за недискриминација, Агенција за фундаментални права на Европската унија и Советот на Европа. Достапно на: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_case_law_handbook_mk.pdf (Превземено и пристапено на ден 20.08.2024).

[24] Правна заштита на човековите права, Совет на Европа. Достапно на: https://www.coe.int/mk/web/compass/legal-protection-of-human-rights (Превземено и пристапено на ден 20.08.2024).

2.5. Директиви на Европската унија за родова еднаквост во казнениот контекст

Директивите на Европската унија претставуваат правни инструменти што поставуваат цели кои државите-членки треба да ги постигнат преку своите национални законодавства. Во контекст на родовата еднаквост, директивите на ЕУ обезбедуваат правна рамка за спречување и елиминирање на дискриминацијата врз основа на пол во различни општествени сфери, вклучувајќи го и казнениот контекст. Овие директиви ги обврзуваат државите-членки да ги усогласат своите закони и практики со принципите на родовата еднаквост, особено во области како што се пристапот до правда, заштитата од насилство и условите во казнените институции.

Основни директиви за родова еднаквост

1. **Директива 2006/54/ЕЗ (Преработена директива):** Оваа директива се однесува на еднакви можности и еднаков третман на мажите и жените во вработувањето и професијата. Во контекст на казненото право, таа нагласува дека правните мерки треба да ги земат предвид посебните потреби на жртвите и осудените лица во рамките на казнените институции[25].
2. **Директива 2012/29/ЕУ (Директива за правата на жртвите):** Оваа директива поставува минимални стандарди за правата, заштитата и поддршката на жртвите на криминал. Во однос на родовата еднаквост, директивата бара посебен пристап кон жените жртви на родово базирано насилство и трговија со луѓе, обезбедувајќи им пристап до соодветни услуги за поддршка, како и заштита во текот на кривичните постапки[26].
3. **Директива 2004/113/ЕЗ:** Иако првенствено се однесува на еднаков пристап до стоки и услуги, оваа директива го поддржува принципот на недискриминација,

[25]Директива 2006/54/ЕЗ (Преработена директива)
Достапно на: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0054 (Превземено и пристапено на ден 21.08.2024).
[26]Директива 2012/29/ЕУ (Директива за правата на жртвите)
Достапно на: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029 (Превземено и пристапено на ден 20.08.2024).

вклучително и во институционалниот третман на жените, вклучувајќи затворски институции[27].

4. **Директива 2011/99/ЕУ (Европска наредба за заштита):** Оваа директива е насочена кон заштита на жртвите на насилство, особено жените, преку создавање на механизми за координација меѓу државите-членки за извршување на мерките за заштита[28].
5. **Директива 2011/36/ЕУ (Против трговијата со луѓе):** Нагласува потребата од заштита на жените и девојките кои се жртви на трговија, преку обезбедување правна, социјална и психолошка поддршка, како и преку создавање строги казнени мерки против сторителите[29].

Импликации на директивите во казнениот контекст

Директивите на ЕУ за родова еднаквост се мошне важни во регулирањето на аспектите во казненото право што се однесуваат на заштитата на жените. Тие ги обврзуваат државите-членки да:

- Инкриминираат дела како насилство врз основа на пол, сексуално вознемирување и трговија со луѓе.
- Гарантираат дека жените жртви ќе добијат правна помош, психолошка поддршка и заштита за време на кривичните постапки.
- Обезбедат дека затворските услови ќе ги земат предвид специфичните потреби на жените затворенички, вклучувајќи здравствени и рехабилитациони програми.

И покрај усвојувањето на овие директиви, имплементацијата во пракса варира меѓу државите-членки. Често се јавуваат проблеми како недостиг на ресурси, културни бариери и непознавање на директивите од страна на институциите. Преку механизми за мониторинг и извештаи, ЕУ се обидува да обезбеди целосна примена на директивите, со цел да се елиминираат нееднаквостите во казнениот систем.

[27]Директива 2004/113/ЕЗ (Еднаквост во пристапот до стоки и услуги) Достапно на: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0113 (Превземено и пристапено на ден 21.08.2024).
[28]Директива 2011/99/ЕУ (Европска наредба за заштита) Достапно на: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0099 (Превземено и пристапено на ден 21.08.2024).
[29]Директива 2011/36/ЕУ (Против трговијата со луѓе) Достапно на: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036 (Превземено и пристапено на ден 21.08.2024).

Овие директиви претставуваат основа за создавање на правен поредок што го почитува и унапредува принципот на родова еднаквост, а нивната примена во казнениот контекст обезбедува заштита и правичен третман за сите лица, без оглед на полот.

2.6. Европскиот суд за човекови права: случаи поврзани со казненото право и полова дискриминација

Преку своите пресуди, ЕСЧП поставува стандарди за заштита на човековите права во затворските системи, судските постапки и третманот на жртвите и осудените лица, што има директно влијание врз политиките на државите потписнички.

Член 14 од Европската конвенција за човекови права забранува дискриминација врз која било основа, додека член 3 забранува нечовечко или понижувачко постапување. Овие членови се основата на многу жалби до ЕСЧП кои се однесуваат на дискриминација во рамките на казненото право[30].

- **Случаи од практиката на ЕСЧП**

Opuz v. Turkey (2009): претставува еден од најзначајните предмети што Европскиот суд за човекови права ги има решено во однос на родово базираното насилство и одговорноста на државите за заштитата на жените од семејно насилство. Овој случај постави темелни правни стандарди во однос на обврските на државите да превенираат и санкционираат родово базирано насилство, особено кога е јасно дека државните органи биле свесни за заканите по животот на жртвата, но не презеле соодветни мерки.

Подносителката на жалбата, Nahide Opuz, заедно со нејзината мајка, била жртва на континуирано семејно насилство од нејзиниот сопруг (Kasım Opuz) во текот на повеќе години. И покрај тоа што турските власти биле редовно информирани за нападите и смртните закани што ги упатувал сторителот, тие не презеле ефективни мерки за заштита на жртвите. Напротив, иако сторителот бил неколкупати уапсен, судовите најчесто го ослободувале под образложение дека жртвите „се повлекле“ од обвинението, што било резултат на притисокот што тој го вршел врз нив.

Во 2002 година, сопругот ја убил мајката на жалителката, пукајќи во неа пред нејзиниот дом. Иако сторителот бил уапсен и првично осуден, подоцна судот ја намалил

[30] Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int, (Превземено и пристапено на ден 20.08.2024).

казната, наведувајќи дека тој делото го сторил „под влијание на провокација“. Како резултат, тој бил пуштен на слобода. Оваа одлука ја демонстрира толеранцијата на турските судови кон родово базираното насилство и неможноста на државните органи да обезбедат ефективна заштита на жртвите.

Opuz v. Turkey е првиот случај во кој ЕСЧП експлицитно утврди дека државата може да биде одговорна за прекршување на член 2 (правото на живот) и член 14 (забрана на дискриминација) од Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП) во контекст на родово базираното насилство.

ЕСЧП утврди дека турските власти не успеале да го заштитат правото на живот на мајката на жалителката, и покрај тоа што биле свесни за реалната опасност што произлегувала од насилниот однос на сторителот. Судот нагласи дека државата има позитивна обврска да преземе мерки за заштита на жртвите на семејно насилство, особено кога постојат јасни докази дека нивниот живот е загрозен.

Утврди дека турските власти покажале институционална толеранција кон насилството врз жените и дека ова претставува облик на дискриминација врз основа на пол. Судот истакна дека државната неактивност во однос на заштитата на жените од семејно насилство е системски проблем и дека Турција не успеала да ги исполни своите обврски за обезбедување еднаква заштита за сите граѓани.

ЕСЧП првпат експлицитно утврди дека државната неактивност во справување со семејното насилство претставува дискриминација врз жените. Ова значеше дека државите не само што мора да донесат закони против насилството, туку и да ги применуваат ефективно.

Судот нагласи дека државите мора проактивно да дејствуваат во заштита на жртвите, дури и кога самите жртви не поднесуваат тужби или ги повлекуваат обвиненијата, особено кога е јасно дека се изложени на сериозни закани.

Тој утврди дека фактот што сторителот бил повеќекратно ослободуван и добил намалена казна создава клима на неказнивост и ги охрабрува насилниците. Судот ја нагласи потребата од ефективни санкции кои ќе обезбедат превенција и заштита на жртвите.

По оваа пресуда, Турција беше принудена да ги реформира своите закони и институционални механизми за борба против семејното насилство. Беа донесени построги

закони за заштита на жените, вклучително и автоматски полициски мерки за заштита на жртвите без оглед на нивната согласност.

Овој случај стана преседан за идните предмети поврзани со родово базираното насилство и дискриминацијата. Пресудата се користеше во бројни случаи за да се демонстрира дека државите имаат обврска не само да ги штитат жртвите, туку и да спроведуваат ефективни санкции против сторителите.

Овој случај влијаеше врз развојот на политиките на Европската унија и Советот на Европа во однос на заштитата од родово базирано насилство. Врз основа на оваа пресуда, Истанбулската конвенција (Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените) стана основен меѓународен документ кој обврзува државите да воведат строги механизми за заштита на жените.

Преку оваа пресуда, беше потврдено дека недејствувањето на државните органи во случаите на семејно насилство не е само правен проблем, туку и форма на институционална дискриминација што мора да се искорени[31].

Eremia v. Moldova (2013): претставува значаен правен преседан во јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) во однос на заштитата од семејно насилство и обврските на државите во обезбедувањето ефикасни механизми за превенција и заштита на жртвите. Овој случај го утврдува недостигот на ефикасни мерки од страна на државата во однос на заштитата на жените жртви на насилство, со што ЕСЧП констатираше прекршување на член 3 (забрана на нечовечко и понижувачко постапување) и член 14 (забрана на дискриминација) во комбинација со член 3 од (ЕКЧП). Ваквата одлука не само што ја потврди обврската на државите да реагираат во случаи на семејно насилство, туку и ја осуди институционалната толеранција кон родово базираното насилство како форма на дискриминација.

Фактите од случајот покажуваат дека жалителката, Валентина Еремија, била жртва на континуирано семејно насилство од нејзиниот сопруг, кој бил полицаец, што ја комплицирало нејзината ситуација. Сопругот ја напаѓал физички и вербално пред нивните малолетни ќерки, предизвикувајќи психолошка траума не само врз жалителката, туку и врз децата. Иако пријавила повеќе случаи на насилство и побарала заштита од државните

[31] Opuz против Турција (2009): Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-92945, (Превземено и пристапено на ден 20.08.2024).

институции, молдавските органи не презеле ефективни мерки за да ја заштитат. Напротив, надлежните институции не спровеле адекватни истраги, ниту пак изрекле ефективни санкции против сторителот. Дури и кога биле издадени одредени заштитни мерки, тие не биле спроведени, што резултирало со продолжување на насилството.

Судот утврди дека неуспехот на молдавските власти да ја заштитат жалителката претставува прекршување на член 3 од ЕКЧП, кој гарантира дека ниту едно лице не смее да биде подложено на нечовечко или понижувачко постапување.

Тој нагласи дека физичкото и психолошкото насилство на кое била изложена жалителката достигнало степен на суровост што го активира член 3. Државите имаат позитивна обврска да спречат нечовечко и понижувачко постапување од страна на приватни лица, особено кога државните органи имаат информации за континуирано насилство, но не преземаат ефективни мерки. ЕСЧП оцени дека постапувањето на молдавските власти покажало недостиг на волја за справување со семејното насилство како сериозен општествен проблем, што воедно ја продлабочило ранливоста на жртвата.

Понатаму, утврди дека државата го прекршила член 14, кој ја забранува дискриминацијата, во комбинација со член 3, бидејќи молдавските власти покажале институционална толеранција кон насилството врз жените. Судот нагласи дека државната неактивност во случаи на семејно насилство создава дискриминаторска пракса што ги доведува жените во неповолна положба. Подвлече дека одбивањето или неспособноста на државата да ги заштити жените од семејно насилство претставува форма на дискриминација врз основа на пол, бидејќи тоа најчесто ги засега жените како жртви. Ваквата институционална толеранција кон насилството создава средина на неказнивост и правна несигурност за жртвите, што ја влошува нивната положба и ја намалува ефикасноста на механизмите за заштита.

Одлуката во случајот Eremia v. Moldova има далекосежни импликации за сите држави членки на Советот на Европа, бидејќи ја зајакнува обврската на државите да преземаат активни мерки во заштитата на жртвите на родово базирано насилство. Судот потенцира дека самото постоење на закони против семејното насилство не е доволно доколку нивната имплементација не е ефикасна и ако жртвите не добиваат соодветна заштита. Во конкретниот случај, молдавските власти дозволиле насилството да продолжи, што ја покажало нивната неспособност да го заштитат правото на жалителката да не биде

подложена на нечовечко и понижувачко постапување. ЕСЧП нагласи дека државите мора да обезбедат ефективни правни лекови, брзи истраги и соодветни санкции за сторителите, бидејќи во спротивно, неказнивоста доведува до системска дискриминација врз жените.

По оваа пресуда, Молдавија беше обврзана да изврши суштински реформи во однос на механизмите за заштита на жртвите на семејно насилство. Одлуката предизвика поширока дискусија за тоа како институциите треба да одговорат на случаи на родово базирано насилство и какви законски измени се неопходни за подобрување на заштитата. Судот испрати јасна порака дека толеранцијата на државните органи кон насилството претставува дискриминација и кршење на човековите права. Врз основа на оваа пресуда, се зголеми притисокот врз владите на европските држави да ги реформираат своите системи за заштита на жените, да воведат автоматски механизми за заштита и да овозможат ефикасни истраги и санкции за сторителите.

Европската унија и Советот на Европа започнаа иницијативи за зајакнување на правната рамка за борба против насилството врз жените, вклучувајќи го и усвојувањето на ***Истанбулската конвенција***, која поставува обврски за државите во однос на заштитата на жртвите и санкционирањето на сторителите[32].

Khamtokhu and Aksenchik v. Russia (2017): Во предметот Khamtokhu and Aksenchik v. Russia , ЕСЧП се соочи со прашањето за различниот третман на мажите и жените при изрекувањето на затворски казни во Русија. Жалителите, осудени мажи, тврдеа дека руското законодавство ги дискриминира, бидејќи според националните закони, доживотна казна затвор може да се изрече само на мажи, но не и на жени, малолетници и лица постари од 65 години. Тие аргументираа дека ваквиот правен режим претставува дискриминација врз основа на пол и возраст, со што се крши членот 14 (забрана на дискриминација) во комбинација со членот 5 (правото на слобода и безбедност) од Европската конвенција за човекови права.

При оценувањето на случајот, Судот посвети посебно внимание на прашањето дали различниот третман на одредени категории осудени лица има легитимна цел и дали е заснован на објективни и разумни причини. Русија ја оправда законската разлика со потребата да се заштитат ранливите категории, особено жените, сметајќи дека тие, како

[32] Eremia против Молдавија (2013): Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?filename=001-119968.pdf&id=001-119968&library=ECHR, (Превземено и пристапено на ден 27.08.2024).

група, заслужуваат посебен третман во однос на изрекувањето на доживотни казни. Според руските власти, ваквата законска одредба имала за цел да обезбеди заштита на жените затворенички од најтешките казнени санкции, бидејќи тие се соочуваат со специфични здравствени, социјални и семејни фактори кои треба да бидат земени предвид.

ЕСЧП ја анализираше оправданоста на оваа законска разлика и нагласи дека различниот третман на затворениците во принцип може да биде дозволен, но само доколку е во согласност со принципите на пропорционалност и легитимност. Судот констатираше дека државите имаат одреден простор на дискреција при утврдување на казнената политика, но ваквите разлики не смеат да доведат до неоправдана дискриминација. Имајќи го тоа предвид, Судот заклучи дека законската забрана за изрекување доживотна казна затвор на жените може да се смета за оправдана доколку навистина постојат социјални и биолошки фактори кои укажуваат на посебна ранливост на жените во казнениот систем.

Во својата пресуда, го потврди принципот дека државите можат да воведуваат посебни мерки за заштита на одредени групи, но само доколку тие мерки имаат објективна основа и не доведуваат до непропорционална дискриминација. Иако Судот призна дека разликата во третманот може да биде оправдана во одредени случаи, нагласи дека секое ограничување мора да биде подложено на строга проверка за да се избегне произволност. Во конкретниот случај, оцени дека постои доволна правна и социјална основа за исклучувањето на жените од категоријата на лица на кои може да им се изрече доживотна казна затвор, но исто така подвлече дека разликите мора да се темелат на објективни критериуми, а не на општи стереотипи за жените како поранлива група.

Судот ја испитал и ситуацијата во другите европски држави и утврди дека различни земји имаат различен пристап кон казнената политика во однос на мажите и жените. Некои држави, како Русија, предвидуваат полово засновани разлики во изрекувањето на одредени видови казни, додека други применуваат целосно еднаков третман без оглед на полот.

Овој случај предизвика дебата во врска со принципот на еднаквост пред законот и прашањето дали посебната заштита на жените во казненоправниот контекст претставува позитивна дискриминација или неоправдано фаворизирање. Одлуката на ЕСЧП ја потврди широката дискреција што државите ја имаат при дефинирањето на своите казнени политики, но истовремено постави јасна граница дека таквите политики мора да имаат објективна правна основа.

По пресудата, овој случај стана референтна точка во дискусиите за рамнотежата меѓу заштитата на ранливите групи и принципот на еднаквост пред законот. Иако ЕСЧП не утврди прекршување на Конвенцијата, тој остави простор за критичка анализа на оправданоста на ваквиот правен режим и ја нагласи потребата од темелно преиспитување на законските норми што прават разлики врз основа на пол, особено во контекст на казненото право[33].

B.S. v. Spain (2012): Случајот B.S. v. Spain (2012) постави значајни прашања за дискриминацијата во спроведувањето на законот и заштитата на ранливите категории од злоупотреби од страна на државните органи. Жалителката, жена мигрант од африканско потекло која работела како сексуална работничка, тврдеше дека била жртва на континуирано малтретирање и сексуално вознемирување од страна на полицијата во Барселона. Според нејзините наводи, полицајците не само што ја навредувале и омаловажувале, туку и ја малтретирале физички, а при обидите да ги пријави овие инциденти, нејзините жалби биле игнорирани од страна на властите.

Клучниот проблем во случајот беше начинот на кој шпанските власти постапиле со жалбите на жалителката. И покрај тоа што таа поднела неколку официјални пријави против полицајците за насилство и сексуално вознемирување, надлежните органи не презеле соодветни истраги, ниту пак ги разгледале нејзините обвинувања со должно внимание. Ваквата незаинтересираност ја доведе во ситуација во која не можеше да ги оствари своите права ниту да добие правна заштита од државата. Таа тврдеше дека оваа институционална неактивност е резултат на дискриминација врз основа на пол, етничка припадност и нејзиниот статус како сексуална работничка.

ЕСЧП ја анализираше состојбата низ призмата на член 3 (забрана на нечовечко и понижувачко постапување) и член 14 (забрана на дискриминација) во комбинација со член 3 од Европската конвенција за човекови права. Судот истакна дека државите не само што имаат обврска да се воздржат од нечовечко и понижувачко постапување, туку и активно да спречат и истражат случаи на малтретирање и злоупотреба на моќ од страна на полицијата.

[33]Khamtokhu и Aksenchik против Русија (2017): Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?filename=CASE+OF+KHAMTOKHU+AND+AKSENCHIK+v.+RUSSIA.pdf&id=001-170663&library=ECHR&logEvent=False, (Превземено и пристапено на ден 27.08.2024).

Судот утврди дека Шпанија не ги исполнила овие обврски, бидејќи не презела сериозна и ефективна истрага за тврдењата на жалителката.

Во својата одлука, нагласи дека ваквиот однос кон жалителката не може да се разгледува изолирано, туку треба да се анализира во поширок контекст на дискриминација кон жени мигранти кои работат во сексуалната индустрија. Судот заклучи дека шпанските власти покажале системска толеранција кон ваквото однесување на полицијата и дека нивната неактивност претставува форма на институционална дискриминација. ЕСЧП подвлече дека нееднаквото постапување при истрагата на нејзините жалби е директно поврзано со нејзиниот пол, етничка припадност и занимање, што претставува повреда на член 14 од Конвенцијата.

Судот истакна дека третманот што жалителката го добила од страна на полицијата може да се смета за нечовечко и понижувачко постапување, особено имајќи предвид дека полицајците, кои требало да ја заштитат, всушност биле сторители на насилството. ЕСЧП потенцира дека вакви случаи ја намалуваат довербата на жртвите во институциите и создаваат култура на неказнивост. Оттаму, Судот оцени дека државата е должна да осигури дека сите граѓани, без оглед на нивната етничка припадност, пол или професија, ќе добијат еднаков пристап до правдата и соодветна заштита.

Како резултат на пресудата, ЕСЧП наложи на Шпанија да преземе конкретни мерки за да спречи идни слични случаи, вклучувајќи обезбедување на ефективни механизми за истрага на полициските злоупотреби и подобрување на заштитата на жените мигранти кои се соочуваат со институционална дискриминација. Овој случај стана преседан за понатамошни жалби во кои се оспорува дискриминаторскиот однос на државните институции кон маргинализираните групи, а воедно ја истакна потребата од воспоставување транспарентни и ефикасни механизми за контрола на полициското постапување.

Оваа одлука има посебна тежина во контекст на заштитата на правата на жените мигранти и ја нагласува потребата од ефективна заштита на ранливите групи од полициска бруталност и институционална дискриминација. ЕСЧП со оваа пресуда испрати силна порака дека државите имаат обврска не само да воспостават закони против дискриминацијата и злоупотребата, туку и активно да ги применуваат за да обезбедат

вистинска и практична заштита на сите граѓани, без оглед на нивниот социјален или правен статус[34].

Hajibeyli v. Azerbaijan (2021): Прашањето за третманот на затвореничките во казнено-поправните установи претставува клучен аспект во заштитата на човековите права, особено во контекст на забраната на нечовечко и понижувачко постапување и правото на еднаков третман. Случајот Hajibeyli v. Azerbaijan (2021) се однесува на жените затворенички кои тврделе дека се соочуваат со нехумани услови во затворите на Азербејџан, што доведе до повреда на член 3 (забрана на нечовечко и понижувачко постапување) од Европската конвенција за човекови права, како и член 14 (забрана на дискриминација) во комбинација со член 3, со што се постави прашањето за индиректната дискриминација врз основа на пол.

Жалителката, Азербејџанска државјанка, била осудена на затворска казна и сместена во казнено-поправна установа за жени во Азербејџан. Во својата жалба до Европскиот суд за човекови права, таа наведе дека во затворот била изложена на нехумани услови што вклучувале пренатрупани простории, недостиг на основна хигиена, ограничен пристап до чиста вода и санитација, како и несоодветна медицинска нега. Особено, таа истакна дека во затворот не биле предвидени соодветни мерки за жените, што значело дека биле принудени да се справуваат со своите биолошки потреби во крајно несоодветни услови.

Жалителката посочи дека во затворот не биле достапни основни производи за менструална хигиена, а здравствената заштита била подеднакво несоодветна, особено во однос на гинеколошките прегледи и грижата за бремените и постпородилните жени. Таа исто така тврдеше дека институциите биле во целост неспремни да се справат со родово базираното насилство во затворските установи и дека затворските чувари покажувале незаинтересираност за проблемите со кои жените затворенички се соочувале, што ги довело во ситуација на посебна ранливост.

Врз основа на овие аргументи, жалителката тврдеше дека не само што била изложена на нечовечко и понижувачко постапување, туку и дека ваквата состојба претставува индиректна дискриминација врз жените, бидејќи затворскиот систем не бил прилагоден кон нивните специфични потреби.

[34] B.S. против Шпанија (2012): Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113539, (Превземено и пристапено на ден 28.08.2024).

ЕСЧП најпрво го анализираше предметот во контекст на член 3, кој налага дека „никој не смее да биде подложен на тортура или на нечовечко или понижувачко постапување или казна.“ Во својата пресуда, Судот повтори дека државите имаат позитивна обврска да обезбедат затворските услови да бидат во согласност со основните стандарди за достоинствен живот, а тоа особено се однесува на ранливите категории како што се жените, малолетниците и лицата со здравствени проблеми.

Во овој контекст, истакна дека нехуманите услови во кои биле држени жените затворенички во Азербејџан претставуваат прекршување на член 3 бидејќи биле во спротивност со принципот на почитување на човечкото достоинство. ЕСЧП нагласи дека затворите мора да бидат приспособени на специфичните потреби на жените, особено во однос на здравствената заштита, хигиената и заштитата од насилство.

Во однос на член 14 во комбинација со член 3, Судот ја разгледа состојбата во која жените биле изложени на исти услови како и мажите, но во практика тоа значело дека биле ставени во неповолна положба поради тоа што нивните посебни потреби не биле земени предвид. Индиректната дискриминација се јавува кога неутрална политика или практика доведува до несразмерно негативно влијание врз одредена група.

Во овој случај, Судот утврди дека затворскиот систем не бил дизајниран за да ги адресира биолошките и здравствени потреби на жените, што резултирало со несразмерно негативен ефект врз нив, во споредба со машките затвореници.

Во својата пресуда, нагласи дека државите мора проактивно да преземаат мерки за да осигурат дека жените во затворите нема да бидат изложени на полоши услови само затоа што затворскиот систем не е прилагоден кон нивните потреби. Судот ја подвлече разликата помеѓу формалната и суштинската еднаквост, истакнувајќи дека еднаков третман не значи секогаш правична поставеност на затворениците.

Пресудата во Hajibeyli v. Azerbaijan имаше значајно влијание врз затворските политики и ја потврди обврската на државите да го усогласат својот казненопоправен систем со меѓународните стандарди за човекови права. Судот со оваа одлука испрати јасна порака дека државите мора не само да обезбедат минимални стандарди во затворските установи, туку и да осигураат дека тие стандарди не создаваат индиректна дискриминација врз основа на пол.

Покрај тоа, пресудата ја отвори дебатата за состојбите во женските затвори во другите држави и постави преседан за понатамошни тужби од страна на затворенички кои тврдат дека нивните права се повредени поради нефункционалноста на затворските системи. Европскиот комитет за спречување на тортура (CPT) ја зема оваа пресуда како дополнителен аргумент во своите извештаи за состојбите во затворите во различни европски држави, укажувајќи на потребата од темелни реформи во затворските установи што примаат жени.

Оваа пресуда потврдува дека формалната еднаквост не е доволна доколку во практика таа доведува до несразмерно тешки последици за одредени категории затвореници. Со оваа одлука, го засили принципот дека државите имаат обврска да преземат позитивни мерки за да обезбедат правична поставеност и заштита на сите лица што се лишени од слобода, без оглед на нивниот пол[35].

Овие случаи се повик за реформи во националните казнени системи и правосудства, со цел да се елиминира родовата дискриминација и да се гарантира почитување на човековите права во сите аспекти на казненото право.

2.7. Советот на Европа: Препораки за казненото право и затворскиот систем

Советот на Европа има формулирано препораки кои го опфаќаат целосниот спектар на казненото право и управувањето со затворите, со цел унапредување на правичноста, елиминирање на дискриминацијата и обезбедување на хуман третман на затворениците. Овие препораки се темелат на европските и меѓународните стандарди за човекови права, со фокус на индивидуализација на казните, заштита на жените жртви на насилство врз основа на пол, рехабилитација и ресоцијализација, и мониторинг на затворските системи.

Една од основните препораки е индивидуализацијата на казните, со што се настојува казните да бидат пропорционални на тежината на стореното дело. Овој пристап бара земање предвид на индивидуалните околности на секој случај, вклучително социјалниот статус на обвинетите, нивната здравствена состојба и потенцијалот за рехабилитација. Препораката

[35] Hajibeyli против Азербејџан (2021): Достапно на: https://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-211112, (Превземено и пристапено на ден 29.08.2024).

има цел да спречи несразмерно строги казни и да ги нагласи корективните наместо репресивните аспекти на казненото право.

Во контекст на елиминирање на дискриминацијата врз основа на пол, Советот инсистира на еднаков третман на жените и мажите во сите фази на кривичноправниот процес, вклучувајќи истраги, судења и изрекување на казни. Посебен акцент е ставен на заштита на жените кои се жртви на насилство или дискриминација. Државите-членки се повикани да воспостават механизми кои ќе гарантираат правична примена на законите и кои ќе овозможат адекватна поддршка за ранливите категории.

Препораките за заштита на жените жртви на насилство врз основа на пол бараат државите да обезбедат специјализирани правни механизми и услуги. Овие механизми вклучуваат пристап до бесплатна правна помош, психолошка поддршка и рехабилитациони програми за жртвите. Особено е нагласено значењето на брзото и ефикасно постапување од страна на институциите во случаи на родово базирано насилство, со цел да се спречат понатамошни штети врз жртвите.

Советот на Европа ја истакнува потребата затворскиот систем да се фокусира на рехабилитација наместо само на казнување. Оваа препорака вклучува поттикнување на програми за образование, професионална обука и ресоцијализација, со цел да се олесни интеграцијата на затворениците по нивното ослободување. Посебно внимание е посветено на создавање програми прилагодени на потребите на жените затворенички, кои често се соочуваат со специфични предизвици во затворскиот систем.

Прилагодувањето на условите во затворите е уште една клучна насока на препораките. Се бара воведување специфични мерки за здравствена грижа за жените, со посебен акцент на репродуктивното здравје и психолошката поддршка. Исто така, препораките повикуваат на посебна поддршка за мајките затворенички, која вклучува можности за грижа за нивните деца во хумани услови.

Мониторингот и транспарентноста се важни елементи во затворските системи. Советот препорачува редовно следење на условите во затворите и нивната усогласеност со европските стандарди. Државите треба да воспостават независни тела за надзор кои ќе го следат спроведувањето на казните и третманот на затворениците. Обезбедувањето транспарентност во овие процеси има цел да ја зголеми довербата на јавноста и да го спречи злоупотребувањето на затворските системи.

Интеграцијата на родовата перспектива во казненото право и затворските политики е клучен аспект на препораките. Ова подразбира дека сите закони и политики треба да го земат предвид влијанието врз жените и мажите и да осигураат недискриминаторска примена. Родовата перспектива вклучува создавање политики кои ќе ги адресираат специфичните потреби на жените, како што се жртвите на насилство или жените затворенички.

Овие препораки, кои се дел од ***Европските затворски правила (Recommendation Rec(2006)2),*** служат како основа за унапредување на националните законодавства и практики[36]. Тие ја истакнуваат важноста на почитувањето на човековите права, хуманоста и правичноста во казненото право и затворските системи, обезбедувајќи долгорочна заштита на ранливите категории и промоција на социјална правда.

[36] Достапно на : https://rm.coe.int/09000016809ee581, (Превземено и пристапено на ден 01.09.2024).

ГЛАВА III: НАЦИОНАЛНА ПРАВНА РАМКА И ИНСТИТУЦИИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

3.1. Национално законодавство: Поим, значење и цел

Националното законодавство претставува правната основа преку која државата ги регулира општествените односи, ги гарантира правата на граѓаните и ги воспоставува обврските на поединците и институциите. Во Република Македонија, законодавството се заснова врз принципите утврдени во Уставот, кој го дефинира темелното устројство на државата и ги гарантира човековите права и слободи. Во контекст на родовата еднаквост и заштитата од полова дискриминација, националното законодавство служи како инструмент за воспоставување правичност и елиминирање на дискриминаторските практики, особено во области како казненото право, трудовите односи и заштитата на ранливите категории.

Националното законодавство како поим подразбира формално усвоени правни акти, како што се уставни одредби, закони, подзаконски акти и други регулативи, кои ја изразуваат волјата на државата за уредување на правните односи. Тоа обезбедува правна сигурност и овозможува функционирање на правниот систем преку јасно дефинирани правила кои важат за сите граѓани. Во контекст на борбата против половата дискриминација, законодавството ги одредува обврските на институциите и гарантира правна заштита за лицата кои се соочуваат со дискриминација.

Значењето на националното законодавство во оваа област лежи во неговата способност да воспостави механизми за превенција и санкционирање на дискриминацијата.

Со негово спроведување, државата демонстрира посветеност на принципите на еднаквост, недискриминација и заштита на човековите права.

Националните закони, како Законот за заштита од дискриминација и Законот за спречување и заштита од семејно насилство, претставуваат клучни инструменти за борба против насилството врз основа на пол, заштита на жртвите и елиминирање на стереотипите што ја одржуваат нееднаквоста.

Целта на националното законодавство е да обезбеди усогласеност со меѓународните и европските стандарди, како и да креира ефикасен систем за заштита на човековите права. Тоа се стреми кон создавање рамноправно општество преку јасно дефинирани законски одредби кои промовираат родова еднаквост, спречуваат насилство и овозможуваат

санкционирање на прекршителите. Истовремено, законодавството ја нагласува важноста на институционалната поддршка преку формирање тела како Комисијата за заштита од дискриминација и Народниот правобранител, кои обезбедуваат надзор врз спроведувањето на законите и поддршка за жртвите.

Во националниот контекст, примената на овие закони е од суштинско значење за елиминирање на празнините во правниот систем и создавање услови за ефективна заштита од полова дискриминација. Преку нивна имплементација, Република Македонија има можност да изгради правен систем кој ќе одговори на потребите на сите граѓани, обезбедувајќи еднаков третман и заштита, како и соодветни санкции за оние кои ги прекршуваат човековите права.

3.2. Уставот и заштитата на родовата еднаквост во казненото право

Уставот на Република Македонија е највисокиот правен акт кој ги дефинира темелните принципи на државното уредување, меѓу кои е и гаранцијата за еднаквост и недискриминација. Овој документ е основата за заштита на човековите права и слободи, а со тоа и за обезбедување на родовата еднаквост во сите правни области, вклучително и во казненото право. Преку уставните одредби, државата ја изразува својата посветеност на создавање праведен и инклузивен систем кој ги третира сите граѓани подеднакво, без разлика на нивниот пол.

Во Уставот на Република Македонија, родовата еднаквост е експлицитно гарантирана во член 9, каде што е наведено дека сите граѓани се еднакви пред Уставот и законите, без дискриминација врз основа на пол, раса, религија, етничка припадност, социјален статус или каква било друга основа. Оваа одредба го обврзува законодавниот и извршниот систем да ги применуваат законите на начин што ќе ги штити и промовира правата на жените и мажите подеднакво.

Особено важно е уставната рамка да гарантира дека жените, како често ранлива категорија, имаат пристап до правда во случаи на насилство и дискриминација.

<u>Ова вклучува:</u>

- Специјални мерки за заштита на жртвите на насилство.

- Усогласување на казнените политики со меѓународните стандарди за заштита на жените.
- Обезбедување родова перспектива при утврдување на казнените санкции и нивната примена.

Преку уставната гаранција за родова еднаквост, Република Македонија го поставува темелот за создавање правен систем кој ги штити правата на сите граѓани и активно се бори против дискриминацијата и неправедниот третман, особено во казненото право[37]. Оваа рамка ја претставува основата за понатамошно унапредување на правата на жените, особено оние кои се жртви на насилство врз основа на пол или се во казнени постапки.

3.3. Кривичен закон и специфични казнени одредби поврзани со трговијата со луѓе и насилството врз основа на пол

Кривичниот законик на Република Македонија претставува основниот инструмент за регулирање на кривичните дела и санкциите, обезбедувајќи правна заштита од сериозни повреди на човековите права како трговијата со луѓе и насилството врз основа на пол. Овие дела, кои често се извршуваат врз ранливи категории, се третираат како тешки кривични дела кои предизвикуваат значителни општествени и индивидуални последици. Законодавецот го акцентира нивниот тежок карактер преку воведување квалификаторни околности и строги санкции со цел превенција и заштита.

Трговијата со луѓе, дефинирана во член 418-а од Кривичниот законик, опфаќа различни форми на експлоатација, како што се сексуална експлоатација, принудна работа, просење и учество во нелегални активности. Делото е квалификувано како особено тешко кога е извршено врз малолетни лица или кога е поврзано со организирани криминални групи. Санкциите вклучуваат високи затворски казни, а на жртвите им се обезбедува правна и психолошка помош, како и пристап до засолништа и програми за ресоцијализација.

Насилството врз основа на пол е регулирано низ повеќе членови на Кривичниот законик, како што се членовите 130 и 131, кои го опфаќаат физичкото и тешкото телесно

[37] Уставот на Република Северна Македонија е објавен во „Службен весник на Република Македонија“ број 52/1991, со последователни амандмани објавени во различни броеви на „Службен весник“. Пречистен текст на Уставот е достапен на официјалната веб-страница на Собранието на Република Северна Македонија. Достапно на https://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspx, (Превземено и пристапено на ден 01.09.2024).

повредување, и член 186, кој се однесува на кривичните дела како силување. Овие одредби предвидуваат построги казни кога делото е извршено во контекст на семејно насилство или кога жртвата припаѓа на ранлива група. Законодавецот ја акцентира родовата перспектива, особено при заштитата на жените, со цел да ги спречи и санкционира сите облици на дискриминација и насилство[38].

Особено значајно е што кривичните дела извршени со мотив на дискриминација се третираат како потежок облик, при што се применуваат квалификаторни околности. Во вакви случаи, делата се сметаат за особено опасни за општеството, а санкциите се засилуваат за да се рефлектира сериозноста на дејствијата. Ова е во согласност со меѓународните стандарди, како Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW) и Конвенцијата на ОН против транснационалниот организиран криминал, која го вклучува и Палермскиот протокол.

Превенцијата и едукацијата играат клучна улога во справувањето со овие дела. Националните стратегии и акциски планови предвидуваат активности за подигнување на јавната свест, едукација на судиите, обвинителите и полициските службеници, како и воспоставување програми за поддршка на жртвите. Иако овие аспекти не се директно регулирани во самиот Кривичен законик, тие се важен дел од сеопфатниот пристап за справување со овие појави.

Преку јасно дефинирани одредби, квалификаторни околности и строги санкции, Кривичниот законик на Република Македонија ја демонстрира својата посветеност на заштитата од трговија со луѓе и насилство врз основа на пол. Овој правен инструмент обезбедува основа за градење праведен и инклузивен систем, кој е насочен кон елиминирање на овие тешки кривични дела и обезбедување достоинство и заштита за сите жртви.

[38] Кривичниот законик на Република Македонија е објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/1996, со последователни измени и дополнувања во различни броеви на „Службен весник“. Пречистен текст на Кривичниот законик е достапен на официјалната веб-страница на Јавното обвинителство на Република Македонија. Достапно на: https://jorm.gov.mk/krivichen-zakonik/ (Превземено и пристапено на ден 24.09.2024).

3.4. Закон за кривична постапка и неговата улога во заштитата од полова дискриминација

Законот за кривична постапка (ЗКП) на Република Македонија е основен правен акт кој ги регулира процедурите за водење кривични постапки, притоа гарантирајќи заштита на човековите права и праведност за сите учесници. Неговата улога во спречувањето на половата дискриминација се однесува на воспоставување правичност во кривичните постапки и обезбедување еднаков третман за сите, без оглед на полот.

Принципот на еднаквост

Една од темелните одредби на ЗКП е принципот на еднаквост на страните во постапката. Овој принцип подразбира дека сите лица, без разлика на пол или друга лична карактеристика, имаат еднакво право на пристап до правда и на правичен третман во секоја фаза од постапката.

Ова е особено важно во случаи каде што жртвите на кривични дела, како родово насилство или трговија со луѓе, се жени, кои често се изложени на дополнителни ризици и стигма.

Законот предвидува механизми за заштита на жртвите од криминални дела, со посебен акцент на жртвите на насилство врз основа на пол. Некои од овие механизми вклучуваат:

- **Право на бесплатна правна помош:** Жртвите на кривични дела имаат право на правна поддршка, која им овозможува ефективно да ги остварат своите права во постапката.
- **Заштита на сведоците:** За жртвите кои се истовремено и сведоци, се обезбедуваат мерки како анонимност и можност за сведочење преку видео-конференциска врска.
- **Заштита од виктимизација:** Законот предвидува процедури со кои се спречува жртвата да биде виктимизирана за време на постапката.

Специфични одредби за родово насилство

Иако Законот за кривична постапка не ги третира експлицитно половата дискриминација или родовото насилство како одделни категории, неговата примена мора да биде усогласена со меѓународните стандарди за заштита на жените и ранливите групи.

Тоа подразбира:

- Примена на Истанбулската конвенција, која бара интеграција на родовата перспектива во сите фази на кривичната постапка.
- Обврска на судовите и обвинителствата е да ги земат предвид специфичните потреби на жртвите, особено кога се работи за жени жртви на насилство.

Спроведувањето на Законот за кривична постапка бара континуирана едукација и обука на сите вклучени страни во постапката, вклучувајќи судии, обвинители и полицајци. Овие обуки се насочени кон препознавање на дискриминацијата, елиминирање на стереотипите и обезбедување родово осетлива примена на законот[39].

Неговата ефикасна примена бара посветеност и усогласеност со меѓународните стандарди, со цел да се гарантира дека сите учесници во постапката, особено жртвите на родово насилство и трговија со луѓе, ќе добијат еднаков и праведен третман.

3.5. Закон за заштита од дискриминација

Законот за заштита од дискриминација на Република Македонија е значаен правен инструмент кој го уредува спречувањето, санкционирањето и елиминирањето на сите форми на нееднаков третман. Овој закон ги воспоставува основите за правна заштита од дискриминација и промовирање на еднаквоста во сите сфери на општествениот живот, вклучително и казнено-правниот систем.

Со овој закон се обезбедува правна рамка за спречување на структурната, институционалната, директната и индиректната дискриминација, како и за обезбедување механизми за заштита на лицата кои се засегнати од вакви дејствија.

Законот опфаќа низа одредби насочени кон заштита на човековите права и елиминирање на нееднаквоста.

<u>Во него се уредени:</u>

- ***<u>Видови дискриминација:</u>*** Дефинирани се директната дискриминација (нееднаков третман заснован на лична карактеристика), индиректната дискриминација (наизглед неутрални мерки што доведуваат до неповолен исход) и структурната дискриминација (системска нееднаквост вградена во институциите).

[39] Достапно на: https://jorm.gov.mk/zakon-za-krivicna-postapka/, (Превземено и пристапено на ден 02.10.2024).

- ***Специфични мерки:*** Законот предвидува мерки за заштита на жртвите на дискриминација, како бесплатна правна помош, рехабилитација и надоместок за претрпена штета.
- ***Забрана на виктимизација:*** Лицата кои поднесуваат пријава за дискриминација или учествуваат во постапките се заштитени од каков било облик на одмазда.

Во казнено-правниот систем, Законот за заштита од дискриминација обезбедува рамка за спречување на дискриминаторски практики во кривичната постапка и во функционирањето на казнено-поправните установи. Жените, како една од најранливите категории, добиваат специјализирана заштита од дискриминација и насилство, преку:

- ***Препознавање на родовата перспектива:*** Во сите фази на кривичната постапка, законот бара осетливост кон специфичните потреби на жртвите на насилство врз основа на пол.
- ***Институционални обврски:*** Обезбедување транспарентност и недискриминаторски пристап од страна на судовите, полицијата и казнено-поправните установи.
- ***Програми за рехабилитација:*** Специјализирани програми за жртвите на насилство и трговија со луѓе, со цел нивна интеграција и заштита.

Континуираната имплементација на овој закон, заедно со институционалната поддршка и усогласувањето со меѓународните стандарди, е од суштинско значење за градење општество засновано на еднаквост и правда[40].

3.6. Комисија за заштита од дискриминација: Улога во казненото право

Комисијата за заштита од дискриминација е независно тело во Република Македонија, основано со цел да обезбеди заштита на граѓаните од сите облици на дискриминација и да ги промовира принципите на еднаквост и недискриминација. Нејзината улога е од особено значење во контекст на казненото право, каде што дискриминацијата може да се манифестира преку нееднаков третман на жртвите, обвинетите или осудените лица. Преку

[40] Достапно на: https://mtsp.gov.mk/zakon-za-zastita-od-diskriminacija.nspx (Превземено и пристапено на ден 20.10.2024).

своите активности, Комисијата придонесува за транспарентност и правичност во спроведувањето на законите, истовремено осигурувајќи ги правата на сите граѓани без разлика на нивната лична или општествена припадност.

Една од главните задачи на Комисијата е приемот на пријави за дискриминација, што овозможува директен пристап на граѓаните до механизам кој може да го разгледа нивниот случај. Во рамките на казненото право, ова може да се однесува на случаи каде што жртвите на родово насилство, трговија со луѓе или друг вид дискриминација се соочуваат со неправеден третман од страна на институциите. Комисијата е овластена да спроведе истрага, да собира докази и да утврди дали постои дискриминација, со што овозможува транспарентност во постапките.

Комисијата исто така има обврска да издава препораки до релевантните институции, како што се судовите, полицијата или казнено-поправните установи, со цел елиминирање на дискриминаторските практики и подобрување на состојбите за жртвите и другите засегнати лица. Ова вклучува иницијативи за развивање посебни програми за заштита на жртвите, како и за подигнување на јавната свест за проблемите на дискриминацијата.

Во контекст на казненото право, Комисијата може да иницира промени во законодавството или да даде препораки за усогласување на домашните закони со меѓународните стандарди. Особено внимание се посветува на ранливите категории, како жените жртви на насилство, кои често се соочуваат со дискриминација или неправеден третман за време на истрагите, судењата или издржувањето на казната.

Покрај тоа, Комисијата учествува во мониторинг на состојбите во казнено-поправните установи, со што осигурува дека правото на еднаков третман е загарантирано и за лицата кои се лишени од слобода. Ова вклучува анализирање на условите во затворите, пристапот до здравствена и психолошка грижа и обезбедувањето на програми за рехабилитација кои не се дискриминаторски по основа на пол.

Со својата работа, Комисијата за заштита од дискриминација има суштинска улога во обезбедувањето правична и недискриминаторска примена на законите во казненото право. Таа претставува механизам кој не само што ги штити правата на граѓаните, туку и овозможува надзор врз институциите, гарантирајќи дека нивното работење е во согласност со принципите на еднаквост и човекови права. Ова ја зацврстува правната заштита од дискриминација и придонесува кон градење праведен и инклузивен правен систем.

3.7. Народен правобранител: Надзор врз казнено-поправните установи

Народниот правобранител на Република Македонија претставува независна институција која врши мониторинг врз работата на казнено-поправните установи со цел да се обезбеди почитување на човековите права и достојното постапување кон сите лица лишени од слобода. Оваа улога е насочена кон проверка на условите во затворите, почитувањето на правата на затворениците и препознавање и спречување на секоја форма на дискриминација, вклучувајќи го и родовото нееднакво постапување.

Во рамките на своите активности, Народниот правобранител го оценува третманот на затворениците и состојбите во кои тие се наоѓаат, особено фокусирајќи се на жените кои често се соочуваат со различни предизвици во однос на пристап до здравствена заштита, програми за рехабилитација и поддршка при ресоцијализација. Жените затворенички може да бидат изложени на дискриминација или неповолни услови, што ги влошува последиците од казната.

Преку редовни посети на затворските установи, Народниот правобранител обезбедува увид во тоа дали се почитуваат националните и меѓународните стандарди за заштита на правата на лицата лишени од слобода. Извештаите кои се подготвуваат врз основа на овие посети содржат јасни препораки за подобрување на условите во затворите, како и за елиминирање на секоја форма на дискриминација.

Народниот правобранител, исто така, има обврска да ги разгледува поплаките од затворениците кои се однесуваат на прекршување на нивните права, вклучувајќи поплаки поврзани со дискриминација. Преку ова, тој дејствува како посредник помеѓу затворениците и надлежните институции, што овозможува адресирање на проблемите и нивно решавање на институционално ниво[41].

Оваа институција своите активности ги базира на националното законодавство, но истовремено ги интегрира препораките од меѓународните документи, како што се Европските затворски правила и препораките на Советот на Европа. Народниот правобранител се стреми да постигне праведен, транспарентен и хуман систем за издржување на казните, кој обезбедува еднаквост и достоинство за сите затвореници.

[41] Достапно на: https://ombudsman.mk (Превземено и пристапено на ден 12.11.2024).

3.8. Судска практика: Случајот „Јанкуловска“ и правата на затвореничките

Судската практика во Република Македонија открива низа недостатоци во третманот на жените во затворскиот систем, со акцент на нивната дискриминација во однос на мажите затвореници. Случајот на Јанкуловска, поранешна министерка за внатрешни работи, го истакна прашањето за различниот пристап кон жените и мажите во затворските установи, особено во однос на условите за издржување казна, пристапот до здравствена заштита и можностите за рехабилитација.

Еден од клучните аспекти на овој случај е укажувањето на недостигот на специфични програми и услови за жените затворенички, што ги става во неповолна положба во споредба со мажите. Ова се однесува на недостиг на соодветни здравствени услуги, посебно гинеколошка нега, ограничен пристап до образовни и работни програми, како и неефикасни мерки за ресоцијализација. Во контекст на казнено-правниот систем, оваа дискриминација укажува на структурни недостатоци кои се потребни да се адресираат преку законодавни измени и ефективна примена на постојните закони.

Пресудата во случајот Јанкуловска, како и анализите што произлегоа од него, исто така отвори прашања за правата на мајките затворенички, особено во однос на можностите за контакт со нивните деца и обезбедување на посебни услови за мајчинство. Жените често се соочуваат со ограничувања кои не се применуваат на мажите, што ги влошува последиците од нивното лишување од слобода.

Овој случај ја нагласи и важноста на институциите како Народниот правобранител и Комисијата за заштита од дискриминација во следењето и спречувањето на ваквите нееднаквости. Судската практика, поттикната од ваквите случаи, има задача да воспостави преседани кои ќе го унапредат правниот систем и ќе ја зајакнат заштитата на ранливите категории во затворските установи.

Случајот Јанкуловска, како дел од поширокаta судска практика, укажува на потребата од интеграција на родовата перспектива во сите аспекти на затворскиот систем. Ова вклучува подобрување на условите за живот, обезбедување на специјализирани програми за рехабилитација и заштита на човековите права на сите лица лишени од слобода.

Преку примената на пресудите и препораките што произлегуваат од овој случај, се отвара можност за унапредување на правната рамка и елиминирање на дискриминацијата во затворскиот систем[42].

3.9. Фемицидот во Република Македонија: Полова дискриминација во казнените санкции

Фемицидот во Македонија претставува еден од најекстремните облици на родово-базирано насилство, кој е предмет на правна анализа во извештајот *Фемицидот во Република Северна Македонија: Состојба, правна рамка и судска пракса (2018-2022)*. Овој извештај ја разгледува правната рамка, судската практика и специфичните случаи на фемицид, давајќи увид во половата дискриминација при примената на казнените санкции.

Во извештајот се констатира дека во Северна Македонија, до март 2023 година, фемицидот не беше посебно инкриминиран во Кривичниот законик, иако меѓународните стандарди бараат јасно препознавање на родово-базираните убиства. Анализата на судската пракса покажува дека убиства на жени од интимни партнери или во семејни контексти често не биле третирани како дела со отежнителни околности, што резултирало со поблаги казни во однос на други облици на убиство.

Со измените во Кривичниот законик во март 2023 година, фемицидот конечно е инкриминиран како квалифициран облик на убиство, со предвидена минимална казна од 10 години затвор, а можност за доживотен затвор. Ова претставува напредок во препознавањето на родово-базираните убиства, но извештајот нагласува дека сè уште постојат предизвици во примената на овие одредби.

Анализата на судската пракса од 2018 до 2022 година покажува дека казнените санкции за фемицид варираат значително, при што во некои случаи се изрекуваат поблаги казни кога сторителот и жртвата биле во блиски односи. Покрај тоа, се забележува дека долготрајните судски постапки, недоволната заштита на жртвите и недостигот на родово-чувствителен пристап во истрагите придонесуваат за дискриминација во казненото право.

[42] Достапно на: https://plusinfo.mk/gordana-ankulovska-e-diskriminirana-zatvorenichka-komisi-ata-za-sprechuva-e-diskriminaci-a-utvrdi-deka-i-taa-i-drugite-osudenichki-gi-nemaat-istite-prava-kako-i-mazhite/ (Превземено и пристапено на ден 20.08.2024).

Еден од клучните наоди е дека во некои случаи, судовите ги толкуваат кривичните одредби на начин кој ги минимизира родовите аспекти на насилството, што води до намалување на казнените санкции за сторителите. Ова се должи на недостигот од специјализирани обуки за судиите и обвинителите, кои би овозможиле подобро разбирање на половата димензија на казнените дела.

<u>Во делот за препораки, извештајот истакнува дека е неопходно:</u>

- Доследна примена на новите законски одредби за фемицид како квалифициран облик на убиство.
- Специјализирани обуки за судиите и обвинителите за препознавање на родово-базираните аспекти на насилството.
- Подобрување на механизмите за заштита на жртвите на насилство пред и за време на судските постапки.
- Зголемување на транспарентноста во судската пракса за родово-базирани убиства и редовно објавување на податоци за судските пресуди[43].

Овој извештај дава суштински увид во системските проблеми со казнената политика во однос на фемицидот во Северна Македонија и претставува значаен академски ресурс за анализата на половата дискриминација во примената на казнените санкции.

3.10. Полова пристрасност во сведочењето и перцепцијата на жртвите во судската кривична практика

Полова пристрасност во сведочењето и перцепцијата на жртвите претставува системски проблем во судската пракса, кој резултира со нееднаков третман на жените во казнените постапки. Според *Прирачникот за заштита од дискриминација*, иако правниот систем формално гарантира еднаков третман на сите граѓани, практиката покажува дека жените, особено жртвите на сексуално и родово-базирано насилство, се соочуваат со пристрасност која влијае врз проценката на нивната веродостојност.

Истражувањата наведени во *Прирачникот за заштита од дискриминација* покажуваат дека жените жртви често се предмет на скептичност и испитувања што повеќе се

[43] Достапно на: https://femplatz.org/library/publications/2023-09_femicide-report-nmk-2023-nmk.pdf, (Превземено и пристапено на ден 17.02.2025).

фокусираат на нивното однесување, наместо на дејствијата на сторителот. Во постапките за сексуално насилство, честопати се поставуваат прашања што ја релативизираат одговорноста на обвинетиот, при што се анализира однесувањето, облеката или личната историја на жртвата, што претставува форма на секундарна виктимизација. Според податоците, дури 45% од жените жртви на родово-базирано насилство се соочиле со предрасуди во текот на судската постапка, што резултирало со поблаги казни за сторителите.

Анализата на судската практика укажува дека во некои случаи, обвинетите за родово-базирано насилство добиваат поблаги санкции ако жртвата не ги исполнува традиционалните општествени очекувања за „идеална жртва“. Жените кои се пријавени како сексуално активни или кои немаат „пристоен“ начин на живот во очите на судот, често се предмет на поголем скептицизам, а нивните сведочења се доведуваат во прашање.

Во меѓународните судски стандарди е предвидено дека испитувањето на жртвите треба да се спроведува на начин кој нема да ги изложи на дополнителна виктимизација. Во Македонија и многу други држави, овие стандарди не се доволно применети. Во повеќе од 60% од судските процеси за сексуално насилство, жртвата морала повеќекратно да сведочи пред различни правосудни органи, што доведува до дополнителна траума и демотивација за продолжување на постапката.

Во *Прирачникот за заштита од дискриминација* се наведуваат неколку недостатоци во судските процедури кои ја продлабочуваат половата пристрасност, како што се:

- Недостигот на специјализирани обвинители и судии за родово-базирано насилство.
- Отсуство на задолжителни психолошки и правни консултанти за жртвите.
- Недоволно користење на механизмите за заштита на сведоците, како што се анонимноста или сведочењето преку видео-конференциска врска.

Оваа состојба значително ја ограничува правната заштита на жртвите и ги зголемува шансите за неказнивост на сторителите.

<u>Препораки за подобрување на правната заштита на жените сведоци</u>

Со цел да се намали пристрасноста и да се подобри пристапот до правда за жените жртви, *Прирачникот за заштита од дискриминација* предлага:

- Воведување задолжителни обуки за судиите и обвинителите за родово-чувствителен пристап во судските процеси.

- Специјализирани правни процедури за сведочење на жртвите, кои би вклучувале користење на аудио-визуелни техники за да се избегне повторна виктимизација.
- Зголемување на бројот на судии и обвинители специјализирани за родово-базирано насилство.
- Посебни законски механизми за спречување на дискриминаторски аргументи во судските постапки, особено во однос на личниот живот на жртвата[44].

Овие препораки имаат цел да обезбедат поефективна правна заштита за жените жртви и да ја елиминираат пристрасноста во судската пракса која води до нееднаков третман.

3.11. Влијанието на новите технологии врз половата дискриминација во казненото право

Современите технологии значително го променија начинот на комуникација, но истовремено создадоа нови форми на криминалитет, особено во контекст на половата дискриминација. Според *Правната анализа за криминалитетот од омраза со посебен осврт на говорот на омраза*, развојот на дигиталните платформи доведе до засилена распространетост на говорот на омраза, при што жените сè почесто стануваат цел на онлајн напади, закани и вознемирување. Оваа појава претставува сериозен предизвик за казненото право, бидејќи традиционалните законски механизми не се доволно ефикасни во справувањето со дигиталните форми на дискриминација.

Говорот на омраза во виртуелниот простор честопати е насочен кон жените, особено оние кои се активни во јавниот, политичкиот и медиумскиот живот. Истражувањата покажуваат дека голем број од жртвите на дигитален говор на омраза се жени, при што најчести форми на напади вклучуваат сексуализирани закани, понижувачки и деградирачки коментари, како и организирани онлајн кампањи за дискредитација. Во анализата се наведува дека жените новинарки, политичарки и активистки се најизложени на оваа форма на дигитално насилство, што значително го намалува нивниот простор за јавно дејствување.

Еден од најзагрижувачките аспекти на родово-базираниот говор на омраза е неговата способност да премине од вербална агресија во реални закани и дела на насилство. Новите

[44] Достапно на: https://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/priracnik_antidiskriminacija.pdf (Превземено и пристапено на ден 17.02.2025).

технологии овозможуваат масовно ширење на дискриминаторски содржини и брза мобилизација на поединци или групи кои ја засилуваат виктимизацијата на жените во дигиталниот простор.

Особено алармантна е појавата на злоупотреба на лични податоци, фотографи и видеа, што често се користи како средство за уцена или јавна понижување. Во правната анализа се посочува дека во Македонија значителен број на пријави за говор на омраза во дигиталниот простор се однесуваат на родова дискриминација, но нивното процесирање е отежнато поради анонимноста на сторителите и недостигот на соодветни механизми за санкционирање.

Криминалитетот поврзан со дигиталната дискриминација најчесто се манифестира преку различни форми на онлајн вознемирување, меѓу кои се заканите преку електронска комуникација, неовластеното објавување на приватни содржини, како и т.н. „сексуална уцена“ (принудување на лице да изврши одредени дејствија под закана за објавување на интимни материјали). Истражувањата покажуваат дека дури 60% од жените кои биле жртви на вакви дигитални напади доживеале психолошки последици, додека во 30% од случаите, нападите резултирале со физички закани или реални насилни дејствија.

Иако македонското казнено законодавство содржи одредби кои овозможуваат санкционирање на говорот на омраза и вознемирувањето преку дигитални платформи, нивната примена е ограничена. Според *Правната анализа за криминалитетот од омраза*, Кривичниот законик предвидува неколку релевантни членови, како што се: Член 144 – Загрозување на сигурноста, Член 186 – Силување, каде што говорот на омраза може да биде дел од процесот на психолошко насилство, Член 386 – Насилство, со одредби кои го опфаќаат вознемирувањето преку информатички системи. Во пракса, овие кривични дела ретко се квалификуваат како дела мотивирани од полова дискриминација.

Еден од главните проблеми во борбата против дигиталната полова дискриминација е недостигот на специјализирани институционални механизми за истражување и санкционирање на ваквите кривични дела. Потребна е подобра регулација која ќе овозможи поефикасно идентификување на сторителите и заштита на жртвите. Во овој контекст, анализата препорачува:

- Формирање на специјализирани полициски и правосудни единици кои ќе се занимаваат со родово-базиран дигитален криминалитет.

- Зголемена соработка со социјалните мрежи и дигиталните платформи за брзо идентификување и отстранување на дискриминаторските содржини.
- Зајакнување на едукативните програми за судиите и обвинителите со цел подобро разбирање на природата и последиците од дигиталната полова дискриминација.
- Воведување на законски измени кои ќе ја нагласат тежината на родово-базираните кривични дела во дигиталниот простор и ќе обезбедат построги санкции за сторителите[45].

Новите технологии претставуваат двојно сечиво – од една страна, тие отвораат можности за комуникација и пристап до информации, но од друга страна, создаваат нови форми на дискриминација кои бараат соодветна правна и институционална реакција.

Препознавањето на овие предизвици и адаптацијата на казненото право кон дигиталната реалност е неопходен чекор кон обезбедување на вистинска заштита од родово-базираниот криминалитет во современото општество.

[45] Достапно на: https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2021/08/6.1.-legal-opinion_hate-speech-and-hate-crimes-1.pdf (Превземено и пристапено на ден 17.02.2025).

ГЛАВА IV: РОДОВАТА ДИСКРИМИНАЦИЈА ВО КАЗНЕНОТО ПРАВО ВО ЕВРОПСКИТЕ ДРЖАВИ

4.1. Норвешка

Норвешка е земја која е широко препознаена по своите напредни политики за родова еднаквост, вклучувајќи го и казненото право. Нејзиниот правен систем се темели на Закон за еднаквост и антидискриминација, кој е од суштинско значење за спречување и елиминирање на сите форми на дискриминација. Овој закон обезбедува рамноправен третман за сите, гарантирајќи дека правото и правдата се достапни под еднакви услови без оглед на полот. Особено внимание е посветено на заштитата на жените кои се жртви на насилство врз основа на пол, преку посебни правни механизми што овозможуваат брза и ефективна заштита. Покрај тоа, законот ги третира кривичните дела мотивирани од дискриминација како потежок облик на криминал, што резултира со построги казни за сторителите[46].

Во затворскиот систем, Норвешка се издвојува по својата посветеност за обезбедување соодветни услови за жените затворенички. Програмите за ресоцијализација се креирани да ги земат предвид специфичните потреби на жените, обезбедувајќи пристап до образовни и професионални можности со цел подобрување на нивните шанси за успешна реинтеграција во општеството. Посебно внимание е посветено на здравствената поддршка, со обезбедување редовни прегледи и пристап до соодветна медицинска нега. Жените кои се мајки имаат пристап до програми кои овозможуваат грижа за децата за време на нивниот престој во затворските установи[47].

Норвешкиот систем, исто така, вклучува специјализирани механизми за поддршка на жените кои се жртви на насилство врз основа на пол. Преку овие механизми, жените добиваат правна помош, психолошка поддршка и заштита преку специјализирани центри. Овие центри нудат и привремено засолниште за жртвите, со цел да се обезбеди нивната сигурност и да се олесни нивниот пат кон рехабилитација.

[46] Teigen, M., & Skjeie, H. (2017). The Nordic Gender Equality Model. Bo N. F. Engelstad & H. Teigen (Eds.), Comparative Social Research, 33. Emerald Publishing Limited. стр. 128
[47] Holter, Ø. G. (2014). What's in it for Men? Old Question, New Data. Men and Masculinities, 17(5). стр. 548

Примерот на Норвешка покажува како ефикасно интегрираните политики за родова еднаквост можат да придонесат за подобрување на состојбите во казнениот систем. Овие практики не само што го поттикнуваат владеењето на правото, туку и ја промовираат социјалната правда, обезбедувајќи праведен и недискриминаторски третман за сите категории на граѓани[48].

4.2. Данска

Со широкопојатни реформи и закони кои ги вклучуваат принципите на родова еднаквост, Данска ја поставува рамката за ефективна заштита на правата на жените во затворскиот и правосудниот систем. Оваа земја развила правни механизми кои имаат цел да спречат дискриминација, особено во случаи на родово насилство, и да обезбедат правични услови за жените кои се соочуваат со правниот систем.

Една од основните компоненти на Данскиот правен систем е кривичното санкционирање на родово насилство**.** Законодавството јасно ги третира кривичните дела што се вршат врз основа на полова дискриминација или насилство врз жените како сериозни прекршувања на човековите права, што е од исклучителна важност за целосната заштита на жртвите[49].

Делата на родово насилство, како што се физичкото, сексуалното и психолошкото насилство, се санкционираат со строгите казни, со што се осигурува дека жртвите добиваат соодветна правна заштита и правичен третман. Во контекст на овој пристап, законот не само што ја дефинира и санкционира родовата дискриминација, туку исто така обезбедува обврска за државните институции да обезбедат безбедност и поддршка за жртвите, преку специјализирани програми и услуги[50].

Данска посветува посебно внимание на правата на жените затворенички, кои често се маргинализирани и соочени со дискриминација во затворските установи. Врз основа на

[48] Bergman, S., & Hobson, B. (2002). Compulsory Fatherhood: The Coding of Fatherhood in the Swedish Welfare State. Bo B. Hobson (Ed.), Making Men into Fathers: Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood. Cambridge University Press. стр. 124

[49] Dahlerup, D., & Leyenaar, M. (2013). Breaking male dominance in old democracies. Oxford University Press. стр. 320

[50] Borchorst, A., & Siim, B. (2008). Women's movements, social politics and gender regimes. Women's Studies International Forum, 31(1), стр. 10

родовата еднаквост, Данска ги интегрира потребите на жените во казнено-поправниот систем и обезбедува услови кои одговараат на специфичните потреби на жените затворенички. Ова вклучува програми кои им овозможуваат на мајките затворенички да имаат пристап до програми за грижа за децата**,** што е од пресудно значење за нивниот развој и благосостојба.

Жените затворенички кои се мајки имаат можност да останат со своите деца во затворите во периодот кога нивните деца се мали, што е пример за развиен пристап кон родовата еднаквост во казнено-поправните установи. Овие програми и мерки се дел од поширокиот концепт за рехабилитација на жените затворенички**,** кој се стреми не само кон издржување казна, туку и кон реинтеграција во општеството.

Од големо значење во Данска е и обуката на судиите и обвинителите во врска со родовата еднаквост и правната заштита на жените. Редовната обука за родови прашања ја зголемува свесноста на правосудните актери за важноста на еднаквиот третман на сите лица, без разлика на пол. Обуката ги подготвува судиите и обвинителите да ги препознаат родовите аспекти на правните случаи и да осигураат дека се применуваат соодветни мерки кои не го дискриминираат ниту еден пол. Во правниот систем на Данска, се обезбедува дека родовата перспектива е интегрирана во процесите на истрага, судење и изрекување казни. Судиите и обвинителите се обучуваат како да идентификуваат родово мотивирани кривични дела и да реагираат на нив со највисоки стандарди на правдата[51].

Данска успева да создаде праведен и правичен правосуден систем кој ја прифаќа родовата еднаквост како основа за сите аспекти на правото. Овој систем обезбедува не само заштита за жените, туку и позитивно влијае на целокупното општество, создавајќи услови за поголема правна сигурност и правичност.

4.3. Финска

Финскиот правен систем се издвојува со својот напреден пристап кон родовата еднаквост, особено во сферата на казненото право. Преку комбинација на иновативни закони и практики, Финска поставува високи стандарди за заштита на жртвите и обезбедување на правичност во постапките. Овој пристап се темели на холистичко

[51] Koldinská, K. (2009). Gender equality law in 33 European countries. European Commission. стр. 216

разбирање на правото, каде што правата на жените и борбата против дискриминацијата се интегрирани во сите фази на кривично-правниот процес[52].

Еден од клучните закони кој ја гарантира родовата еднаквост во Финска е Закон за еднаквост меѓу мажите и жените (Equality Act), кој обезбедува заштита од сите форми на дискриминација. Овој закон е проширен и во казненото право преку воведување строги санкции за кривични дела мотивирани од полова дискриминација. Според овој закон, секое кривично дело што е извршено врз основа на дискриминација се третира како квалификуван облик на криминал, што подразбира построги казни за сторителите.

Финскиот Кривичен законик, исто така, ја вклучува дискриминацијата како тежок елемент во квалификацијата на одредени кривични дела, особено во случаи на насилство врз жени или трговија со луѓе. Законите ги обврзуваат сите институции да обезбедат правична примена на казнените одредби, без оглед на полот или други лични карактеристики на засегнатите лица[53].

Финска има воспоставено силен систем за поддршка на жртвите, со посебен акцент на жените кои се изложени на насилство или други форми на дискриминација. Во рамките на овој систем, жртвите добиваат бесплатна правна помош, советување и пристап до специјализирани засолништа. Овие услуги се дел од државната стратегија за спречување на понатамошно виктимизирање и зајакнување на жртвите за време на и по кривичните постапки[54].

Психолошката поддршка и рехабилитацијата на жртвите се обезбедуваат преку специјализирани центри, кои се дизајнирани да ги исполнат специфичните потреби на жените. Жртвите на трговија со луѓе имаат пристап до програми за ресоцијализација, кои се насочени кон нивно економско и социјално осамостојување.

Финска активно работи на рехабилитација на сторителите, со цел да се спречи повторување на кривичните дела. Програмите за насилници вклучуваат индивидуални и групни терапии, кои имаат цел да ги променат деструктивните обрасци на однесување.

---

[52] Ministry of Justice, Finland. (2014). Equality between women and men in Finland. Достапно на: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/74809 (Превземено и пристапено на ден 02.12.202).

[53] Finnish Criminal Code, 39/1889. (1889). Criminal Code of Finland. Достапно на: https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039_20150766.pdf (Превземено и пристапено на ден 02.12.2024).

[54] Act on Equality between Women and Men, 609/1986. (1986). Equality Act. Достапно на: https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1986/en19860609_20160915.pdf (Превземено и пристапено на ден 04.12.2024).

Преку овие програми, сторителите учат за последиците од нивните дела, додека институциите обезбедуваат мониторинг за нивниот напредок.

Овие рехабилитациски програми се дел од поширокаата стратегија за превенција на родово базираното насилство, која вклучува и едукативни иницијативи насочени кон младите генерации.

Во рамките на затворскиот систем, Финска посветува особено внимание на условите за жените затворенички. Овие програми вклучуваат обезбедување на посебни услови за мајките затворенички, како и специјализирана медицинска и психолошка поддршка. Жените кои се мајки имаат можност да останат во близина на своите деца, во соодветно уредени установи.

Програмите за рехабилитација на жените затворенички се насочени кон нивно образовно и професионално оспособување, со цел полесно реинтегрирање во општеството по издржувањето на казната. Посебно внимание е посветено на развивање на нивните вештини и самодоверба, како и на создавање услови кои ќе спречат понатамошна виктимизација[55].

Финска демонстрира како една држава може да обезбеди правичност и недискриминаторски третман во сите аспекти на казненото право. Овој модел служи како инспирација за другите земји кои сакаат да ги подобрат своите системи и да осигураат заштита на правата на сите.

4.4. Русија

Во контекст на казненото право, Русија се соочува со значајни предизвици во справувањето со родовата дискриминација, и покрај постоењето на релевантни закони кои ја гарантираат заштитата од вакви практики. Уставот на Руската Федерација формално ја признава еднаквоста на сите граѓани и забранува дискриминација врз основа на пол. Меѓутоа, празнините во неговата примена ја ограничуваат ефективноста на овие одредби, особено во контекст на казненото право[56].

[55] European Institute for Gender Equality. Gender Equality Index 2020: Finland. Достапно на: https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2020/country/FI (Превземено и пристапено на ден 06.12.2024).
[56] Ministry of Justice of the Russian Federation. (2017). Measures to Combat Gender-Based Discrimination in Russia. Достапно на: https://www.minjust.ru/en/gender-equality, (Превземено и пристапено на ден 06.12.2024).

Клучните закони кои ја регулираат заштитата од родова дискриминација во Русија вклучуваат:

1. Кривичниот законик на Руската Федерација – Во него се вклучени одредби за квалификација на родово мотивираните дела како потешки облици на криминал. Делата како семејно насилство, трговија со луѓе и сексуално насилство се санкционирани со построги казни кога се мотивирани од дискриминација[57].
2. Законот за заштита од дискриминација – Овој закон ги дефинира основите за спречување на дискриминацијата и обезбедува механизми за жалби и заштита на жртвите. Сепак, недостигот на ефективни спроведувачки механизми го ограничува неговото влијание.
3. Законот за кривична постапка – Предвидува процесни права за жртвите, вклучувајќи бесплатна правна помош и правото на специјализирана заштита, но овие одредби често не се применуваат конзистентно.
4. Законот за казнено-поправни установи – Ги регулира условите во затворите и правата на затворениците. Овој закон формално предвидува еднаков третман на затворениците без разлика на полот, но неговата примена не е секогаш правична.

Иако Русија располага со значајна законска основа за заштита од родова дискриминација, предизвиците во нејзиното спроведување се значајни. Недоволната обука на судиите и обвинителите резултира со несоодветно разгледување на родово мотивираните случаи. Во многу случаи, жртвите на дискриминација или родово насилство се соочуваат со недоверба и предрасуди, што го ограничува нивниот пристап до правда. Исто така, институционалните капацитети за спроведување на законот често се недоволни**,** особено во руралните области, каде што пристапот до правна помош и специјализирани услуги е ограничен.

Во затворските установи, жените затворенички често се маргинализирани**.** Програмите за рехабилитација и ресоцијализација кои се достапни за мажите обично не се приспособени кон потребите на жените. Затвореничките кои се мајки често немаат пристап до соодветни услови за грижа за своите деца, што создава дополнителен товар врз нив. Исто

[57] Russian Criminal Code, Federal Law No. 63-FZ of June 13, 1996. (1996). Criminal Code of the Russian Federation. Достапно на: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/, (Превземено и пристапено на ден 06.12.2024).

така, недостигот на здравствени услуги и психолошка поддршка ја влошува состојбата на овие жени.

Еден од најголемите предизвици е обезбедувањето заштита за жртвите на родово мотивирано насилство. Центрите за поддршка**,** иако формално постојат, се недоволно финансирани и недостапни за многу жртви, особено во оддалечените региони. Овие центри обезбедуваат привремено засолниште, правна и психолошка поддршка, но нивниот капацитет е ограничен.

Од друга страна, програмите за рехабилитација на сторителите на родово мотивирани кривични дела имаат цел да ја намалат повторната виктимизација. Преку промена на однесувањето на насилниците, овие програми имаат потенцијал да придонесат за спречување на идни кривични дела, но нивната имплементација останува ограничена[58].

<u>За да се унапреди состојбата во Русија, потребни се значајни реформи кои ќе се фокусираат на:</u>

1. Зголемување на институционалните капацитети – Воспоставување специјализирани тела за следење и спроведување на законите за заштита од родова дискриминација.
2. Подобрување на обуката на судиите и обвинителите – Со цел да се осигури соодветна примена на законите и елиминирање на предрасудите во правосудниот систем.
3. Инвестиции во затворскиот систем – Прилагодување на програмите за рехабилитација на жените затворенички, вклучително обезбедување на здравствени и психолошки услуги.
4. Зголемување на достапноста на центрите за поддршка – Особено во руралните и оддалечените подрачја, за да се обезбеди пристап до правна и психолошка помош за сите жртви.

Русија се наоѓа на патот кон подобрување на своите политики за заштита од родова дискриминација, но успешноста на овие реформи зависи од политичката волја и способноста за спроведување на веќе постојните закони. Ефективната примена на овие

[58] European Commission against Racism and Intolerance. (2019). ECRI Report on the Russian Federation (sixth monitoring cycle). Достапно на: https://rm.coe.int/ecri-report-on-the-russian-federation-sixth-monitoring-cycle-/1680934a91, (Превземено и пристапено на ден 06.12.2024).

мерки ќе придонесе за намалување на дискриминацијата и за зајакнување на правната заштита за ранливите категории.

4.5. Италија

Италијанскиот правен систем е препознатлив по своите напори за заштита на човековите права и елиминирање на дискриминацијата, при што посебен акцент се става на родовата еднаквост. Уставот на Италија од 1948 година, преку член 3, експлицитно ја гарантира еднаквоста на сите граѓани пред законот и обезбедува темел за спречување на дискриминацијата, вклучително и по основ на пол[59].

Во оваа рамка, Кривичниот законик на Италија предвидува санкции за дела како семејно насилство, силување и трговија со луѓе[60], додека Законот против семејното насилство од 1996 година воведува построги казни и специјални мерки за заштита на жртвите[61].

Понатаму, Законот за еднакви можности од 2006 година дополнително ги регулира аспектите на родовата еднаквост, особено во јавниот живот и на работното место, што индиректно влијае и на казненото право[62].

Сепак, имплементацијата на овие закони се соочува со значајни предизвици. Жените во затворските установи се соочуваат со несоодветни услови поради фактот што затворскиот систем главно е дизајниран за мажи.

Пренатрупаноста во затворите, недостигот на програми за рехабилитација и психолошката поддршка ја отежнуваат нивната состојба. Во однос на насилството врз жените, иако законите формално го криминализираат ова однесување, жртвите често се соочуваат со долги и исцрпувачки судски постапки, кои се комплицирани од неефикасноста на правосудниот систем и длабоко вкоренетите стереотипи во општеството.

---

[59] Constitution of the Italian Republic. (1948). Constitution of Italy. Достапно на: https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf, (Превземено и пристапено на ден 10.12.2024).

[60] Italian Penal Code. (1930). Codice Penale. Достапно на: https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/10/27/codice-penale, (Превземено и пристапено на ден 11.12.2024).

[61] Law No. 66 of February 15, 1996. (1996). Norms against sexual violence. Достапно на: https://www.parlamento.it/parlam/leggi/96066l.htm, (Преземено и пристапено на ден 11.12.2024).

[62] Law No. 198 of November 11, 2006. (2006). Code of Equal Opportunities between Men and Women. Достапно на: https://www.camera.it/parlam/leggi/06198l.htm, (Превземено и пристапено на ден 11.12.2024).

Трговијата со луѓе, особено жените за сексуална експлоатација, претставува голем предизвик за Италија како транзитна и дестинациска земја.

И покрај строгите законски санкции, слабата институционална координација ја намалува ефикасноста на правосудниот систем во справувањето со овој проблем.

За да ги надмине овие предизвици, Италија воведе неколку значајни реформи. Воспоставувањето на специјализирани судови за родово насилство претставува чекор кон побрза и поефикасна правда за жртвите.

Се спроведуваат редовни програми за обука на судиите, обвинителите и полициските службеници, со цел да се зголеми нивната чувствителност кон случаи на родово насилство и дискриминација. Исто така, се поттикнуваат програми за рехабилитација на жените затворенички, кои вклучуваат професионална обука и образовни можности, со цел нивна успешна ресоцијализација.

Италија продолжува да вложува напори за унапредување на своите политики и практики за спречување на родовата дискриминација, но предизвиците остануваат значајни. Интеграцијата на родовата перспектива во сите аспекти на правниот систем и затворските политики е неопходна за да се осигури праведен и недискриминаторски третман за сите категории на граѓани.

Преку натамошни законски реформи, засилена институционална координација и зголемување на јавната свест, Италија може да ги надмине постојните пречки и да стане пример за унапредување на родовата еднаквост во казненото право.

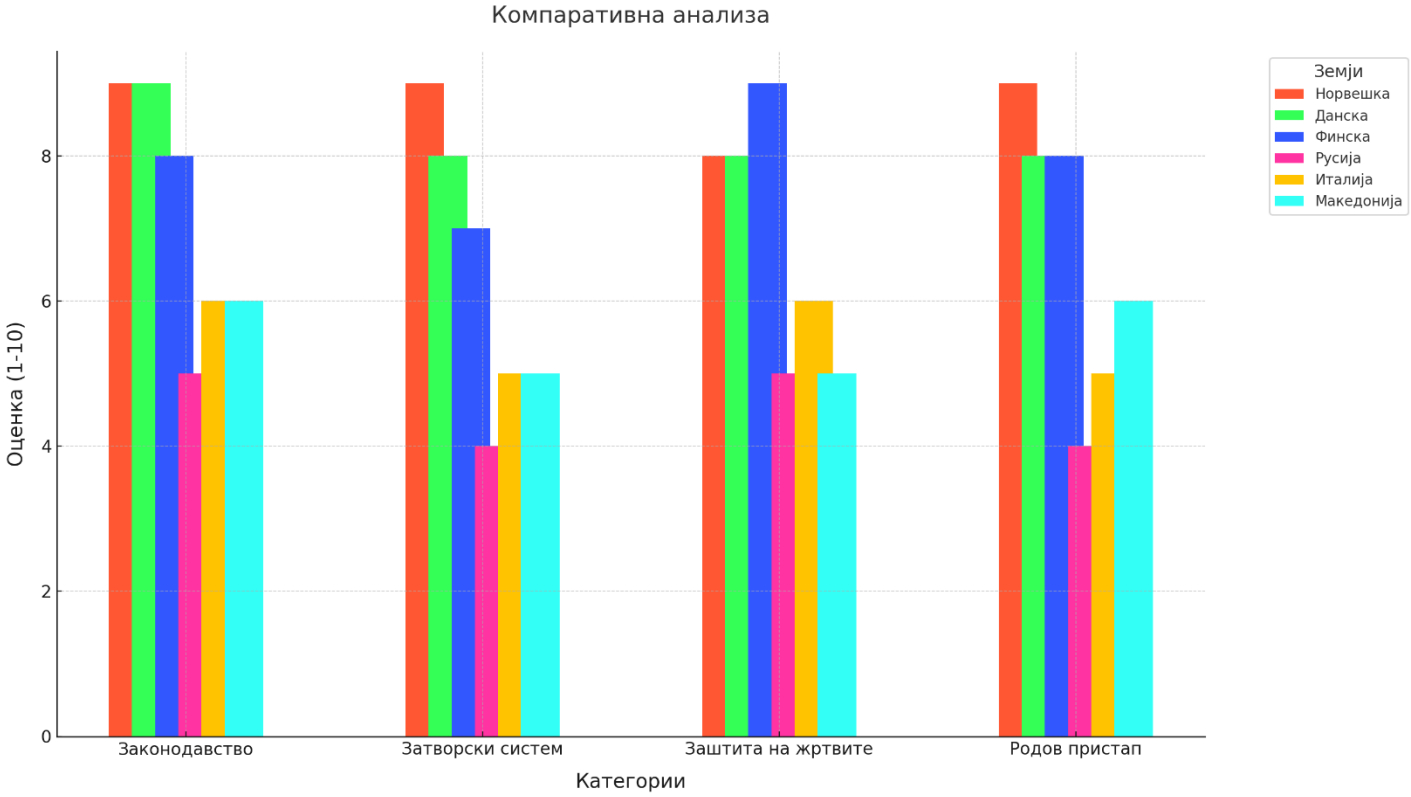
4.6. Графикон 1. Компаративна анализа на перформансите на земјите според разгледаните категории

Графиконот прикажува споредба на оценките (на скала од 1 до 10) за перформансите на избраните земји во четири категории: законодавство, затворски систем, заштита на жртвите и родов пристап.

Норвешка, Данска и Финска покажуваат високи резултати во сите категории, особено Норвешка со највисоки просечни оценки (90%). Русија и Италија се на средно ниво, со Русија која има најслаб учинок во затворскиот систем (40%).

Македонија покажува подобри резултати во категоријата родов пристап (60%), но заостанува во заштитата на жртвите и законодавството.

Оваа анализа овозможува јасен увид во релативните предности и предизвици на земјите во однос на различни аспекти на социјалните политики.

ГЛАВА V: ПРЕДИЗВИЦИ, ПРЕЧКИ ВО СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ПРАВАТА И СТРАТЕГИИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ, СО ФОКУС КОН МАКЕДОНИЈА.

5.1. Предрасуди и стереотипи во постапувањето со жртвите на кривични дела

Предрасудите и културолошките стереотипи се длабоко вкоренети во македонското општество и имаат значително влијание врз третманот на жртвите на кривични дела. Овие предрасуди често се манифестираат низ различни форми: од сомнеж во веродостојноста на жртвите, преку потценување на сериозноста на нивните изјави, до отворена дискриминација во судските постапки. Проблемот е особено изразен кај жени, лица од етничките малцинства, лица со попреченост и други ранливи групи, кои се изложени на дополнителни бариери при обидите за добивање правда[63].

Во македонскиот контекст, традиционалните родови улоги често ги ограничуваат жените во изразувањето на нивните права и слободи. Жртвите на родово базирано насилство, како што се семејното насилство или сексуалната злоупотреба, се соочуваат со стереотипи кои ја префрлуваат одговорноста за насилството врз нив самите. На пример, често се поставуваат прашања кои ги обвинуваат жртвите („Зошто не си заминала порано?“ или „Што носеше кога се случило тоа?“), наместо да се фокусираат на делото и одговорноста на сторителот. Овие прашања не само што ги демотивираат жртвите, туку и го поткопуваат нивниот кредибилитет пред судот и јавноста[64].

Понатаму, етничките малцинства, како што се Ромите, често се соочуваат со дискриминација која произлегува од длабоко вкоренети културни предрасуди. Нивните

[63] Ѓуровски, М., Николовски, М., & Герасимоски, С. (2019). Безбедносни ризици и закани - третман, феноменологија и мапирање. Фондација Конрад Аденауер; Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола, Факултет за безбедност - Скопје. Достапно на: https://www.kas.de/documents/281657/281706/Securiy+Risks+and+Threats+MKD.pdf/a097b368-3c2c-d8e1-f971-714a7da195a3?t=1588094747663&version=1.0, (Превземено и пристапено на ден 23.12.2024).

[64] Костевска, Д. (2018). Виктимизација на стари лица - со посебен осврт на старите лица како жртви на насилнички и имотен криминалитет во Република Македонија (Докторска дисертација). Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола, Факултет за безбедност - Скопје. Достапно на: https://eprints.uklo.edu.mk/8986/1/Dragana%20Kostevska%20DT.pdf, (Превземено и пристапено на ден 13.12.2024).

искуства како жртви честопати се минимизираат или игнорираат, со што се создава впечаток дека правдата не е достапна за сите подеднакво.

Правосудните актери, вклучувајќи судии, обвинители, адвокати и полициски службеници, честопати не се доволно обучени да ги идентификуваат и избегнат предрасудите и стереотипите во своето работење. Ова води кон ситуации каде што жртвите се третираат со сомнеж или потценување. Недостатокот на обука за родова сензитивност и културолошка компетентност значително влијае на ефикасноста на судските процеси.

Во многу случаи, судските одлуки се засноваат на претпоставки и субјективни вреднувања, што го намалува довербата на жртвите во правосудниот систем. Ова е особено евидентно во случаи на семејно насилство, каде што многу жртви не добиваат соодветна заштита или поддршка, што ги спречува да ја продолжат постапката.

Едукацијата на правосудните актери, промовирањето на родова еднаквост и социјалната кампања за подигање на јавната свест се некои од најефикасните мерки за справување со овој проблем[65].

5.2. Родови перцепции и нивното влијание врз казнените процеси

Родовите перцепции, кои се длабоко вкоренети во македонското општество, влијаат врз функционирањето на казнените процеси преку обликување на очекувањата за однесувањето на жените и мажите во судските постапки. Тие ја ограничуваат објективноста во третманот на жртвите, осомничените и обвинетите, создавајќи пристрасност во правосудните одлуки. Еден од најголемите предизвици е третманот на жените жртви на родово базирано насилство. Во многу случаи, правосудните актери се фокусираат на однесувањето или изборите на жртвите, наместо на одговорноста на сторителите. Тоа доведува до ситуација каде што жртвите, наместо да добијат поддршка, се третираат со скептицизам и предрасуди. Во исто време, мажите како осомничени често се перципираат како „типични сторители“, што може да води до претпоставки за нивна вина без доволно докази.

[65] Министерство за труд и социјална политика. (2021). Национална стратегија за родова еднаквост 2021-2026. Достапно на: https://mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/Национална%20стратегија%20за%20родова%20еднаквост%2021-26.pdf, (Превземено и пристапено на ден 25.12.2024).

Во македонскиот контекст, отсуството на родова сензитивност дополнително ги усложнува казнените процеси. Правосудните актери често немаат соодветна обука за препознавање на влијанието на стереотипите врз нивните одлуки, што резултира со пристрасност при толкувањето на доказите и пресудите. Ова не само што ја намалува правичноста во судските постапки, туку и го продлабочува недоволството кај граѓаните кон правосудниот систем.

За решавање на овие проблеми, потребно е воведување на задолжителна обука за правосудните актери, со фокус на елиминирање на родовата пристрасност. Интеграцијата на родовата перспектива во законодавството и судските практики може значително да ја подобри објективноста во казнените постапки. Преку соодветна едукација и градење јавна свест, Македонија може да постигне правичен и транспарентен правосуден систем што ќе ги уважува сите граѓани подеднакво[66].

5.3. Културни фактори и стереотипи

Културата претставува динамичен систем на вредности, верувања и практики кои го обликуваат однесувањето и ставовите на луѓето во одредено општество. Таа има клучно влијание врз дефинирањето на општествените односи, вклучувајќи ги и оние поврзани со половите улоги. Во традиционалните заедници, културните норми честопати ги утврдуваат улогите на жените и мажите на начин што ја одржува нееднаквоста меѓу половите. Овие норми, поддржани од длабоко вкоренети стереотипи, ја ограничуваат слободата на поединците, наметнувајќи им однапред дефинирани улоги кои ретко дозволуваат отстапки.

Во многу култури, улогата на жените и мажите е историски дефинирана според патријархални вредности кои го стават мажот во позиција на лидер, а жената во позиција на помошник. На жените често им се припишуваат улоги поврзани со грижата за семејството и домот, додека на мажите им се доделуваат одговорности поврзани со обезбедување на материјалните ресурси. Овие традиционални поделби не само што ја ограничуваат улогата на жените, туку и ја наметнуваат идејата дека мажите треба да доминираат во јавната сфера.

[66] Достапно на: https://mms.mk/386858/?, (Превземено и пристапено на ден 25.12.2024).

Таквите норми ја одржуваат дискриминацијата преку процесот на социјализација, каде што од најрана возраст децата се учат да ги прифаќаат овие поделби како природни. На девојчињата им се доделуваат играчки што ја одразуваат нивната иднина како мајки или домаќинки, додека на момчињата им се даваат играчки што симболизираат лидерство или физичка сила. Преку овие механизми, културата ги цементира половите улоги, создавајќи генерациски пренос на дискриминаторски ставови.

Стереотипите се клучен дел од културните норми и често служат како извор за оправдување на дискриминацијата. Стереотипите како „жените се емоционални и нерационални“ или „мажите се родени лидери“ ја зацврстуваат идејата дека жените не се способни да носат важни одлуки или да заземат раководни позиции. Овие стереотипи ја ограничуваат можноста на жените да учествуваат во јавниот живот, вклучувајќи ги политиката, економијата и науката.

Во многу општества, овие стереотипи се толку вкоренети што се сметаат за „природни“ или „неизбежни“. Жените кои се обидуваат да ги надминат овие ограничувања често се соочуваат со осуда или социјална исклученост. Ова особено важи за заедниците кои го вреднуваат колективизмот, каде што индивидуалните отстапки од културните норми се доживуваат како закана за општествената хармонија.

Културите кои го вреднуваат колективизмот имаат тенденција да го поддржуваат традиционалното разбирање на половите улоги како дел од општествениот баланс. Во ваквите општества, промените што ја загрозуваат оваа рамнотежа често се одбиваат или се спроведуваат многу бавно. Традиционалните општества го нагласуваат значењето на семејството и заедницата, што ја намалува индивидуалната слобода на жените да избираат поинаква улога од онаа што културно им е доделена.

Спротивно на тоа, индивидуалистичките култури, кои ги вреднуваат личните избори и слободи, имаат поголема тенденција да прифатат родова еднаквост. Во овие општества, постои поголема поддршка за разноликоста на улогите и рушење на традиционалните стереотипи. Сепак, дури и во индивидуалистичките култури, остатоците од традиционалните ставови може да продолжат да влијаат врз јавната перцепција и политиките.

Важно е да се нагласи дека културните норми не се статични. Преку глобализацијата, образованието и меѓукултурната интеракција, многу заедници започнуваат да ги

преиспитуваат традиционалните ставови за половите улоги. Современите движења за родова еднаквост, како и влијанието на меѓународните организации, го поттикнуваат напуштањето на дискриминаторските културни практики[67].

Иако промените често се бавни и со отпор, постојат значајни примери за трансформација. зголемениот пристап на жените до образование и работни позиции во многу култури претставува чекор кон рушење на традиционалните улоги. Сепак, промената на ставовите бара не само формални политики туку и долготраен напор за промена на општествената свест.

5.4. Религиозни фактори и религиозни учења

Религијата претставува еден од најмоќните социјални системи кој влијае врз вредностите, нормите и ставовите на општеството, вклучувајќи ги и тие што се однесуваат на половата еднаквост. Како централна институција во многу заедници, таа често ја обликува перцепцијата за улогите на жените и мажите, промовирајќи или оспорувајќи идеи за еднаквост. Во историски контекст, религиозните текстови и учења во голем дел биле интерпретирани на начин кој го поддржува патријархалниот систем.

Во многу религии, половите улоги се утврдени преку традиционални интерпретации на светите текстови. Овие интерпретации обично го нагласуваат приматот на мажот како лидер во семејството и заедницата, додека жената е претставена како потчинета фигура, одговорна за семејството и домот. Преку ваквите ставови, религиозните институции придонеле за институционализирање на дискриминацијата, што ја ограничило улогата на жените во јавниот и приватниот живот.

И покрај ова, важно е да се истакне дека голем дел од овие интерпретации не се произлезени директно од суштината на религиозните учења, туку од контекстуалната културна и историска средина во која тие биле применувани. Поради ова, реформаторските движења во рамките на многу религии денес инсистираат на ново толкување на светите

[67] Здравковска, А. Љ. (2024). Превенција и заштита од семејно насилство во македонското и споредбеното право (Докторска дисертација). Универзитет „Св. Кирил и Методиј”, Правен факултет „Јустинијан Први”, Скопје. Достапно на: https://pf.ukim.edu.mk/wp-content/uploads/2024/10/doktorska-disertacija-andrea-konecna-02.10.2024.pdf (Превземено и пристапено на ден 27.12.2024).

текстови. Таквите движења ги истакнуваат основните вредности на правдата, еднаквоста и достоинството на сите луѓе, кои се присутни во основата на секое религиозно учење.

Во исламот, се потенцира дека мажите и жените имаат еднаков духовен статус пред Бога, иако културните практики често ја засенуваат оваа рамноправност. Во христијанството, одредени текстови биле толкувани за да ја оправдаат нееднаквоста, но современите теолошки истражувања ги нагласуваат принципите на љубов и еднаквост. Во рамките на јудаизмот, исто така, се забележува тенденција за реформа, насочена кон зголемување на улогата на жените во религиозните обреди и заедници.

Верските институции, како формални тела кои управуваат со религиозните практики, имаат значајно влијание врз одржувањето или промената на постојните ставови.тие ги задржуваат традиционалните структури, спречувајќи напредок во поглед на родовата еднаквост. Ограничувањето на жените во верските улоги, како што е забраната за свештенички функции, е пример за структурна нееднаквост.

Сепак, современите иницијативи за реформа во верските заедници покажуваат дека религијата може да биде фактор за позитивна промена. Во многу случаи, дијалогот меѓу верските и општествените лидери довел до поттикнување на рамноправноста и редефинирање на улогите на половите. Овие промени обично се водени од етички принципи, кои нагласуваат дека правото на достоинство и еднаквост е универзално.

Моралните и етичките вредности имаат централно место во преиспитувањето на религиозните ставови. Современата етика инсистира на примена на принципи кои ги нагласуваат правдата и инклузивноста. Етичките теории, како што се утилитаризмот и деонтологијата, ја истакнуваат потребата за реформа на ставовите кои ја поддржуваат дискриминацијата, нудејќи рамка за создавање на поинклузивни религиозни учења.

Со оглед на тоа, религијата не треба да се смета само за извор на дискриминација. Напротив, кога е правилно интерпретирана, таа може да стане моќна алатка за промоција на еднаквост и праведност[68]. Редефинирањето на традиционалните толкувања и усогласувањето со современите морални и етички стандарди претставуваат значаен чекор кон постигнување на вистинска родова еднаквост.

[68] Достапно на: https://dzr.mk/sites/default/files/2022-12/SAO_Upatstvo-za-Revizija_MK-web.pdf?, (Превземено и пристапено на ден 27.12.2024).

5.5. Социјални и економски фактори

Социјалните и економските услови претставуваат значајни детерминанти кои го обликуваат статусот и можностите на жените во општеството. Тие се основа на структурни нееднаквости кои ги ограничуваат правата на жените и ги продлабочуваат општествените поделби. Во овој контекст, родовата нееднаквост се манифестира преку различни аспекти, како ограничен пристап до образование, нееднаквост во платите и недостаток на социјална и правна поддршка.

Едно од најголемите ограничувања за жените, особено во сиромашните заедници, е пристапот до образование. Девојчињата често се принудени да го напуштат училиштето во рана возраст поради економски притисоци или социјални очекувања. Во руралните области во многу земји, образованието на девојчињата се смета за помалку приоритетно, бидејќи се очекува тие да ја преземат улогата на домаќинки или да помагаат во семејните обврски.

Недостигот на образование ја ограничува можноста жените да се вклучат на пазарот на трудот или да ја постигнат потребната финансиска независност. Покрај тоа, дури и во заедници каде што формалното образование е достапно, постојат стереотипи што ги насочуваат жените кон професии со помал престиж и плати. Техничките и инженерските науки, на пример, остануваат доминирани од мажи, додека жените најчесто избираат професии како наставници или здравствени работници.

Родовата нееднаквост е најочигледна на пазарот на трудот, каде што жените честопати заработуваат помалку од мажите за иста или слична работа. Според податоците на Евростат, жените во Европската Унија заработуваат, во просек, 12,7% помалку од мажите (Евростат, 2022). Овој јаз е уште поголем во одредени сектори каде што жените доминираат во нископлатени професии, додека мажите заземаат подобро платени лидерски позиции[69].

Во Северна Македонија, според истражувањето на Меѓународната организација на трудот (МОТ), жените заработуваат околу 18-19% помалку од мажите, без значајни промени во последните години. Овој „платен јаз“ е резултат на повеќе фактори, вклучувајќи дискриминација, недостаток на транспарентност во платите и структурни бариери кои ги ограничуваат можностите на жените за унапредување.

[69] Достапно на: https://www.vrabotuvanje.com.mk/Vest/31966/Rodov-jaz-vo-platite-Samo-edna-evropska-zemja-gi-plakja-zhenite-povekje-od-mazhite/67/, (Превземено и пристапено на ден 27.12.2024).

Економските ограничувања често се придружени со социјална исклученост, која дополнително ја влошува положбата на жените. Жените од руралните области или сиромашните урбани заедници често немаат пристап до основните социјални услуги, како што се здравствената заштита или правната помош. Овој недостаток има сериозни последици за нивното физичко и ментално здравје[70].

Во многу неразвиени региони, жените немаат пристап до основните услуги за репродуктивно здравје, што доведува до високи стапки на мајчина смртност. Дури и во земјите со поразвиени здравствени системи, жените често се соочуваат со ограничувања во пристапот до услуги што им се потребни за нивниот специфичен здравствен статус.

Жените често се ограничени на неформалниот сектор, каде што немаат правна заштита или социјални придобивки. Во овој сектор, тие работат во услови кои не ги почитуваат минималните стандарди за заштита на работничките права, што ги прави посебно ранливи на експлоатација. Пример за ова е работата на жените во земјоделството во Јужна Азија, каде што често работат без договор и без соодветна финансиска компензација.

5.6. Морал и етика

Моралните и етичките аспекти претставуваат темелни принципи за разбирање на дискриминацијата и процесите кои ја елиминираат. Тие се фокусираат на вредностите, принципите и правилата кои управуваат со однесувањето на поединците и заедниците, надминувајќи ги културните или религиозните аспекти. Етиката, како филозофска дисциплина, се занимава со теоретското оправдување на вредностите на праведноста и еднаквоста, додека моралните норми ги претставуваат практичните изрази на тие вредности во конкретни контексти.

Во контекст на родовата дискриминација, моралните вредности понекогаш служат како основа за нејзино оправдување, но современата етика нуди алтернативи кои ја потенцираат потребата за праведно и еднакво општество. Две од најважните етички теории кои се релевантни за оваа тема се утилитаризмот и деонтологијата.

<u>Утилитаризмот: Принцип на најголемата среќа</u>

[70] Достапно на: https://socijalendijalog.mk/wp-content/uploads/2019/03/CELO-Rodov-i-majcinski-jaz-vo-platite-MK.pdf, (Превземено и пристапено на ден 28.12.2024).

Утилитаризмот е етичка теорија што го нагласува принципот на „најголемата среќа за најголем број луѓе“. Оваа теорија тврди дека секое дејство или политика е морално исправно доколку резултира со зголемување на среќата и благосостојбата во општеството. Во контекст на дискриминацијата, утилитаризмот предлага елиминирање на неправдите како неопходен чекор за постигнување на општествена хармонија и подобар квалитет на живот за сите членови на заедницата.

Елиминирањето на дискриминацијата врз жените не само што ќе ги подобри нивните услови за живот, туку и ќе ја зголеми општата продуктивност на општеството. Жените, кога имаат еднаков пристап до образование и економски ресурси, можат да придонесат со свои таленти и капацитети. Од утилитаристичка перспектива, овој придонес води кон економски напредок, зголемено благосостојба и социјална кохезија.

Утилитаризмот ја нагласува важноста на елиминирање на нееднаквоста за да се намали општественото незадоволство. Кога одредени групи, како жените, се маргинализирани, нивното чувство на неправда и исклученост создава општествени конфликти. Отстранувањето на дискриминацијата значи создавање на праведно општество во кое секој член може да се почувствува вреднуван и вклучен, што води кон намалување на конфликтите и зголемување на социјалната стабилност.

<u>Деонтологијата: Почитување на човековите права</u>

Деонтологијата е етичка теорија која тврди дека моралноста на одредено дејство не зависи од неговите последици, туку од тоа дали тоа дејство е во согласност со принципите и должностите што ги гарантираат човековите права. Според деонтологијата, сите луѓе, независно од нивниот пол, имаат еднакво достоинство и права, што ја прави дискриминацијата морално неприфатлива.

Еден од клучните аспекти на деонтологијата е дека правата на поединецот не смеат да бидат нарушени, дури и ако тоа би довело до корисност за мнозинството. Ова значи дека елиминирањето на дискриминацијата е морална обврска, бидејќи таа ја нарушува вредноста на човековото достоинство. Жените, според овој принцип, треба да имаат еднаков третман и пристап до сите можности, независно од нивната културна или економска заднина.

Во практика, деонтологијата може да се примени преку законодавството што ги гарантира правата на жените.

Моралните вредности, кои често се производ на традиционални верувања и социјални структури, мора да се преиспитаат и усогласат со етичките рамки што ги нагласуваат човековите права и благосостојбата на сите членови на општеството.

Преку ваква интеграција, моралот може да се трансформира од фактор што ја оправдува дискриминацијата во сила што ја поддржува праведноста и еднаквоста. Едукацијата за етичките теории, како утилитаризмот и деонтологијата, може да помогне во создавање на генерации што ги препознаваат вредностите на еднаквоста и се подготвени да се борат против неправдите[71].

5.7. Синергијата меѓу културата, моралот и етиката

Нивната синергија создава основа за развој на праведен и инклузивен општествен систем. Секоја од овие категории има своја улога, но нивната заедничка интеракција овозможува трансформирање на општеството преку надминување на дискриминацијата и воспоставување на еднаквост.

Културата претставува збир од норми, вредности и обичаи кои го обликуваат моралниот кодекс на општеството. Моралните вредности често произлегуваат од културните традиции, што ја прави нивната врска динамична и постојано менлива. Во овој контекст, моралот може да ја одразува културата, но исто така може и да ја надградува.

Кога културата ја поддржува дискриминацијата, моралот може да се заснова на тие вредности, но современите етички пристапи овозможуваат критичко преиспитување на таквите традиционални норми. Преку оваа трансформација, културата и моралот можат да се прилагодат кон современите општествени потреби и да ја поддржат еднаквоста.

Етиката ја надминува културата и моралот, бидејќи обезбедува филозофска основа за оценување на вредностите и принципите што се применуваат во општеството. Додека културата и моралот се обликувани од традиции и практики, етиката нуди алатки за нивно преиспитување и промена. Етичките теории, како утилитаризмот и деонтологијата, обезбедуваат објективни рамки за оценување на општествените практики и нивното влијание врз праведноста и човековите права.

[71] Достапно на: https://socijalendijalog.mk/wp-content/uploads/2019/03/CELO-Rodov-i-majcinski-jaz-vo-platite-MK.pdf, (Превземено и пристапено на ден 28.12.2024).

Преку етичкиот пристап, културните и моралните вредности можат да се усогласат со принципите на праведност, рамноправност и индивидуални права. На овој начин, етиката служи како водич за модернизација на моралот и културата, што е клучен чекор за елиминирање на дискриминацијата и промовирање на општествена хармонија.

Кога културата, моралот и етиката дејствуваат синергично, тие создаваат основа за системски промени во општеството. Во заедници каде што културните традиции ја поддржуваат дискриминацијата, моралните вредности може да се користат како инструмент за постепено воведување на промени, додека етиката ги обезбедува теоретските основи за трансформација.

Овој процес се одвива преку иницијативи што ги поврзуваат локалните заедници, образовните институции и правните системи, со цел да се воспостават нови норми што ќе ги поддржуваат принципите на еднаквост. Етички ориентирани програми за едукација можат да ги охрабрат младите генерации да ги преиспитаат постојните културни вредности и да ги заменат со инклузивни и праведни практики.

За да се постигне ефективна синергија, образованието е почетокот и темел од кој треба да се започне. Преку системи на формално и неформално образование, младите генерации можат да се запознаат со етичките принципи и да научат како тие можат да се применат за подобрување на општествените односи. Образовните програми што го нагласуваат значењето на еднаквоста, инклузивноста и човековите права претставуваат клучен елемент за создавање на општество каде што културата, моралот и етиката функционираат во хармонија.

Дијалогот меѓу различните сектори на општеството, како што се владините институции, граѓанските организации и научните заедници, е од големо значење. Таквиот дијалог може да придонесе за создавање на стратегии што ќе ги усогласат културните вредности со современите морални и етички принципи.

Преку образованието, дијалогот и практичната примена на етичките принципи, оваа синергија може да резултира со општество што ги почитува правата, достоинството и вредностите на секој негов член.

СИНЕРГИЈА МЕЃУ КУЛТУРАТА, МОРАЛОТ И ЕТИКАТА

Ниво	Опис	Функција
Култура	Создава вредности, традиции и социјални норми.	Темел за социјалните односи и вредности.
Морал	Природна врска со културата, одразувајќи ги нормите и вредностите.	Динамична интерпретација на културните норми и нивна примена.
Етика	Обезбедува филозофска основа за праведност и инклузивност.	Критичко преиспитување и трансформација на културните и моралните вредности.

ГЛАВА VI. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО

Методолошкиот пристап во ова истражување е насочен кон темелна анализа на правните и општествените аспекти на дискриминацијата, со цел обезбедување на научна заснованост, систематичност и објективност. Истражувањето комбинира квалитативни и квантитативни методи, овозможувајќи длабинска анализа на нормативната рамка, судската пракса и перцепцијата на дискриминацијата во општеството.

Ограничувања на истражувањето

Како и секое емпириско истражување, и ова има свои ограничувања. Ограниченият број на испитаници може да влијае на генерализирањето на наодите. Дополнително, самопријавувањето на дискриминација зависи од субјективното доживување на испитаниците, што може да доведе до одредена пристрасност.

Очекувани резултати

Очекуваме дека истражувањето ќе идентификува значајни разлики во перцепцијата на дискриминацијата меѓу различни групи испитаници. Резултатите ќе помогнат во формулирање на препораки за подобрување на правната заштита и институционалните механизми против дискриминација.

Овој методолошки пристап овозможува темелна и научно заснована анализа, која ќе послужи како основа за понатамошни истражувања и правни интервенции во областа на заштитата од дискриминација.

6.1. Мотив на истражувањето

Како студент на втор циклус студии, правни науки – насока казнено право имам желба а со тоа и мотив за обработка на оваа тема. Оттука, моето уверување дека правдата мора да биде еднакво достапна за сите граѓани, без оглед на нивниот пол, етничка припадност, социјален статус или други лични карактеристики ме инспирираше да пишувам за темата.

Дискриминацијата во правосудниот систем, особено во казненото право, претставува предизвик кој бара темелна анализа и систематски пристап за негово надминување. Моето истражување е насочено кон идентификување на празнините во правната рамка,

ограничувањата во судската практика и предизвиците со кои се соочуваат жртвите при остварување на своите права.

Како иден правник и застапник за фер и еднаков правен третман, сметам дека ова истражување ќе придонесе за подобро разбирање на проблемите со кои се соочуваат различните општествени групи во правниот систем.

Мојата намера е да се изгради правен систем кој не само што ги почитува, туку и активно ги унапредува стандардите за заштита од дискриминација. Со ова истражување, не само што теоретски ќе се анализира проблемот, туку и ќе се понудат конкретни препораки за подобрување на институционалните механизми, со цел да се создаде поефикасен, праведен и инклузивен правосуден систем.

6.2. Цели на истражувањето

Целта на истражувањето произлегува од неговиот предмет и е насочена кон сеопфатно испитување на дискриминацијата, нејзините правни рамки и практични импликации во различни општествени контексти. Истражувањето има двојна димензија – нормативна и емпириска – што овозможува систематско анализирање на постоечките правни механизми за заштита од дискриминација, како и нивната практична примена.

<u>Во оваа насока, конкретните цели на истражувањето се:</u>

- Правна анализа на дискриминацијата: Да се спроведе темелна правна анализа на формите на дискриминација, нивното дефинирање и границите што ги поставуваат меѓународните и националните правни акти. Оваа анализа ќе вклучи испитување на релевантните одредби од меѓународното право (CEDAW, ЕКЧП, директивите на Европската Унија), како и националното законодавство.
- Испитување на судската пракса: Да се анализираат пресудите на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) и националните судови, со цел утврдување на правните стандарди и практиките во заштитата од дискриминација. Особен акцент ќе биде ставен на судските одлуки кои поставуваат преседани и го обликуваат толкувањето на недискриминаторските стандарди.
- Анализа на дискриминацијата во општествениот контекст: Да се идентификуваат реални примери и сведоштва кои укажуваат на постоење на дискриминација во

различни сфери на општественото живеење, како што се вработувањето, образованието, здравството, пристапот до правдата и казненото право. Преку ваква анализа, ќе се овозможи утврдување на степенот и облиците на дискриминација со кои се соочуваат различни групи граѓани.

- Спроведување на емпириско истражување: Да се изведе анкетно истражување со 70 испитаници преку Google Forms, со цел да се добијат квантитативни и квалитативни податоци за тоа како граѓаните ја перципираат дискриминацијата, дали ја препознаваат и во кои области ја сметаат за најприсутна. Оваа анкета ќе овозможи анализа на субјективните искуства на граѓаните во однос на правниот систем и институционалната заштита од дискриминација.
- Формулирање на препораки за подобрување на заштитата од дискриминација: Врз основа на добиените резултати, истражувањето ќе предложи конкретни препораки за унапредување на правната и институционалната рамка за заштита од дискриминација. Препораките ќе се насочат кон подобрување на примената на правните норми, ефикасноста на институциите и подигнување на јавната свест за механизмите за правна заштита.

Ова истражување не се ограничува на теоретска правна анализа, туку настојува да ги комбинира нормативните и емпириските податоци за да обезбеди темелно разбирање на проблемот. Преку ваков пристап, ќе се утврдат клучните недостатоци во правната заштита и ќе се овозможи формулирање на заклучоци и препораки засновани на реални податоци и современи правни стандарди.

6.3. Задачи на истражувањето

За реализација на истражувањето, потребно е систематско пристапување кон неколку конкретни задачи кои овозможуваат целосно и сеопфатно истражување на проблематиката. Истражувањето не се задржува само на теоретскиот аспект, туку вклучува и примена на емпириски методи со цел добивање на објективни податоци и анализа на практичните предизвици во спречувањето на дискриминацијата.

Првата задача во истражувањето е да се утврдат правните концепти и дефиниции поврзани со дискриминацијата преку преглед на релевантни научни трудови, правни

документи и меѓународни стандарди. Оваа анализа опфаќа компаративен пристап со цел да се согледа како различни правни системи ја дефинираат и регулираат дискриминацијата. Разбирањето на основните правни принципи е суштинско за идентификување на можните недостатоци во постоечката законска рамка и за укажување на потенцијални решенија.

Во продолжение, истражувањето опфаќа анализа на националните и меѓународните правни акти кои ги регулираат прашањата за заштита од дискриминација. Ќе биде извршен детален преглед на меѓународните документи, како што се Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените, Европската конвенција за човекови права, директивите на Европската Унија и други правни извори кои воспоставуваат стандарди за заштита од дискриминација. Националното законодавство ќе се анализира преку испитување на Уставот, Законот за заштита од дискриминација, Кривичниот законик и останатите прописи кои имаат влијание врз ова прашање. Преку споредбена анализа на овие правни инструменти ќе се согледа нивото на усогласеност на националното законодавство со меѓународните стандарди.

Следната задача се однесува на испитување на судската практика како важен аспект во примена на правните норми за заштита од дискриминација. Анализата ќе вклучи преглед на релевантни пресуди од Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) со цел да се утврдат насоките што ги дава судската пракса во однос на дискриминацијата. Ќе се разгледаат и судски одлуки од националните судови со цел да се идентификуваат можните разлики во толкувањето и примената на антидискриминаторските прописи. Ова ќе овозможи јасен увид во тоа како судовите ги третираат случаите на дискриминација и дали постојат празнини кои овозможуваат нееднаков третман.

Освен правната анализа, истражувањето има и емпириска компонента која опфаќа спроведување на анкетно истражување со цел испитување на ставовите и искуствата на граѓаните во однос на дискриминацијата. Овој чекор е неопходен за да се добијат квантитативни и квалитативни податоци кои ќе ја надополнат теоретската анализа со информации од реалниот живот. Преку анкетниот прашалник, испитаниците ќе дадат свои мислења за тоа дали се соочиле со дискриминација, во кои сфери најчесто ја забележуваат и како ја оценуваат ефективноста на правната заштита. Наодите од анкетата ќе обезбедат податоци за тоа до кој степен граѓаните се свесни за своите права и дали правните механизми функционираат во нивна корист.

По завршувањето на анализата на правните извори, судската пракса и анкетното истражување, следната задача е формулирање на заклучоци и препораки кои ќе придонесат за подобрување на механизмите за заштита од дискриминација. Препораките ќе се однесуваат на потребните законски измени, унапредување на институционалните механизми и подобрување на информираноста на граѓаните за нивните права. Истражувањето ќе даде насоки за зголемување на транспарентноста во судските процеси, зајакнување на санкциите за дискриминаторско однесување и воведување дополнителни мерки за превенција на дискриминацијата.

Овие задачи се конципирани така што се надополнуваат и обезбедуваат систематско истражување на проблемот од различни аспекти. Комбинирањето на правната и емпириската анализа ќе овозможи добивање на објективни податоци и изготвување на препораки засновани на факти, што ќе придонесе за подобрување на постојните механизми за заштита од дискриминација и создавање на поефикасен и праведен правен систем.

6.4. Хипотези на истражувањето

Во согласност со предметот, целите и задачите, истражувањето поставува следниве хипотези:

- ***Директната и индиректната дискриминација се присутни во различни сегменти на општественото живеење, но нивното препознавање зависи од нивото на правна писменост на граѓаните.***
- ***Судската пракса на Европскиот суд за човекови права има значајно влијание врз развојот на антидискриминациските политики во европските држави***.
- ***Индиректната дискриминација е потешка за идентификација и санкционирање, што создава правна несигурност за жртвите и ограничува пристапот до ефективна заштита.***
- ***Националните механизми за заштита од дискриминација не се доволно ефикасни во практиката, што резултира со ниска стапка на пријавување и санкционирање на дискриминаторските дејства.***

6.5. Метод на истражување

Методите на истражување се внимателно одбрани за да обезбедат научна заснованост, систематичност и објективност во анализата на дискриминацијата, нејзините правни рамки и импликации во општеството. Со примена на различни истражувачки техники ќе се обезбеди целосна покриеност на темата од нормативен, судски и емпириски аспект, овозможувајќи релевантни заклучоци и препораки.

Примената на аналитичко-правниот метод ќе овозможи детално испитување на меѓународните и националните законски прописи, како и на судската пракса во областа на заштитата од дискриминација. Овој метод ќе вклучи анализа на конвенции, директиви и декларации кои претставуваат основа за антидискриминациската заштита на меѓународно ниво, како што се Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените, Европската конвенција за човекови права и директивите на Европската Унија.

Ќе се анализираат домашните закони како што се Уставот, Законот за заштита од дискриминација, Кривичниот законик и останатите национални прописи што се однесуваат на заштитата на основните права. Истражувањето ќе се осврне и на примената на овие закони во судската практика, со акцент на пресудите на Европскиот суд за човекови права и нивното влијание врз националните судови.

Во насока на споредбена анализа и идентификување на најдобри правни решенија, ќе се примени компаративниот метод, преку кој ќе се испитаат различни правни системи и нивните механизми за спречување и санкционирање на дискриминацијата. Ќе бидат анализирани моделите на антидискриминациска заштита во повеќе европски држави, при што ќе се испитаат законодавните пристапи, ефективноста на институциите задолжени за заштита од дискриминација, како и практичните предизвици во спроведувањето на законите. Компаративната анализа ќе овозможи идентификување на позитивните практики кои можат да послужат како пример за подобрување на националното законодавство и институционалната рамка.

Со цел да се добијат податоци за реалната состојба во општеството и да се утврди степенот на свесност и искуствата на граѓаните во однос на дискриминацијата, истражувањето ќе примени емпириски метод преку спроведување анкетно истражување. Анкетата ќе опфати 70 испитаници и ќе биде дизајнирана за да собере податоци за тоа дали

граѓаните биле изложени на дискриминација, во кои општествени сфери е најприсутна, како ја перципираат ефективноста на правната заштита и дали сметаат дека институциите соодветно реагираат на случаи на дискриминација. Преку анализата на резултатите ќе се добие увид во тоа колку граѓаните се информирани за механизмите за заштита и какви подобрувања се неопходни за зголемување на ефективноста на системот.

Добиените резултати од емпириското истражување ќе бидат подложени на статистичка обработка, со цел идентификување на клучните трендови и обрасци поврзани со перцепцијата и искуството на граѓаните во однос на дискриминацијата. Податоците ќе се обработуваат со помош на PSSP програма и Excel за водење за да се добијат релевантни статистички показатели, како што се процентуални распределби, средни вредности и корелациски анализи. Ова ќе овозможи објективно толкување на податоците и извлекување на заклучоци базирани на конкретни факти и бројки.

Примената на овие методи во истражувањето ќе овозможи темелно и научно засновано разбирање на дискриминацијата, преку правна анализа, споредбена проценка, емпириско испитување и статистичка обработка на податоци. Со ваков пристап ќе се обезбедат квалитетни и објективни заклучоци, кои ќе послужат како основа за формулирање на препораки за подобрување на постојните правни механизми и институционални практики во борбата против дискриминацијата.

6.6. Тек на истражувањето

Истражувањето ќе се реализира низ четири структурирани фази, со јасно дефинирани чекори што овозможуваат логично поврзување на правната анализа и емпириските податоци. Овој процес ќе овозможи детална и научно заснована обработка на проблемот на дискриминацијата, а резултатите ќе послужат како основа за формулирање на препораки за унапредување на правните механизми и институционалните практики.

Прва фаза

Оваа фаза претставува основа на истражувањето, бидејќи овозможува систематско согледување на постојните правни рамки и научни пристапи во однос на дискриминацијата. Анализата опфаќа детално проучување на домашните и меѓународните извори на право, како и релевантни научни истражувања во областа.

Во рамките на националната правна рамка, истражувањето ќе ги опфати уставните одредби што ја гарантираат еднаквоста, како и специјализираните закони што се однесуваат на забраната на дискриминација. Ќе се анализираат и одредбите од кривичното и граѓанското законодавство, кои го уредуваат овој правен институт преку санкции, мерки за заштита и процедури за правна заштита на граѓаните.

На меѓународно ниво, истражувањето ќе вклучи анализа на обврските што произлегуваат од мултилатералните договори, како и правните механизми што обезбедуваат ефективна заштита од дискриминација во рамки на различни наднационални правни системи. Посебен фокус ќе се стави врз регулативите што ги усогласуваат националните прописи со европските правни стандарди, како и на препораките и извештаите од релевантните меѓународни тела.

Судската пракса ќе биде предмет на детална анализа, особено одлуките што имаат нормативно и преседанско влијание врз примената на антидискриминациските прописи. Ќе се испитаат значајни судски случаи кои ја дефинирале границата меѓу дозволената и недозволената разлика во третманот на граѓаните, како и практичните импликации од овие одлуки врз националното законодавство и правната заштита.

Истражувањето ќе ги обработи и ставовите изнесени во релевантни научни публикации, истражувања и академски трудови, кои нудат различни перспективи за правниот и социјалниот аспект на дискриминацијата. Преку овој пристап ќе се идентификуваат клучните концепти, терминолошките разлики и теоретските основи врз кои се засноваат современите политики за заштита од дискриминација.

Прегледот на овие извори ќе обезбеди основа за подлабока анализа на проблематиката, како и за формулирање на научно засновани заклучоци и препораки во понатамошниот тек на истражувањето.

Втора фаза

По утврдувањето на правната рамка и анализата на релевантните извори, следниот чекор е подготовката на анкетен прашалник, кој ќе служи како основа за собирање на емпириски податоци во врска со дискриминацијата. Овој чекор е клучен за истражувањето бидејќи овозможува добивање на податоци од граѓаните за нивните лични искуства, перцепции и познавања на механизмите за заштита од дискриминација.

Анкетниот прашалник е дизајниран така што ќе биде лесно разбирлив, прецизен и структуриран во сегменти кои ќе овозможат добивање на што порелевантни информации. ***При неговата изработка, ќе се води особено внимание на:***

- Јасност и недвосмисленост на прашањата – сите прашања ќе бидат формулирани на едноставен, но научно заснован начин, без нејасни или двосмислени формулации кои би можеле да доведат до погрешно толкување од страна на испитаниците.
- Неутралност на формулациите – ќе се избегне вметнување на формулации кои можат да сугерираат одреден одговор, со цел да се обезбеди објективност во прибирањето на податоците.
- Флексибилност на одговорите – во зависност од типот на прашањата, ќе бидат користени повеќекратни одговори, скали на мерење (од „не“, „делумно“ до „да“), како и отворени прашања каде што испитаниците ќе можат да ги изразат своите ставови и искуства.

Анкетата ќе биде составена од повеќе тематски целини, кои ќе овозможат добивање на сеопфатни податоци во врска со дискриминацијата.

1. Општи демографски податоци – ќе вклучува прашања за возраста, полот, нивото на образование, професионалниот статус и местото на живеење на испитаниците. Овие податоци ќе овозможат анализа на разликите во перцепцијата на дискриминацијата во зависност од социјалната, образовната и професионалната припадност на испитаниците.
2. Ставови за дискриминацијата – ќе бидат вклучени прашања поврзани со тоа дали испитаниците ја препознаваат дискриминацијата како значаен општествен проблем, како ја дефинираат, кои форми на дискриминација ги сметаат за најзастапени и дали сметаат дека законите и институциите обезбедуваат соодветна заштита.
3. Искусено или набљудувано дискриминаторско однесување – овој дел ќе содржи прашања кои се однесуваат на лични искуства на испитаниците во врска со дискриминација, како и ситуации каде што биле сведоци на дискриминаторски третман кон други лица. Ова ќе овозможи утврдување на степенот на присуство на дискриминацијата во различни сфери на општественото живеење, како што се работните односи, образованието, здравството, пристапот до јавни услуги и правниот систем.

4. Информираност за правната заштита и институциите – испитаниците ќе одговараат на прашања поврзани со нивното познавање на механизмите за заштита од дискриминација, институциите што се надлежни за постапување во случаи на дискриминација, како и нивната доверба во овие институции. Ќе се испита и дали испитаниците некогаш побарале правна заштита и какво било нивното искуство во процесот на пријавување и решавање на случаите.

Откако прашалникот ќе биде финализиран, тој ќе биде дигитално адаптиран и поставен во интернет-просторот преку платформата Google Forms. Овој начин на спроведување на анкетата нуди неколку предности:

- Лесен пристап за испитаниците – можност за пополнување на анкетата од мобилни уреди и компјутери.
- Автоматско прибирање и систематизација на податоците – овозможува организирано складирање на одговорите и нивно подоцнежно извезување за статистичка обработка.
- Анонимност на испитаниците – зголемување на искреноста во одговорите, што е особено важно за чувствителни теми како што е дискриминацијата.

Овој процес ќе трае одреден временски период, во зависност од динамиката на пополнувањето. По затворањето на анкетата, податоците ќе бидат преземени и подготвени за анализа, што ќе овозможи идентификација на тенденциите и проблемите што ги истакнуваат испитаниците.

Трета фаза

По завршувањето на процесот на собирање на податоците од анкетното истражување, следува нивна темелна анализа и обработка, со цел извлекување на релевантни заклучоци кои ќе помогнат во разбирањето на состојбата со дискриминацијата во општеството. Оваа фаза претставува еден од најзначајните сегменти во истражувањето, бидејќи обезбедува објективни податоци за тоа како граѓаните ја доживуваат и перципираат дискриминацијата, кои се најчестите облици и во кои области е најизразена.

Првиот чекор во оваа фаза е пренесување на податоците од Google Forms во Excel, каде што ќе се изврши нивно почетно структурирање. Во оваа фаза, податоците се подредуваат според категории, односно според различните секции на анкетата:

- Демографски податоци – возраста, полот, образованието и професионалниот статус на испитаниците.
- Перцепција за дискриминацијата – како граѓаните ја дефинираат дискриминацијата и дали ја препознаваат во секојдневниот живот.
- Искусена дискриминација – дали испитаниците биле жртви или сведоци на дискриминаторски третман, во кои сфери и од кои институции.
- Информираност за правната заштита – степенот на познавање на законите и институциите што се одговорни за заштита од дискриминација.
- Ефективност на механизмите за заштита – дали граѓаните сметаат дека постојните институции и закони нудат доволна заштита од дискриминација.

Во оваа почетна обработка се врши проверка на квалитетот на податоците, со цел да се елиминираат неважечки или неконзистентни одговори.

По структуирањето на податоците, следи нивна статистичка обработка преку различни софтверски алатки, со цел да се добијат клучни индикатори кои ќе помогнат во анализата на состојбата со дискриминацијата.

Обработка во Excel

- Пресметка на просечни вредности, процентуални распределби и релативни фреквенции на одговорите.
- Графичка презентација на податоците преку хистограми, столбести дијаграми и кругови графици, со цел визуелно прикажување на трендовите и честотата на одредени одговори.
- Филтрирање на податоците според демографските карактеристики на испитаниците, што ќе овозможи утврдување на разликите во перцепцијата на дискриминацијата според возраста, полот, професијата и други фактори.

Напредна анализа со SPSS (Statistical Package for the Social Sciences)
За подлабока анализа и испитување на врските меѓу различните варијабли ќе се користи SPSS, кој е една од најкористените програми за обработка на податоци во општествените науки. Преку овој софтвер ќе бидат применети следните техники:

- Фреквенциска анализа – за утврдување на најчестите одговори и нивната распределба.

- Корелациска анализа – за утврдување на поврзаноста меѓу правната писменост на испитаниците и нивната способност да ја препознаат дискриминацијата.
- Крос-табелации – за споредување на резултатите меѓу различни категории на испитаници (на пример, како се разликува перцепцијата за дискриминацијата кај различни возрасни групи или професии).
- Тренд анализа – испитување на потенцијални модели и повторувачки обрасци во одговорите, што може да даде увид во специфични социолошки појави поврзани со дискриминацијата.

По завршувањето на статистичката обработка, следува интерпретација на добиените резултати со цел да се извлечат клучните заклучоци. Анализата ќе вклучува:

- Идентификација на најчестите форми на дискриминација според испитаниците (дали е најприсутна во работните односи, пристапот до образование, здравствените услуги или институционалните постапки).
- Оценка на степенот на правна писменост – дали граѓаните имаат доволно познавање за своите права и механизмите за заштита од дискриминација.
- Разлики во перцепцијата на дискриминацијата според демографски фактори – како возраста, полот и образованието влијаат врз начинот на кој луѓето ја доживуваат дискриминацијата.
- Евалуација на довербата во институциите – колкав процент од испитаниците сметаат дека државните органи обезбедуваат ефикасна заштита од дискриминација.
- Утврдување на главните недостатоци во системот за заштита од дискриминација според одговорите на испитаниците.

Овие резултати ќе бидат искористени за да се формулираат препораки за подобрување на правната заштита и институционалните механизми против дискриминација.

<u>Четврт фаза</u>

Во последната фаза од истражувањето се врши интегрирање на добиените резултати од правната анализа и емпириското истражување со цел да се изведат научно засновани заклучоци и да се формулираат конкретни препораки за унапредување на механизмите за заштита од дискриминација. Оваа фаза е од суштинско значење бидејќи овозможува синтеза на сите претходни наоди, идентификување на главните проблеми и предизвици во

примената на антидискриминациските закони и институционални механизми, како и предлагање на стратегии за нивно подобрување.

Првиот чекор во оваа фаза е детална анализа на сите податоци добиени од правната рамка и судската практика во комбинација со резултатите од емпириското истражување. Оваа анализа има цел да идентификува системски недостатоци, како што се неефикасноста на правните норми во практиката, недостигот на конкретни механизми за санкционирање на дискриминацијата, како и степенот на правна писменост и информираност на граѓаните во врска со нивните права. Податоците собрани преку анкетното истражување ќе бидат детално анализирани во однос на тоа како граѓаните ја перципираат дискриминацијата, во кои општествени сфери е најзастапена и каква е нивната доверба во институциите што треба да обезбедат заштита. Наодите од емпириското истражување ќе овозможат да се препознае реалната состојба во општеството и да се потврдат или демантираат одредени хипотези поставени во истражувањето.

Врз основа на овие податоци, следен чекор е формулирање на конкретни препораки кои ќе овозможат подобрување на механизмите за заштита од дискриминација. Првата препорака се однесува на подобрување на законодавството, што подразбира анализа на постојните закони и можни измени кои ќе овозможат нивна поефикасна примена во пракса.

Потребно е дефинирање на појасни критериуми за идентификација и санкционирање на индиректната дискриминација, како и зајакнување на одговорноста на институциите задолжени за спроведување на законите. Вториот сегмент од препораките се однесува на зајакнување на институциите кои се надлежни за заштита од дискриминација. Ова вклучува зголемување на капацитетите на надлежните тела, подобрување на нивната координација, како и обезбедување на обуки за службениците што работат со случаи на дискриминација.

Значаен аспект е подигнување на јавната свест, што подразбира зголемување на информираноста на граѓаните за нивните права и механизмите за заштита. Истражувањето покажува дека многу граѓани не се свесни за механизмите што постојат за пријавување на дискриминацијата, што резултира со ниска стапка на пријавени случаи. Поради тоа, потребно е да се спроведат едукативни кампањи, обуки и јавни дебати со цел подигнување на свесноста кај населението. Важен аспект на оваа стратегија е соработката со медиумите и граѓанските организации, кои можат да одиграат значајна улога во информирањето на граѓаните за нивните права и механизмите што можат да ги користат.

Последната препорака се однесува на поедноставување на постапките за пријавување на дискриминација. Во моменталната правна рамка, административните процедури често се сложени и одвраќаат голем број граѓани од поднесување на пријави. Затоа, потребно е воведување на дигитализирани механизми за пријавување преку електронски платформи, унапредување на механизмите за заштита на жртвите, како и зголемување на пристапноста до бесплатна правна помош за лица кои се соочуваат со дискриминација.

Со завршување на оваа фаза, истражувањето ќе понуди целосен увид во проблематиката и конкретни решенија кои можат да послужат како основа за понатамошни правни реформи и институционални подобрувања. Заклучоците ќе овозможат да се согледаат главните предизвици и ќе дадат препораки за подобрување на системот за заштита од дискриминација, што ќе придонесе за создавање поинклузивно и праведно општество.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Оваа фаза од истражувањето има цел да ги претстави и интерпретира резултатите добиени преку анализата на анкетното истражување, поврзувајќи ги со поставените хипотези и правната рамка што беше испитана во претходните фази. Анализата на резултатите ќе покаже дека дискриминацијата е широко распространета во различни општествени сегменти, но дека постои значителен недостиг на пријавување поради недоверба во институциите и појавата на секундарна виктимизација.

Секундарната виктимизација претставува процес во кој жртвите на дискриминација или други неправди, откако ќе поднесат пријава или побараат помош, дополнително се изложени на негативен третман од страна на институциите, општеството или самите правни механизми. Ова често води кон дополнителна психолошка траума, зголемување на недовербата во правниот систем и намалување на подготвеноста за пријавување на идни случаи на дискриминација.

АНКЕТЕН ПРАШАЛНИК И АНАЛИЗА НА ОДГОВОРИТЕ

Анкетата беше составена од 20 прашања поделени во четири категории:

Општи демографски податоци (возраст, пол, образование, професионален статус).

Перцепција за дискриминацијата (дали испитаниците ја препознаваат дискриминацијата, каде најчесто ја забележуваат, кои групи најчесто се погодени).

Лично искуство со дискриминација (дали испитаниците биле жртви на дискриминација, дали ја пријавиле и каков бил исходот).

Доверба во институциите и секундарна виктимизација (дали испитаниците веруваат дека институциите обезбедуваат соодветна заштита, дали имале негативно искуство при пријавување на дискриминација).

РЕЗУЛТАТИ ОД АНКЕТНОТО ИСТРАЖУВАЊЕ

По обработката на податоците, следниве резултати беа утврдени:

89% од испитаниците сметаат дека дискриминацијата е присутна во општеството, но само 42% од нив можат јасно да ја идентификуваат во секојдневниот живот.

67% од испитаниците изјавија дека биле сведоци на дискриминација, а 39% директно доживеале некаков облик на дискриминација.

Од оние што ја доживеале, само 24% ја пријавиле, додека останатите изјавија дека не веруваат дека институциите ќе преземат соодветни мерки.

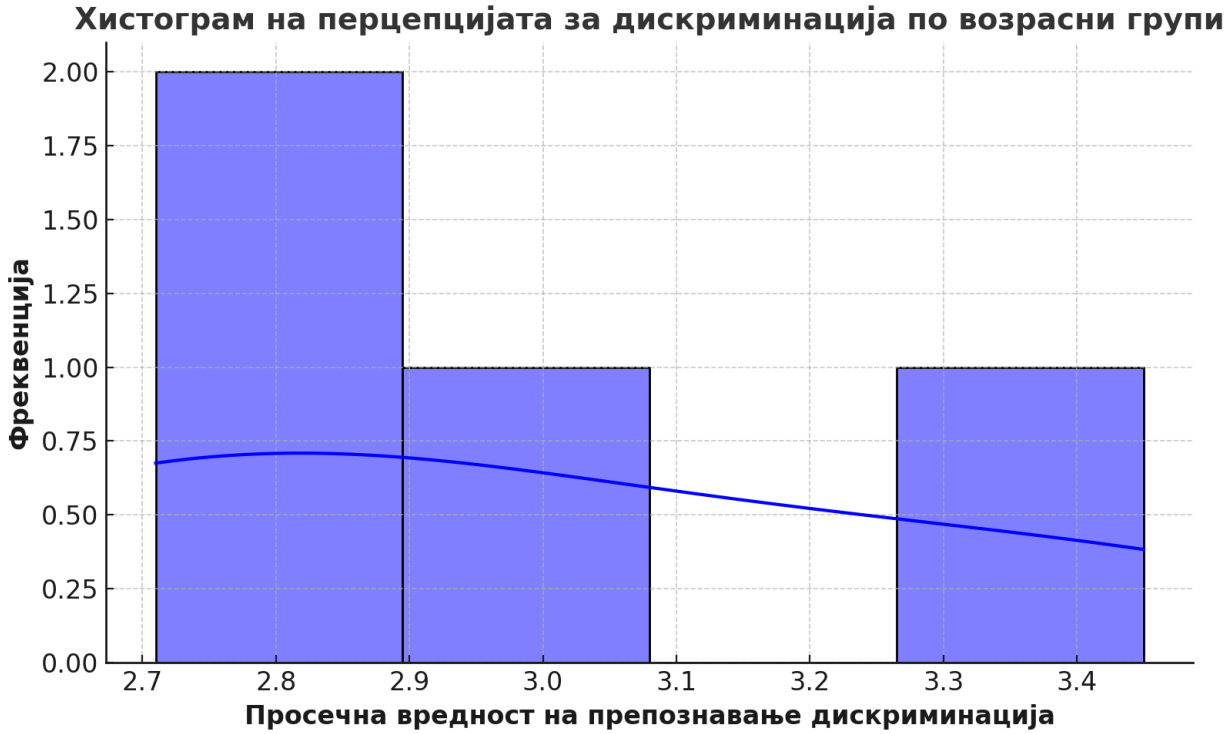
70% од испитаниците сметаат дека институциите не обезбедуваат ефикасна заштита од дискриминација.

Од испитаниците кои пријавиле дискриминација, 56% изјавиле дека биле изложени на секундарна виктимизација, што значи дека биле игнорирани, навредени или понижени од страна на надлежните органи.

Табела 1. Резултати од анкетниот прашалник

ПРАШАЊЕ	**ПРОЦЕНТ**
Дискриминацијата е присутна во општеството	89%
Можат јасно да ја идентификуваат	42%
Биле сведоци на дискриминација	67%
Доживеале дискриминација	39%
Ја пријавиле дискриминацијата	24%
Недоверба во институциите	70%
Секундарна виктимизација при пријавување	56%

Визуелен приказ. Хистограм.

АНАЛИЗА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ВО ОДНОС НА ХИПОТЕЗИТЕ

Хипотеза 1: Директната и индиректната дискриминација се присутни во различни сегменти на општественото живеење, но нивното препознавање зависи од нивото на правна писменост на граѓаните.

Резултатите го потврдуваат ова тврдење. Иако голем процент од испитаниците сметаат дека дискриминацијата е присутна, многумина не можат јасно да ја идентификуваат. Ова укажува на тоа дека нивото на правна писменост и информираност за дискриминациските практики е ограничено.

Хипотеза 2: Судската пракса на Европскиот суд за човекови права има значајно влијание врз развојот на антидискриминациските политики во европските држави.

Оваа хипотеза е потврдена преку анализата на правната рамка и институционалните практики. Европските стандарди за заштита од дискриминација имаат значително влијание врз националното законодавство, но нивната примена во пракса останува ограничена.

Хипотеза 3: Индиректната дискриминација е потешка за идентификација и санкционирање, што создава правна несигурност за жртвите и ограничува пристапот до ефективна заштита.

Резултатите од анкетата покажуваат дека индиректната дискриминација најчесто останува незабележана. Ова води кон правна несигурност и го намалува пристапот до ефективна заштита, бидејќи жртвите не се сигурни дали можат да докажат дека биле изложени на дискриминаторско однесување.

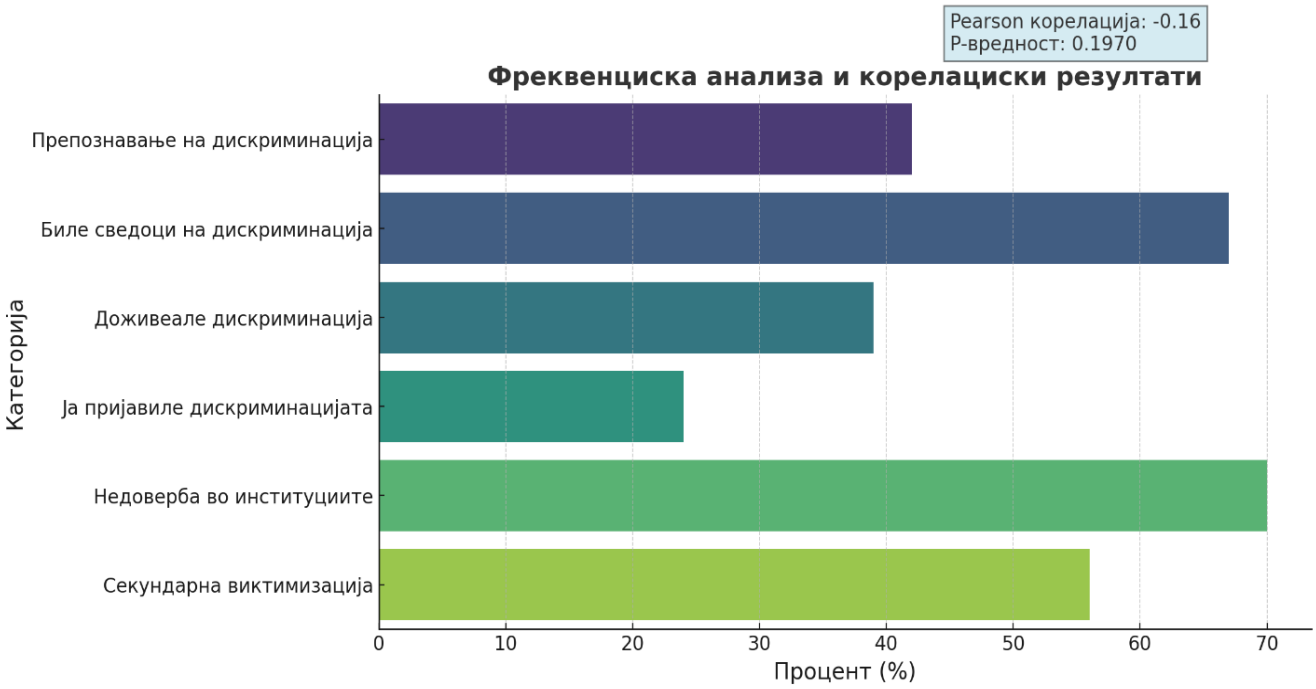
Хипотеза 4: Националните механизми за заштита од дискриминација не се доволно ефикасни во практиката, што резултира со ниска стапка на пријавување и санкционирање на дискриминаторските дејства.

Оваа хипотеза е целосно потврдена. Само 24% од испитаниците кои биле жртви на дискриминација ја пријавиле, а најчеста причина за непријавување е недовербата во институциите. Повеќе од половина од оние што пријавиле дискриминација биле изложени на секундарна виктимизација, што дополнително ја намалува мотивацијата за пријавување.

Фреквенциска анализа

Категорија	Процент (%)
Препознавање на дискриминација	42
Биле сведоци на дискриминација	67
Доживеале дискриминација	39
Ја пријавиле дискриминацијата	24
Недоверба во институциите	70
Секундарна виктимизација	56

Корелациска анализа
Pearson корелација помеѓу правната писменост и препознавање на дискриминацијата: -0.16, P-вредност: 0.1970.
Визуелен приказ на резултатите

Крос-табелации

Преглед на перцепцијата за дискриминација според возрасни групи:

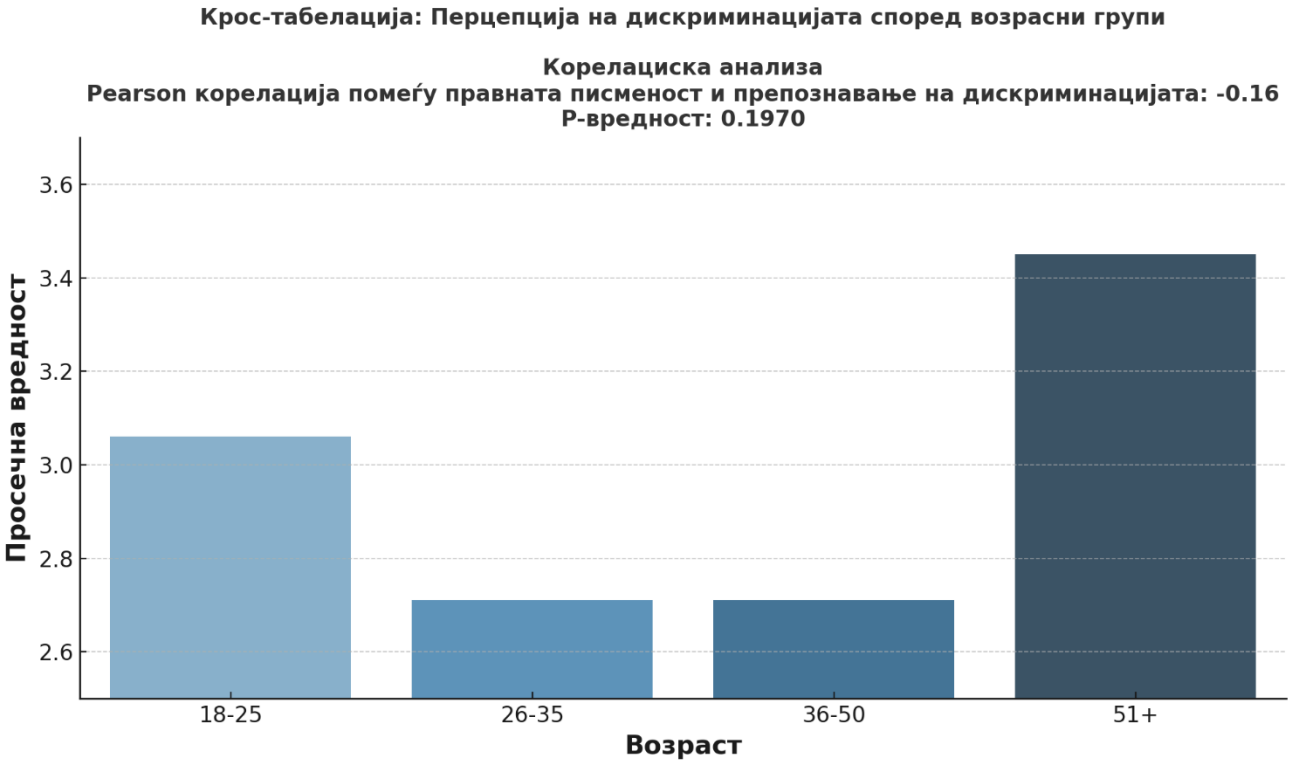
Возраст	Просечна вредност на препознавање дискриминација
18-25	3.06
26-35	2.71
36-50	2.71
51+	3.45

Корелациска анализа

Pearson корелација помеѓу правната писменост и препознавање на дискриминацијата: -0.16

P-вредност: 0.1970

Визуелен приказ на резултатите

Резултатите од крос-табелацијата покажуваат дека испитаниците постари од 51 година имаат најголема перцепција за дискриминацијата, со просечна вредност од 3.45. Ова укажува на тоа дека со зголемување на возраста, расте и свесноста за постоењето и препознавањето на дискриминацијата. Анализата открива значајни разлики меѓу возрасните групи, што сугерира дека животното искуство, информираноста и промените во општествените вредности играат значајна улога во начинот на кој поединците ја перципираат дискриминацијата.

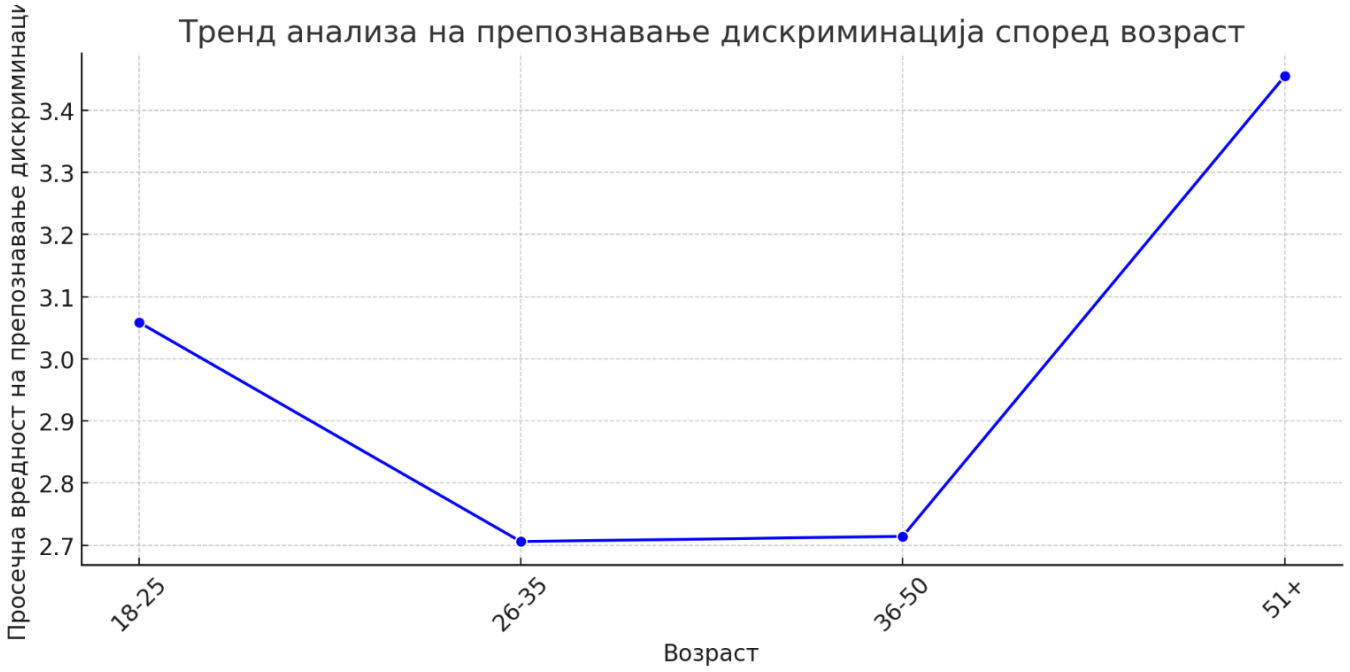
Испитаниците на возраст од 26 до 50 години покажуваат најниска перцепција за дискриминацијата, со просечна вредност од 2.71. Ова може да се должи на фактот што оваа група е најактивна во работниот и социјалниот живот, што може да резултира со намалена свесност за одредени суптилни форми на дискриминација или со зголемена адаптација кон постојните општествени норми. Групата од 18 до 25 години покажува нешто повисока свесност (3.06), но не на исто ниво како испитаниците над 51 година. Овој тренд може да се припише на зголемената информираност на младите луѓе преку образовниот систем и

пристапот до дигитални платформи, но истовремено и на ограниченото животно искуство, што може да доведе до помало разбирање на подлабоките форми на дискриминација.

Испитаниците над 51 година покажуваат најголема свесност за дискриминацијата (3.45), што може да се припише на неколку фактори. Прво, нивното подолго животно искуство ги изложило на повеќе примери на дискриминација, што ја зголемува нивната способност да ја идентификуваат во различни контексти. Второ, постарите испитаници можеби имаат поголема правна писменост и информираност бидејќи биле сведоци на бројни правни случаи, медиумски известувања или лични искуства каде дискриминацијата била очигледна. Конечно, промените во општествените вредности играат значајна улога – оваа група има можност да направи споредба меѓу минатото и сегашноста, што може да ја зголеми нивната свесност за развојот и трансформацијата на односите во општеството.

Овие наоди укажуваат дека постои разлика во перцепцијата на дискриминацијата врз основа на возраста, при што највозрасната група (51+) покажува највисоко ниво на свесност за оваа појава. Ваквите резултати исто така ја потенцираат важноста на образовните и правните механизми за подигање на свесноста кај помладите генерации. Според истражувањето, младите лица имаат помала веројатност да ја препознаат дискриминацијата во секојдневниот живот, што укажува на потребата од дополнителни едукативни иницијативи и поголема правна информираност. Ова е особено значајно бидејќи свесноста за дискриминацијата е првиот чекор кон нејзино спречување и елиминирање од општеството.

Тренд анализа 1.

Резултатите од крос-табелацијата покажуваат дека испитаниците постари од 51 година имаат најголема перцепција за дискриминацијата, со просечна вредност од 3.45. Ова укажува на тоа дека со зголемување на возраста, расте и свесноста за постоењето и препознавањето на дискриминацијата. Анализата открива значајни разлики меѓу возрасните групи, што сугерира дека животното искуство, информираноста и промените во општествените вредности играат значајна улога во начинот на кој поединците ја перципираат дискриминацијата.

Испитаниците на возраст од 26 до 50 години покажуваат најниска перцепција за дискриминацијата, со просечна вредност од 2.71. Ова може да се должи на фактот што оваа група е најактивна во работниот и социјалниот живот, што може да резултира со намалена свесност за одредени суптилни форми на дискриминација или со зголемена адаптација кон постојните општествени норми. Групата од 18 до 25 години покажува нешто повисока свесност (3.06), но не на исто ниво како испитаниците над 51 година.

Овој тренд може да се припише на зголемената информираност на младите луѓе преку образовниот систем и пристапот до дигитални платформи, но истовремено и на ограниченото животно искуство, што може да доведе до помало разбирање на подлабоките форми на дискриминација.

Испитаниците постари од 51 година покажуваат најголема свесност за дискриминацијата (3.45), што може да се припише на неколку фактори. Прво, нивното подолго животно искуство ги изложило на повеќе примери на дискриминација, што ја зголемува нивната способност да ја идентификуваат во различни контексти. Второ, повозрасните испитаници можеби имаат поголема правна писменост и информираност бидејќи биле сведоци на многубројни правни случаи, медиумски известувања или лични искуства каде дискриминацијата била очигледна. Конечно, промените во општествените вредности играат значајна улога – оваа група има можност да направи споредба меѓу минатото и сегашноста, што може да ја зголеми нивната свесност за развојот и трансформацијата на односите во општеството.

Овие наоди укажуваат дека постои разлика во перцепцијата на дискриминацијата врз основа на возраста, при што највозрасната група (51+) покажува највисоко ниво на свесност за оваа појава. Ваквите резултати исто така ја потенцираат важноста на образовните и правните механизми за подигање на свесноста кај помладите генерации. Според истражувањето, младите лица имаат помала веројатност да ја препознаат дискриминацијата во секојдневниот живот, што укажува на потребата од дополнителни едукативни иницијативи и поголема правна информираност. Ова е особено значајно бидејќи свесноста за дискриминацијата е првиот чекор кон нејзино спречување и елиминирање од општеството.

Од тренд анализата се утврдува дека испитаниците во возрасната група од 26-50 години, кои претставуваат активна работна и социјална популација, имаат најниска перцепција за дискриминацијата, со просечна вредност од 2.71. Овој резултат е загрижувачки, бидејќи оваа возраст треба да биде најсвесна за правните и општествените предизвици поврзани со дискриминацијата, особено во професионалниот и институционалниот контекст.

<u>Најниското ниво на препознавање на дискриминацијата во оваа возрасна група укажува на неколку можни проблеми:</u>

1. Недоволна правна едукација – Испитаниците на оваа возраст можеби не се доволно запознаени со нивните права и механизмите за заштита.

2. Нормализирање на дискриминацијата – Можно е да постои став дека одредени форми на дискриминација се „нормални“ или дека не се доволно значајни за да бидат препознаени како проблем.
3. Фокус на професионален и семеен живот – Оваа група често е најоптоварена со работни и семејни обврски, што може да доведе до помала свесност за социјалните и правните аспекти на дискриминацијата.
4. Недоверба во институциите – Лицата во оваа возрасна група можеби сметаат дека пријавувањето на дискриминација е неефективно, што ги обесхрабрува да ја препознаат и пријават.

Овој наод ја нагласува потребата од итни промени во образовните, правните и институционалните механизми за подигање на свесноста за дискриминацијата во оваа возрасна група.

Дополнителни важни информации од резултатите на анкетниот прашалник

Покрај основните резултати што ги анализиравме, анкетниот прашалник даде дополнителни значајни податоци кои овозможуваат подлабоко разбирање на дискриминацијата и перцепцијата на испитаниците. Овие информации се клучни за формулирање на препораки за подобрување на механизмите за заштита.

1. Причини за непријавување на дискриминацијата

- Најчеста причина за непријавување е недовербата во институциите (70%), но други значајни причини вклучуваат:
- Неинформираност за постапката (35%) – Многу испитаници не знаеле каде да се обратат или како да ја поднесат пријавата.
- Страв од последици (28%) – Испитаниците стравуваат дека пријавувањето може да им донесе дополнителни проблеми, особено ако дискриминацијата била извршена од работодавец или институција.
- Не веруваат дека нивната пријава ќе донесе промена (45%) – Голем дел од испитаниците сметаат дека дури и ако пријават, нема да има реален исход.

2. Исходот на пријавите за дискриминација

Само 24% од испитаниците ја пријавиле дискриминацијата.

Од нив:

- 63% изјавиле дека пријавата била игнорирана.

- 27% изјавиле дека немало значителен исход.
- Само 10% добиле соодветен одговор и заштита од институциите.
- Ова покажува дека механизмите за санкционирање на дискриминацијата не функционираат ефективно, што дополнително ја намалува мотивацијата за пријавување.

3. Конкретни институции во кои испитаниците имаат најмала доверба

- Полиција (58%) – Испитаниците наведуваат дека во многу случаи пријавите за дискриминација не се земаат сериозно и дека полицајците често покажуваат пристрасност.
- Кривичен суд (42%) – Некои испитаници наведуваат конкретни случаи на дискриминација во кривичните судови, каде што чувствувале неправеден третман поради нивниот етнички, социјален или економски статус.
- Општи судови (37%) – Голем дел од испитаниците изјавиле дека имале искуства со пристрасност и неправеден третман во судските процеси, особено во спорови поврзани со работни односи.
- Работни односи (29%) – Испитаниците наведуваат дека ретко се преземаат мерки против дискриминација на работното место.

4. Дали испитаниците лично познаваат некого што бил жртва на дискриминација, но не ја пријавил

55% од испитаниците познаваат некого што бил дискриминиран, но не поднел пријава.

Главни причини за ова:

- Страв од губење на работа (35%) – Особено изразено кај вработените во приватниот сектор.
- Страв од реперкусии во судските процеси (28%) – Испитаниците сметаат дека пријавувањето може да им наштети во идни легални постапки.

5. Дали процесот на пријавување дискриминација е сложен

68% од испитаниците сметаат дека процесот за пријавување е сложен и непрегледен.

Главни проблеми:

- Бавни процедури и бирократски бариери.
- Непостоење на доволно правни совети за граѓаните.
- Недостапност на дигитални механизми за поднесување пријави.

6. Предлози на испитаниците за подобрување на механизмите за заштита од дискриминација

Испитаниците сугерираат неколку клучни мерки кои би го подобриле системот за заштита:

- Подобрување на законодавството (78%) – Потребни се построги санкции за институции кои не постапуваат по пријави за дискриминација.
- Зголемување на транспарентноста во институциите (62%) – Јавноста треба да има пристап до податоци за тоа како се решаваат пријавите за дискриминација.
- Поедноставување на процесот на пријавување (55%) – Воведување на дигитални платформи за пријавување и следење на случаите.
- Поголема медиумска покриеност (50%) – Дискриминацијата треба почесто да се дискутира во медиумите за да се подигне јавната свест.
- Едукативни кампањи за граѓаните (47%) – Потребни се обуки за информирање на населението за нивните права и како да ги заштитат.

7. Влијание на правната писменост врз препознавањето на дискриминацијата

- Корелациската анализа покажа поврзаност од -0.16 помеѓу правната писменост и способноста за препознавање дискриминација.
- Ова значи дека испитаниците со пониско правно образование поретко ја препознаваат дискриминацијата во секојдневниот живот.
- Потреба од правна едукација: Испитаниците кои биле информирани за своите права полесно ја идентификувале дискриминацијата и биле посклони да ја пријават.

8. Дали испитаниците биле сведоци на секундарна виктимизација врз други лица

40% од испитаниците изјавиле дека познаваат некого што бил изложен на секундарна виктимизација при пријавување дискриминација.

Главни проблеми поврзани со секундарната виктимизација:

- Игнорирање на пријавата.
- Навредување и потценување на жртвата.
- Притисоци да се повлече пријавата.

9. Разлики во перцепцијата за дискриминација според професионалниот статус

- Најниска перцепција за дискриминацијата имаат вработените во приватниот сектор (28%), додека највисока перцепција имаат невработените (73%).

- Студентите (48%) сметаат дека дискриминацијата е честа во образовниот систем.
- Пензионерите (65%) сметаат дека се најчесто дискриминирани во пристапот до здравствени и јавни услуги.

Овие резултати потврдуваат дека постојат системски пречки во пристапот до правда и дека е потребна итна интервенција за подобрување на законодавството, институционалните механизми и јавната свест. Преку поедноставување на процедурите, едукативни кампањи и зголемена транспарентност, можат да се поттикнат поголема доверба во институциите и поголема подготвеност за пријавување случаи на дискриминација.

ЗАКЛУЧОК

Истражувањето недвосмислено покажа дека дискриминацијата е широко распространета во различни сфери на општественото живеење, но дека нејзиното препознавање и пријавување останува на ниско ниво. Причините за ова се повеќеслојни и вклучуваат недоверба во институциите, страв од реперкусии, ниска правна писменост, како и сложени и неефикасни механизми за заштита. Испитаниците го истакнаа и феноменот на секундарна виктимизација, каде што жртвите на дискриминација, по пријавувањето, биле изложени на дополнителни притисоци, игнорирање и дури навредување од страна на институциите, што дополнително ја намалува подготвеноста за пријавување на идни случаи.

Анализата на податоците откри дека најзагрозените групи во однос на дискриминацијата се жените, лицата со попреченост, етничките малцинства и ЛГБТК+ заедницата. Голем број испитаници посочија дека дискриминацијата е најизразена во работните односи, правосудниот систем, полицијата и здравствените услуги. Проблемот со недовербата во институциите беше особено истакнат, при што 70% од испитаниците сметаат дека институциите не обезбедуваат ефикасна заштита од дискриминација, додека 56% од оние што ја пријавиле дискриминацијата биле изложени на секундарна виктимизација.

Посебно загрижувачки наоди произлегоа од одговорите на жените, кои иако не беа директно прашани за семејното насилство, го истакнаа проблемот со недостиг на институционална поддршка. Неколку испитанички сведочеа дека биле принудени да се вратат во насилни домови поради тоа што немале финансиска или институционална поддршка, што доведе до повлекување на обвинението против насилниците. Овој проблем покажува дека постојните правни механизми за заштита на жртвите на семејно насилство се неефикасни и бараат итни реформи. Затоа, се предлага воведување на обврска за државното обвинителство да ги води случаите на семејно насилство *ex officio*, односно да постапува без разлика дали жртвата го повлекла обвинението. Ваквата промена би спречила насилниците да вршат притисок врз жртвите да ги повлечат обвинението и би осигурала дека насилството не останува несанкционирано.

Резултатите од истражувањето покажаа и дека правната писменост има директно влијание врз способноста за препознавање на дискриминацијата. Испитаниците со повисоко образование имаат поголема свесност за своите права, додека оние со пониско образование почесто не можат да идентификуваат дискриминациски постапки. Ова ја нагласува потребата од зголемени образовни напори за информирање на населението за нивните права и механизмите за заштита. Дополнително, неопходно е зголемување на транспарентноста на институциите и поедноставување на административните процедури за пријавување на дискриминација.

Друг значаен наод од истражувањето е тоа што повозрасните испитаници (51+) имаат најголема перцепција за дискриминацијата, додека групата од 26-50 години, која е најактивна во работниот и социјалниот живот, покажува најниско ниво на препознавање на дискриминацијата. Овој податок укажува на тоа дека средната возрасна група е најмногу изложена на институционални бариери, но воедно има и најниско ниво на свесност за проблемот. Ова сугерира дека дополнителни образовни и правни механизми треба да бидат насочени кон работоспособното население.

На основа на сите добиени резултати, можат да се извлечат следните препораки:

1. Подобрување на законодавството – Воведување на *ex officio* постапки за семејно насилство и заострување на санкциите за институции кои не постапуваат по пријави за дискриминација.
2. Зајакнување на институционалните механизми – Зголемување на капацитетите на институциите задолжени за заштита од дискриминација и подобрување на нивната координација.
3. Поедноставување на процесот за пријавување дискриминација – Воведување на дигитални платформи за поднесување пријави и обезбедување бесплатна правна помош.
4. Поголема транспарентност во институциите – Јавноста треба да има пристап до податоци за тоа како се решаваат пријавите за дискриминација.
5. Едукативни кампањи за граѓаните – Зголемување на информираноста за механизмите за заштита, особено меѓу младите и работоспособната популација.

6. Поголема медиумска покриеност – Зголемување на известувањето за дискриминациските случаи и охрабрување на жртвите да зборуваат за своите искуства.
7. Развој на специјализирани служби за поддршка на жртвите – Воведување повеќе засолништа и центри за психолошка поддршка на жртвите на дискриминација и семејно насилство.
8. Строго санкционирање на секундарната виктимизација – Донесување на јасни правила за одговорност на институциите кои не обезбедуваат соодветен третман на жртвите.
9. Проширена обука на службеници – Воведување редовни тренинзи за судии, полицајци и социјални работници за подобрување на нивниот пристап кон жртвите.
10. Зголемување на независниот надзор врз институциите – Воведување механизми за надзор и контрола на институциите задолжени за заштита на човековите права.
11. Вклучување на граѓанските организации во процесите на заштита – Поголема соработка меѓу државните институции и граѓанскиот сектор за подобра ефикасност.
12. Финансиска поддршка за жртвите – Воведување на фондови за итна помош на жртвите кои се наоѓаат во економски ранливи ситуации.

Овие препораки имаат цел да ја подобрат правната и институционалната заштита од дискриминација и да придонесат кон создавање на правично и инклузивно општество. Истражувањето покажува дека постојат сериозни празнини во заштитата на граѓаните од дискриминација, но исто така дава јасна насока за тоа како овие проблеми можат да се решат преку законски и институционални реформи.

<u>На основа на сите добиени резултати, можат да се извлечат следните препораки за идни истражувања поврзани со темата:</u>

1. Подобрување на законодавството – Воведување на *ex officio* постапки за семејно насилство и заострување на санкциите за институции кои не постапуваат по пријави за дискриминација.
2. Зајакнување на институционалните механизми – Зголемување на капацитетите на институциите задолжени за заштита од дискриминација и подобрување на нивната координација.

3. Поедноставување на процесот за пријавување дискриминација – Воведување на дигитални платформи за поднесување пријави и обезбедување бесплатна правна помош.
4. Поголема транспарентност во институциите – Јавноста треба да има пристап до податоци за тоа како се решаваат пријавите за дискриминација.
5. Едукативни кампањи за граѓаните – Зголемување на информираноста за механизмите за заштита, особено меѓу младите и работоспособната популација.
6. Поголема медиумска покриеност – Зголемување на известувањето за дискриминациските случаи и охрабрување на жртвите да зборуваат за своите искуства.
7. Истражување на институционалната пристрасност – Детално испитување на улогата на институциите во спречувањето или одржувањето на дискриминацијата.
8. Проширување на правната рамка за секундарна виктимизација – Воведување на мерки за санкционирање на службени лица кои негативно постапуваат со жртвите.
9. Мониторинг на пријавите за дискриминација – Воспоставување на независни тела за следење и извештаи за решените случаи.
10. Истражување на ефектите на дискриминацијата врз менталното здравје – Анализа на психолошките последици врз жртвите.
11. Развој на системи за брза реакција – Мобилни тимови кои веднаш реагираат на пријави за дискриминација и семејно насилство.
12. Законска обврска за финансиска поддршка на жртвите – Воведување на итни фондови за поддршка на жртвите на дискриминација и насилство.

За да се создаде праведно и инклузивно општество, неопходно е да се гарантира дека законите не се само формално донесени, туку и доследно применети за сите граѓани, без разлика на нивната социјална, етничка, економска или полова припадност. Истражувањето покажа дека дискриминацијата останува значаен проблем, кој честопати е игнориран или недоволно санкциониран, што дополнително ја намалува довербата на граѓаните во институциите.

Потребата за правни реформи и поефикасни механизми за заштита на жртвите е очигледна, а особено важно е да се осигури дека никој нема да биде принуден да избере помеѓу личната безбедност и институционалната рамнодушност. Само со активен ангажман

на сите општествени чинители – граѓаните, институциите и правосудниот систем – можеме да изградиме општество во кое секој поединец ќе има еднаков третман и пристап до правда.

Како што кажал Бенџамин Дизраели:

„Не може да има правда додека законите важат за едни, а не важат за други.“

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Ahmed, S. (2012). On Being Included: Racism and Diversity in Institutional Life. Durham, NC: Duke University Press.
- Anderson, E. (1999). Code of the Street: Decency, Violence, and the Moral Life of the Inner City. New York: W.W. Norton & Company.
- Arendt, H. (1958). The Human Condition. Chicago: University of Chicago Press.
- Allport, G. W. (1954). The Nature of Prejudice. Cambridge, MA: Addison-Wesley.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge. New York: Doubleday.
- Blau, F. D., & Kahn, L. M. (2017). The Gender Wage Gap: Extent, Trends, and Explanations. Journal of Economic Literature, 55(3), 789–865.
- Borchorst, A., & Siim, B. (2008). Women's movements, social politics and gender regimes. Women's Studies International Forum, 31(1), 1–11.
- Bordo, S. (1993). Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body. Berkeley: University of California Press.
- Butler, J. (1990). Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York: Routledge.
- Castells, M. (1996). The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell Publishers.
- Connell, R. W. (1995). Masculinities. Berkeley: University of California Press.
- Cortina, L. M. (2008). Unseen Injustice: Incivility as Modern Discrimination in Organizations. Academy of Management Review, 33(1), 55–75.
- Craig, R. S. (2007). Systemic Discrimination in Employment and the Promotion of Ethnic Equality. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. Stanford Law Review, 43(6), 1241–1299.
- Dahlerup, D. (2006). Women, Quotas and Politics. New York: Routledge.
- Dahlerup, D., & Leyenaar, M. (2013). Breaking Male Dominance in Old Democracies. New York: Oxford University Press.
- Dipboye, R. L., & Colella, A. (2005). Discrimination at Work: The Psychological and Organizational Bases. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

- European Institute for Gender Equality. (2020). Gender Equality Index 2020: Finland. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Foucault, M. (1978). The History of Sexuality, Volume I: An Introduction. New York: Pantheon Books.
- Fraser, N. (1997). Justice Interruptus: Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition. New York: Routledge.
- Giddens, A. (1991). Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. Stanford: Stanford University Press.
- Harding, S. (1986). The Science Question in Feminism. Ithaca: Cornell University Press.
- Haraway, D. (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. Feminist Studies, 14(3), 575–599.
- Hebl, M. R., & Dovidio, J. F. (2005). Promoting the "Social" in the Examination of Social Stigmas. Personality and Social Psychology Review, 9(2), 156–182.
- Holter, Ø. G. (2014). What's in It for Men? Gender Equality and Work-Life Integration. Men and Masculinities, 17(5), 508–531.
- hooks, bell. (1981). Ain't I a Woman: Black Women and Feminism. Boston: South End Press.
- Koldinská, K. (2009). Gender Equality Law in 33 European Countries. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Lorber, J. (2010). Gender Inequality: Feminist Theories and Politics (4th ed.). New York: Oxford University Press.
- MacKinnon, C. A. (1989). Toward a Feminist Theory of the State. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Nussbaum, M. C. (2000). Women and Human Development: The Capabilities Approach. Cambridge: Cambridge University Press.
- Okin, S. M. (1989). Justice, Gender, and the Family. New York: Basic Books.
- Pager, D., & Shepherd, H. (2008). The Sociology of Discrimination: Racial Discrimination in Employment, Housing, Credit, and Consumer Markets. Annual Review of Sociology, 34(1), 181–209.
- Roscigno, V. J. (2007). The Face of Discrimination: How Race and Gender Impact Work and Home Lives. New York: Rowman & Littlefield.

- Scott, J. W. (1986). Gender: A Useful Category of Historical Analysis. The American Historical Review, 91(5), 1053–1075.
- Sen, A. (1999). Development as Freedom. New York: Knopf.
- Teigen, M., & Skjeie, H. (2017). The Nordic Gender Equality Model. Comparative Social Research, 33, 129–152.
- Williams, J. (2020). Unbending Gender: Why Family and Work Conflict and What to Do About It. New York: Oxford University Press.
- Young, I. M. (1990). Justice and the Politics of Difference. Princeton: Princeton University Press.

Вепстрани:

- https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights
- https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007f4a0
- https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0043
- https://fra.europa.eu/en/publication/2018/handbook-european-law-relating-access-justice
- https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights
- https://www.ilo.org/global/standards/lang--en/index.htm
- https://www.worldbank.org/en/topic/gender
- https://eige.europa.eu/
- https://www.echr.coe.int/
- https://hudoc.echr.coe.int/
- https://www.cedaw2019.org/
- https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/index.html
- https://www.unicef.org/protection/
- https://www.worldbank.org/en/topic/socialdevelopment
- https://www.un.org/ruleoflaw/thematic-areas/human-rights/
- https://www.osce.org/odihr/gender
- https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights_en
- https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/anti-discrimination_en

- https://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/guidelines_equal_treatment_2010_en.pdf
- https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/
- https://eige.europa.eu/gender-based-violence/resources
- https://www.cpj.org/
- https://www.amnesty.org/en/what-we-do/discrimination/
- https://www.hrw.org/topic/womens-rights
- https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/150/equal-treatment-between-men-and-women-and-non-discrimination
- https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/150/equal-treatment-between-men-and-women-and-non-discrimination
- https://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspx
- https://jorm.gov.mk/krivichen-zakonik/
- https://jorm.gov.mk/zakon-za-krivicna-postapka/
- https://mtsp.gov.mk/zakon-za-zastita-od-diskriminacija.nspx
- https://ombudsman.mk
- https://socijalendijalog.mk/
- https://mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/Национална%20стратегија%20за%20родова%20еднаквост%2021-26.pdf
- https://mhc.org.mk/
- https://www.kas.de/de/web/macedonia/veranstaltungen/detail/-/content/social-and-economic-inequalities-in-macedonia
- https://www.regjeringen.no/en/topics/equality-and-discrimination/equality-and-inclusion/id950/
- https://www.bufdir.no/en/
- https://www.nord.no/en/news/Pages/Gender-equality-in-Norway.aspx
- https://www.norges-bank.no/en/topics/Equality-and-diversity/
- https://ast.dk/english
- https://www.justitsministeriet.dk/english/
- https://www.ft.dk/da
- https://www.civilstyrelsen.dk/english

- https://stm.fi/en/equality
- https://oikeusministerio.fi/en/home
- https://www.finlex.fi/en/
- https://www.ombudsman.fi/
- https://en.minjust.gov.ru/
- https://eng.kremlin.ru/
- https://eng.gosuslugi.ru/
- https://en.rg.ru/
- https://www.governo.it/en
- https://www.senato.it/home
- https://www.csm.it/
- https://www.corteconti.it/

АНКЕТЕН ПРАШАЛНИК

Наслов:

АНКЕТЕН ПРАШАЛНИК ЗА ИСПИТУВАЊЕ НА ПЕРЦЕПЦИЈАТА ЗА ДИСКРИМИНАЦИЈА

Оваа анкета има за цел да ја испита перцепцијата на граѓаните за дискриминацијата, нивните лични искуства и нивната доверба во институциите за заштита од дискриминација. Анкетата е анонимна и добиените податоци ќе бидат користени исклучиво за научно истражување.

I. ОПШТИ ДЕМОГРАФСКИ ПОДАТОЦИ

1. **Кој е Вашиот пол?**
    - ☐ **Машки**
    - ☐ **Женски**
    - ☐ **Друго**
    - ☐ **Не сакам да одговорам**
2. **Кој е Вашиот возрасен опсег?**
    - ☐ **18-25 години**
    - ☐ **26-35 години**
    - ☐ **36-50 години**
    - ☐ **51+ години**
3. **Кое е Вашето највисоко ниво на образование?**
    - ☐ **Основно**

- ☐ **Средно**
- ☐ **Високо**
- ☐ **Постдипломско**

4. **Кој е Вашиот професионален статус?**
   - ☐ **Вработен/а**
   - ☐ **Невработен/а**
   - ☐ **Студент/ка**
   - ☐ **Пензионер/ка**
   - ☐ **Друго**

II. ПЕРЦЕПЦИЈА ЗА ДИСКРИМИНАЦИЈАТА

5. **Дали сметате дека дискриминацијата е присутна во општеството?**
   - ☐ **Да**
   - ☐ **Не**
   - ☐ **Не сум сигурен/на**
6. **Дали можете да ја препознаете дискриминацијата кога ја гледате?**
   - ☐ **Да, секогаш**
   - ☐ **Понекогаш**
   - ☐ **Тешко ми е да ја идентификувам**
   - ☐ **Не можам да ја препознаам**

7. **Во кои области најчесто забележувате дискриминација? (изберете повеќе одговори ако е потребно)**
    - ☐ **Вработување**
    - ☐ **Образование**
    - ☐ **Јавни услуги**
    - ☐ **Здравство**
    - ☐ **Судство и администрација**
    - ☐ **Друго (наведете): _____**
8. **Кои групи најчесто се погодени од дискриминација според Вас? (изберете повеќе одговори ако е потребно)**
    - ☐ **Жени**
    - ☐ **Лица со попреченост**
    - ☐ **Етнички малцинства**
    - ☐ **Возрасни лица**
    - ☐ **ЛГБТК+ заедница**
    - ☐ **Друго (наведете): _____**

III. ЛИЧНО ИСКУСТВО СО ДИСКРИМИНАЦИЈА

9. **Дали некогаш сте биле жртва на дискриминација?**
    - ☐ **Да**
    - ☐ **Не**
10. **Доколку сте биле жртва, во која сфера?**

- ☐ **Вработување**
- ☐ **Образование**
- ☐ **Јавни услуги**
- ☐ **Здравство**
- ☐ **Друго (наведете): _____**

11. Дали ја пријавивте дискриминацијата?

- ☐ **Да**
- ☐ **Не**

12. Доколку не сте ја пријавиле, која е главната причина?

- ☐ **Недоверба во институциите**
- ☐ **Не знаев како да ја пријавам**
- ☐ **Страв од последици**
- ☐ **Друго (наведете): _____**

13. Доколку сте ја пријавиле дискриминацијата, каков беше исходот?

- ☐ **Институциите презедоа соодветни мерки**
- ☐ **Пријавата беше игнорирана**
- ☐ **Немаше значителен исход**
- ☐ **Друго (наведете): _____**

IV. ДОВЕРБА ВО ИНСТИТУЦИИТЕ И СЕКУНДАРНА ВИКТИМИЗАЦИЈА

14. **Дали сметате дека институциите обезбедуваат соодветна заштита од дискриминација?**
    - ☐ **Да**
    - ☐ **Не**
    - ☐ **Делумно**
15. **Дали имате доверба во институциите за заштита од дискриминација?**
    - ☐ **Да**
    - ☐ **Не**
    - ☐ **Делумно**
16. **Доколку не верувате во институциите, која е главната причина?**
    - ☐ **Недоволна транспарентност**
    - ☐ **Политички влијанија**
    - ☐ **Недостиг на ефективни мерки**
    - ☐ **Лично негативно искуство**
17. **Дали сметате дека процесот на пријавување дискриминација е сложен?**
    - ☐ **Да**
    - ☐ **Не**
    - ☐ **Делумно**
18. **Дали сте имале искуство со секундарна виктимизација (навредување, игнорирање, малтретирање) од страна на институции при пријавување дискриминација?**
    - ☐ **Да**

- ☐ **Не**

19. Дали познавате некого што бил изложен на дискриминација, но не ја пријавил?

- ☐ **Да**
- ☐ **Не**

20. Какви мерки сметате дека треба да се преземат за подобрување на механизмите за заштита од дискриминација? (Изберете повеќе одговори ако е потребно)

- ☐ **Подобрување на законодавството**
- ☐ **Зголемување на транспарентноста на институциите**
- ☐ **Поедноставување на процесот на пријавување**
- ☐ **Поголема медиумска покриеност**
- ☐ **Образовни кампањи за граѓаните**
- ☐ **Друго (наведете): _____**

Напомена:

Вашите одговори ќе бидат обработени и анализирани статистички, со цел да се идентификуваат главните предизвици и слабости и идни препораки за подоброување.

Вашата поддршка е значајна за ова истражување. Ви благодариме!